

Міністерство освіти і науки України
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка
Науково-навчальний інститут фінансів, економіки та
менеджменту
Кафедра фінансів і банківської справи

**«ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА:
ДЕРЖАВА, РЕГІОН,
ПІДПРИЄМСТВО»**

**Матеріали V Всеукраїнської
науково-практичної Інтернет-
конференції
з міжнародною участю**

20 грудня 2018 р. – 20 січня 2019 р.

Полтава
2019

УДК 330.336

E45

Редакційна колегія:

В.О. Онищенко, д.е.н., професор; Г.В. Козаченко, д.е.н., професор;
Л.О. Птащенко, д.е.н., професор; С.В. Онищенко, д.е.н., доцент;
Т.М. Завора, к.е.н., доцент.

E45 Економічна безпека: держава, регіон, підприємство: Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції з міжнародною участю, 20 грудня 2018 р. – 20 січня 2019 р. – Полтава: ПолтНТУ, 2019. – 161 с.

ISBN 978-966-616-177-5

У збірнику матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції з міжнародною участю представлено результати розвитку теорії економічної безпекології, теоретичні та методологічні аспекти системотворення економічної безпеки держави, регіону та підприємства, забезпечення економічної безпеки держави, регіону, підприємства (концепції, напрями дій, способи та алгоритми), оцінювання економічної безпеки держави, регіону, підприємства.

Участь у конференції взяли науковці та практики з м. Київ, Львів, Харків, Одеса, Северодонецьк, Хмельницький, Вінниця, Кривий Ріг, Полтава.

Призначений для фахівців з економічної безпеки, науковців, викладачів, аспірантів, докторантів та студентів.

Тези надано в авторській редакції. За виклад, зміст, достовірність та відсутність плагіату у тезах відповідають автори.

УДК 330.336

ISBN 978-966-616-177-5

© Полтавський національний технічний
університет імені Юрія Кондратюка

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. РОЗВИТОК ТЕОРІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКОЛОГІЇ

Варналій З.С.

Диспаритетність інвестиційного розвитку регіону як загроза інвестиційній безпеці України 7

Козаченко Г.В.

Загроза діяльності підприємства: зміст поняття 11

Онищенко С.В.

Методологія дослідження економічної безпеки регіону: принципові засади 16

Коваленко В.В.

Філософія фінансової безпеки банківської системи в умовах структурних дисбалансів економіки України 20

Кривенко О.А.

Основні аспекти необхідності вдосконалення розкриття банківськими установами України публічної інформації про фінансовий стан та результати діяльності 23

Арзуманян А.С.

Регуляторні імперативи у забезпеченні економічної безпеки підприємницької діяльності 27

Бондаревська О.М., Лисовин В.О.

Зміст поняття «економічна безпека регіону» 30

Литвин Г.П., Сахно І.Д.

Економічна безпека підприємства: основні загрози та шляхи подолання 35

Супруненко А.С.

Сутність соціально-економічної безпеки регіону 38

Забураєва О.Ю.

Економічна безпека України: загрози та перспективи 40

Огнівенко Д.О.

Економічна безпека підприємства: сучасні проблеми 46

Шулик Л.П., Каленіченко Є.С., Кучеренко В.О.

Поняття економічної безпеки. стан та напрями розвитку економічної безпеки України 49

Шевченко О.О.

Економічна безпека країни: загрози та шляхи її забезпечення 53

СЕКЦІЯ 2. СИСТЕМОТВОРЕННЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕКОЛОГІЇ: ДЕРЖАВА, РЕГІОН, ПІДПРИЄМСТВО

Ілляшенко О.В.

Основні характеристики системи економічної безпеки підприємства 57

Рудніченко Є.М.

Митниця як суб'єкт впливу на систему економічної безпеки підприємства 60

Росошанська О.В.

Системні компоненти парадигми екосесенту 64

Левицька А.В., Гриценко А.А.

Управління ризиками в системі фінансово-економічної безпеки учасників електроенергетичного ринку 66

Мехед А.М.

Необхідність створення системи фінансово-економічної безпеки підприємства 69

Рицар А., Ситник В.

Особливості системи економічної безпеки вітчизняних сільськогосподарських підприємств 72

Тутов В.О.

Елементи системи соціально-економічної безпеки підприємства 75

СЕКЦІЯ 3. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНУ, ПІДПРИЄМСТВА: СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ, НАПРЯМИ ДІЙ, СПОСОБИ ТА АЛГОРИТМИ

Бойко В.В.

Управління диверсифікацією ризиків економічної безпеки розвитку сільських територій 78

Стурнов І.Г.

Economic security problems in urban tourism development 81

Гавловська Н.І.

Безпекоорієнтоване управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства 84

Овчаренко Є.І., Богданов Р.І.

Спеціальні режими та напрями діяльності служби економічної безпеки підприємства 88

Волкова В.В., Волкова Н.І.

Підвищення капіталізації вітчизняних банків як важіль фінансової безпеки країни 91

Черв'як А.В.	
Особливості забезпечення економічної безпеки фінансових установ	97
Босенко В.А.	
Інвестиційна безпека держави	102
Нерода С.М., Корнієнко Д.С.	
Забезпечення фінансової безпеки комерційних банків як фактор впливу на фінансову безпеку країни	105
Гуміров В.	
Дисципліна як роль безпеки на підприємстві	107

СЕКЦІЯ 4. ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНУ, ПІДПРИЄМСТВА

Онищенко В.О., Бондаревська О.М.	
Оцінювання впливу бюджетної децентралізації на економічну безпеку регіону	112
Мельниченко О.А.	
Методологічні засади оцінювання економічної безпеки національної економіки	115
Рач В.А., Медведева Е.М.	
Жесткие, мягкие и ментальные подходы к безопасности социально-экономических образований	118
Лактіонова О.А.	
Фінансова стійкість університету як критерій його виживання в сучасній моделі фінансування вищої освіти	120
Башиїнська І.О., Гомонюк Г.І.	
Особливості функціонування та ризики використання криптовалют	124
Завора Т.М.	
Оцінювання загроз соціально-економічній безпеці Полтавського регіону	129
Ковальова О.М., Каплун А.С.	
Фінансова стійкість в системі забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства	134
Любич А.В.	
Порівняльний аналіз нормативно-правової бази та існуючих практик розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки України	139
Міщук Є.В.	
Оцінювання економічної безпеки підприємства на основі показників часу	141

<i>Наконечна Ю.Л., Демиденко Л.М.</i>	
Основні показники оцінки стану бюджетно – боргової безпеки в Україні та ризики впливу бюджетної децентралізації (на прикладі Естонії)	144
<i>Вахлакова В.В.</i>	
Оцінки економічної безпеки підприємства у прийнятті управлінських рішень	149
<i>Перетята М.Л.</i>	
Аналіз діяльності страхових компаній у контексті безпеки страхового ринку	153
<i>Бочкарьова Д.Д., Третяк К.О.</i>	
Сучасний стан і характеристика рейдерства в Україні	157

СЕКЦІЯ 1. РОЗВИТОК ТЕОРІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКОЛОГІЇ

ДИСПАРИТЕТНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ ЯК ЗАГРОЗА ІНВЕСТИЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

З.С. Варналій, доктор економічних наук, професор

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

Завдання інвестиційної безпеки на рівні держави й на регіональному рівні взаємопов'язані: від забезпечення високих темпів нагромадження капіталу до залучення прямих іноземних інвестицій. За територіальною ознакою на соціально-економічне становище регіонів України котрий рік поспіль впливає ряд потужних зовнішніх і внутрішніх чинників дестабілізуючого та дестимулюючого характеру: зовнішня агресія, негативна динаміка економічних показників, повільні кроки в напрямку виходу на ринки ЄС. Крім цього низькі показники розвитку й негативна динаміка деяких з них викликана також посиленням непривабливості інвестиційного клімату та відпливом іноземних інвестицій. Упродовж останніх років в Україні зростає диференціація регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку, збільшується серед них кількість проблемних та депресивних [1, с.112].

Водночас, як зазначається в останньому аналітичному звіті Міжнародного валютного фонду (МВФ), інвестиції, особливо прямі іноземні інвестиції, стримуються в Україні складним діловим кліматом, тоді як велика кількість працівників шукає можливості працевлаштування за кордоном, оскільки економічне зростання занадто низьке для того, щоб доходи могли помітно скоротити розрив порівняно з іншими країнами регіону. Незважаючи на відновлення макроекономічної стабільності та економічного зростання після важкої кризи 2014-2015 рр., зусилля зі створення більшої позитивної динаміки, конкурентоспроможної економіки України не виправдали очікувань, зазначає МВФ [2].

Досліджуючи загалом соціально-економічний стан регіонів і зокрема його інвестиційну складову, вітчизняні науковці дійшли висновку, що рівень інвестиційної безпеки є вкрай низький через ряд традиційних причин: значний рівень збитковості підприємств; незначні обсяги реалізації продукції в базових для України галузях; висока кредитна заборгованість підприємств; неможливість залучення «вільних» фінансових ресурсів; втрата інноваційного потенціалу розвитку внаслідок змін у структурі

промислового виробництва не на користь високотехнологічних виробництв та внаслідок цього скорочення частки інноваційно активних підприємств у промислових регіонах; зростання «рейдерства» тощо [3].

Класичне розуміння базових галузей економіки визначає традиційні для відповідної території галузі, на підприємствах яких виготовляють найбільше продукції, є джерелом для наповнення бюджету, залучається найбільше людей та капіталу та мають порівняльні переваги під час виходу на світовий ринок. У сучасному економічно розвиненому світі поняття базових галузей економіки спрямовано не тільки на кількісні, а й на якісні їх ознаки: інноваційність, високотехнологічність виробництва. Практично не впровадження інноваційних технологій прирікає наші базові галузі до незначних обсягів реалізації продукції на внутрішньому ринку та, через низьку конкурентоспроможність, на зовнішньому ринку, а відтак до неможливості повернути позичковий капітал, що є основним джерелом інвестування після власних джерел.

Відсутність потужних змін у реальному секторі не підштовхує до трансформації фінансового сектору, що міг би запропонувати альтернативні механізми залучення «вільних» фінансових ресурсів.

В умовах України зміцненню інвестиційної безпеки регіонів також перешкоджають об'єктивні передумови, зокрема диференціація регіонів за економіко-географічним розташуванням, природно-ресурсним потенціалом, структурою населення, галузевою спеціалізацією, фінансовою забезпеченістю, типом соціально-економічного розвитку тощо [4].

У значній частині регіонів України інвестиційну привабливість сьогодні визначають одна-дві галузі, підприємства яких переважно спеціалізуються на сировині й напівфабрикатах, виробляють проміжну чи низькотехнологічну продукцію. Це стало головною причиною зниження конкурентоспроможності більшості регіонів України на зовнішніх ринках, водночас зовнішньоекономічна активність концентрується в найбільш промислово розвинених регіонах. Збереження таких характеристик економічного розвитку регіонів ускладнює завдання зменшення диспропорційності, оскільки економічні комплекси регіонів сформували й продовжують підтримувати господарські зв'язки, вигідні передусім для самого регіону. А це неминуче спричиняє зменшення міжрегіональної взаємодії всередині країни й перешкоджає консолідації економічного простору України [3].

Інвестиційні процеси, міжрегіональні коопераційні зв'язки, мобільність трудових ресурсів в межах держави є доволі неоднорідними, що є наслідком загальної тенденції, що простежується в економічному просторі України та характеризується значною строкатістю. Згідно з концепцією забезпечення гармонізованої інвестиційної безпеки держави

регіональний вимір є її складовою та відіграє комплементарну роль. Він зазнає загроз нерівномірності (гетерогенності) розподілу капітальних інвестицій та прямих іноземних інвестицій за регіонами (адміністративними одиницями та економічними районами). Нерівномірність розподілу капітальних інвестицій та прямих іноземних інвестицій за регіонами України свідчить про ступінь просторової неоднорідності та її динаміки для оцінки її впливу на інвестиційну безпеку держави. Зменшення ступеня просторової неоднорідності капітальних інвестицій та прямих іноземних інвестицій створює більш сприятливі умови для перспективного розвитку економіки як депресивних регіонів, так і в економіці загалом. Водночас, зростання ступеня неоднорідності спричиняє послаблення міжрегіональних зв'язків, загострення соціально-економічних протиріч і дезінтеграції національної економіки загалом та зростання ролі регіональної політики у виявленні «слабких» місць та прийнятті управлінських рішень.

Зміцнення інвестиційної безпеки регіону залежить як від міри державної підтримки, розробки державних програм регіонального соціально-економічного розвитку, так і від можливості розкриття інвестиційного потенціалу на відповідній території громадою, тобто безпосередніми суб'єктами інвестиційної діяльності через їх участь, зокрема, у національних інвестиційних проектах. Йдеться про процес реформування системи публічної влади, про її децентралізацію. Головна ідея реформи, яка відбувається в Україні, полягає в розмежуванні повноважень між органами місцевого самоврядування та виконавчою владою і між органами місцевого самоврядування різних рівнів для передачі найбільш важливих повноважень на найближчий до людей рівень. Повноваження в цій ситуації є центральним чинником державного управління на місцях, який, із одного боку найперше потребує ресурсів, проте водночас пов'язаний із відповідальністю за прийняті рішення.

Щодо ресурсів, то завдяки прийнятим змінам до Податкового й Бюджетного кодексів України та внаслідок децентралізації щороку відбувалося зростання власних доходів місцевих бюджетів (табл. 1). Так, зростання фінансових можливостей громади й можливість розпоряджатися заробленим, підштовхуватиме регіональну владу на створення сприятливого інвестиційного та підприємницького середовища, що також зміцнить інвестиційну безпеку регіону.

За умов непривабливості для іноземних інвесторів безальтернативним шляхом для розвитку економіки регіонів є мобілізація та ефективне використання внутрішніх ресурсів, об'єднання зусиль держави, регіонів, приватного сектору й громади. З боку держави це означатиме, насамперед, посилення ролі проектів-мультиплікаторів

державного масштабу та їх активне впровадження в регіонах [6]. З боку регіону – концептуального переосмислення ролі регіональної влади в просуванні регіональних та національних брендів.

Таблиця 1

Динаміка власних доходів місцевих бюджетів України (2014-2017)

Рік	2014	2015	2016	2017
Власні доходи місцевих бюджетів, млрд грн	68,6	98,2	146,6	192
Темп приросту, %	-	42%	49%	31%

Джерело: авторська розробка на основі [5]

Важливою передумовою успішного залучення інвестицій на територію регіону, внутрішнього і в'їзного туризму, розширення експорту є формування привабливого бренду, що відображає його туристично-рекреаційний потенціал, виробничу, наукову або іншу ідентичність. Такі бренди надають сильну підтримку регіональним виробникам, в тому числі допомагаючи формувати виробничі кластери і залучати інвестиції та кваліфіковану робочу силу.

З огляду на значимість зміцнення бренду регіону як фактор соціально-економічного розвитку, представляється доцільним включення відповідних заходів до складу регіональних програм, в т.ч. програм підтримки малого підприємництва. Необхідним є надання інформаційної, методологічної допомоги та освітньої підтримки реалізації проектів розвитку брендів міст та регіонів, покликаних забезпечити формування ефективних механізмів маркетингу територій.

Перспективи відновлення позитивної регіональної динаміки залежатимуть від загальної стабілізації макроекономічної ситуації в Україні. Але і на місцях органи місцевого самоврядування та місцеві органи виконавчої влади повинні докладати зусиль щодо відновлення соціально-економічної сфери та консолідації регіонів навколо спільних завдань забезпечення національної безпеки, зокрема, інвестиційної безпеки. Для цього необхідним є налагодження тісної співпраці органів влади та поглиблення діалогу місцевої влади з представниками системоутворюючих підприємств і галузей, що надасть можливість максимально врахувати інтереси всіх суб'єктів регіональної політики, гарантуватиме зміцнення соціального партнерства між владою та бізнесом та створить підґрунтя для реалізації на регіональному рівні в Україні реформ європейського зразка.

Таким чином, з огляду на негативні тенденції щодо забезпечення інвестиційної безпеки України на регіональному рівні новою парадигмою зрушень повинно бути активізація регіональної політики розвитку через ініціювання національних інвестиційних проектів з метою участі у них та

розробка брендингової концепції розвитку регіону. Це можливо завдяки відкритості, підзвітності, відповідальності регіональної влади в умовах децентралізації, що своєю чергою стане підґрунтям соціально-економічного розвитку регіону.

Література

1. Варналій З. С., Білик Р. Р. Економічна безпека та конкурентоспроможність регіонів України : монографія. Чернівці : Технодрук, 2018. 454 с.

2. Стало відомо, коли Україна отримає ще два транші від МВФ. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/01/8/644120/> (дата звернення – 08.01.2019).

3. Нікитенко Д. В. Інвестиційна безпека України: сутність та інституціональне забезпечення : монографія. Рівне : НУВГП, 2018. 376 с.

4. Гуменюк А. М. Безпека структурно-інституціональної трансформації економіки регіону: теоретичні основи та прикладні аспекти : монографія. К. : НІСД, 2014. 468 с.

5. Місцеві бюджети: експерти підбили перші підсумки 2017 року. Прес-центр ініціативи «Децентралізація». URL: <https://decentralization.gov.ua/news/8053> (дата звернення: 20.08.2018).

6. Капітальні інвестиції за регіонами за 2010–2017 роки. Регіональна статистика. Економічна статистика. Економічна діяльність. Капітальні інвестиції. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 16.10.2018).

ЗАГРОЗА ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА: ЗМІСТ ПОНЯТТЯ

Г.В. Козаченко, *доктор економічних наук, професор*
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

Сьогодні в економічній безпекології мікрорівня визначенням змісту поняття "загроза" властиві загальний характер, розпливчатість формулювання і відсутність критеріїв розпізнавання.

Загрозу діяльності підприємства становлять ті процеси та явища, що відбуваються у зовнішньому та внутрішньому середовищі діяльності підприємства, поведінка суб'єктів зовнішнього середовища, що можуть за наявності деяких умов негативно вплинути на підприємство. Їхній негативний вплив виявляється у неминучому виникненні в діяльності підприємства змін негативного характеру, до яких належать:

погіршення ринкової позиції підприємства через зменшення обсягів реалізації продукції, яке може бути зумовлений витісненням підприємства

конкурентами, зменшення поставок сировини та матеріалів постачальниками та ін. причинами;

зменшення прибутку підприємства через збільшення витрат на виробництво та реалізацію продукцію або зменшення обсягів реалізації продукції;

зменшення якості продукції (робіт або послуг);

відтік з різних причин з підприємства кваліфікованих кадрів;

погіршення умов підприємницької діяльності, які створює держава (наприклад, підвищення ставки податку на прибуток або уведення нових податків).

Умови, за наявності яких процеси та явища у зовнішньому та внутрішньому середовищі, функціонування сторонніх стосовно підприємства об'єктів, дії суб'єктів можуть негативно вплинути на діяльність підприємства, зводяться до такого:

підприємство не може протистояти таким змінам (наприклад, через відсутність ресурсів або часу, неякісний менеджмент);

підприємство не в змозі протистояти таким змінам через їхній характер та обов'язковість настання (наприклад, зміни в податковій політиці держави або зміни, викликані дією ринкових механізмів).

У зовнішньому середовищі діють суб'єкти, що прямо або опосередковано взаємодіють з підприємством, а тому впливають на його діяльність. Іноді такий вплив є позитивним, тобто викликає зміни позитивного характеру. Якщо такі зміни мають негативний характер, то поведінка суб'єктів зовнішнього середовища становить загрозу діяльності підприємства.

За відношенням до діяльності підприємства процеси та явища у його зовнішньому та внутрішньому середовищі є індиферентними (нейтральними), тобто не переслідують безпосередню мету викликати зміни негативного характеру в діяльності підприємства. Такі процеси та явища виникають з причин, що часто ніяким чином не пов'язані з діяльністю не лише конкретного підприємства, а й переважної більшості з них.

Так само і дії суб'єктів зовнішнього середовища підприємства за рідкісним винятком не передбачають нанесення йому шкоди. Дії суб'єктів зовнішнього середовища спрямовані на задоволення власних інтересів.

Умови, за яких певні процеси або явища, індиферентні за своєю природою, можуть негативно вплинути на діяльність підприємства, слід розуміти як комбінації чинників суб'єктивного та об'єктивного характеру. У цих комбінаціях чинників вплив одного чинника може посилювати (або гальмувати) або ініціювати вплив інших чинників.

Умови, що складаються в діяльності підприємства, за яких

активізуються та можуть реалізовуватися загрози, можуть складатися закономірно або мати штучний характер:

умови, що складаються закономірно, є результатом об'єктивних процесів, що відбуваються у внутрішньому та зовнішньому середовищі діяльності підприємства, тобто результатом дії об'єктивних економічних законів або цілком очікуваних наслідків спроб їх порушення вольового характеру;

умови, що мають штучний характер, складаються під впливом регулятивної політики держави або міждержавних утворень, збереження еколого-економічної рівноваги, соціалізації та гуманізації управління, сприйняття працівників за сучасними моделями (людина економічна, людина соціальна тощо), захисту інтересів учасників різноманітних ринків.

Процеси та явища у зовнішньому середовищі діяльності підприємства, що є індиферентними (нейтральними) за своєю природою, але можуть за певних умов становити загрозу діяльності підприємства, мають різноманітне походження:

зумовлені переважною мірою дією ринкових механізмів, тобто не можуть контролюватися (ані державою, ані підприємством). Прикладами дії ринкових механізмів є зміна курсу гривні до іноземних валют, інфляція, виникнення дефіциту ресурсів деяких видів, глобалізаційні процеси та ін.;

відбуваються природним шляхом, тобто є неконтрольованими або слабкоконтрольованими. На такі процеси підприємство вплинути не може. Певні засоби корегування таких процесів є лише в держави, а іноді – в регіональних органів управління.

До суб'єктів зовнішнього середовища діяльності підприємства, чії дії можуть викликати зміни негативного характеру (тобто становлять загрозу діяльності підприємства) належать споживачі, постачальники, конкуренти, суб'єкти ринкової інфраструктури (банки, біржі, страхові компанії тощо), держава, конкуренти

Переважною мірою дії суб'єктів зовнішнього середовища діяльності підприємства зовсім не спрямовані на нанесення йому шкоди, тобто не переслідують мету викликати в діяльності підприємства зміни негативного характеру.

Суб'єкти зовнішнього середовища діяльності підприємства діють винятково з метою задоволення власних інтересів, хоча іноді і усвідомлюють, що інші підприємства можуть понести економічні втрати.

Незбіг інтересів підприємства з інтересами суб'єктів його зовнішнього середовища є суттєвою загрозою діяльності підприємства. Якщо інтереси підприємства не збігаються з інтересами суб'єктів його зовнішнього середовища, то в діяльності підприємства неминуче виникнуть зміни негативного характеру.

Процеси та явища у внутрішньому середовищі діяльності підприємства, що можуть за певних умов становити загрозу діяльності підприємства, зумовлені прийнятими управлінськими рішеннями або діями персоналу. Переважною мірою ці процеси та явища, що можуть за певних умов становити загрозу діяльності підприємства, практично повною мірою можуть контролюватися підприємством.

Управлінські рішення, прийняті на підприємстві, можуть:

бути помилковими через брак якісної інформації або низьку кваліфікацію керівників підприємства;

неякісно реалізовані через "пориви" комунікацій на підприємстві (прийняті керівництвом рішення не доведені або несвоєчасно доведені до виконавців або прийняті рішення на вищому рівні не трансформовані у конкретні завдання структурних підрозділів підприємства та посадових осіб;

бути невиконуваними через невідповідність кваліфікації працівників підприємства їхній складності та встановленим термінам виконання або відсутність відповідного ресурсного забезпечення.

У внутрішньому середовищі діяльності підприємства загрози виникають і через дії персоналу, які можуть бути:

навмисними (наприклад, свідомо передача стороннім особам комерційної таємниці підприємства);

ненавмисними (наприклад, допущені помилки та прорахунки, невірне оцінювання ситуації через низьку кваліфікацію працівників або вияв особистісних якостей працівників (та ж сама передача стороннім особам комерційної таємниці підприємства може статися через намагання працівника підприємства продемонструвати свою обізнаність у справах підприємства).

Умови у внутрішньому середовищі діяльності підприємства, що сприяють актуалізації загроз, можуть бути неконтрольованими, але ця неконтрольованість переважно має штучний характер і є наслідком неефективного менеджменту, через який керівництво підприємства погано знає стан підсистем підприємства, порушення та негативні процеси, що відбуваються в його діяльності, не звертає увагу на можливі наслідки цих порушень. До таких процесів, що можуть сприяти реалізації загроз, якщо на них не звертати уваги, належать:

руйнування виробничої бази підприємства;

застарівання (персоналу, обладнання, технологій, продукції, що випускається);

втрата керованості підприємства через дезорганізацію діяльності та управління ним.

Якщо такі процеси не контролювати і не ліквідувати, вони

насправді спроможні виступити передумовами реалізації загроз діяльності підприємства.

Умови, що складаються у внутрішньому та зовнішньому середовищі діяльності підприємства, не є незмінними, вони постійно змінюються. Особливо швидко змінюються умови у зовнішньому середовищі діяльності підприємства. Останнім часом швидкість його зміни постійно збільшується, тому головними характеристиками зовнішнього середовища діяльності підприємства є невизначеність та швидка мінливість.

Ситуація з комбінацією чинників, яка сприяє перетворенню первинно індиферентних процесів або явищ у внутрішньому та зовнішньому середовищі діяльності підприємства на загрози, ускладнюється множинністю таких комбінацій. Якщо б йшлося про одну комбінацію чинників, то її достатньо легко можна виявити, стежити за її поведінкою, вивчити її структуру тощо. Але у кожний конкретний момент часу таких комбінацій чинників може бути невизначено багато, причому, один і той же чинник може входити до кількох сукупностей.

Якщо зазначені умови не склалися, то процеси або явища у внутрішньому та зовнішньому середовищі підприємства ніяким чином не стосуються його діяльності, залишаються індиферентними. Тоді діяльність підприємства є квазібезпечною (тобто якби безпечною), тобто діяльність відбувається за відсутності загроз. У такому випадку йдеться про наявність потенційної загрози.

Абсолютно безпечною діяльність підприємства бути не може, оскільки діяльність підприємства з будь-яким видом діяльності потенційно небезпечна, оскільки здійснюється у середовищі, в якому відбуваються численні процеси, спостерігаються різноманітні явища, які у будь-який момент часу можуть перетворитися на загрози. Причому, передбачити цей момент часу дуже складно.

Якщо ж відповідні умови склалися, то процеси або явища у внутрішньому та зовнішньому середовищі діяльності підприємства втрачають індиферентний характер і перетворюються на загрозу.

Якщо в діяльності підприємства наявні певні умови, за яких процеси та явища, що відбуваються у зовнішньому та внутрішньому середовищі діяльності підприємства, дії сторонніх стосовно підприємства суб'єктів негативно вплинули на діяльність підприємства, то загроза реалізувалася.

Реалізація загрози виявляється у появі змін негативного характеру в діяльності підприємства, а також у стані об'єктів захисту.

Зміни негативного характеру в діяльності підприємства є наслідками реалізації загроз (реалізація загрози може бути повною або частковою).

Отже, здебільшого загроза носить прихований характер і може перетворитися на реальну загрозу, якщо:

реально існують процеси та явища у внутрішньому та зовнішньому середовищі підприємства, які за певних умов можуть спричинити зміни негативного характеру в його діяльності;

можуть скластися умови, за яких процеси та явища у внутрішньому та зовнішньому середовищі підприємства можуть спричинити зміни негативного характеру в його діяльності;

в підприємства немає дієвих способів захисту від змін негативного характеру, що можуть спричинити зміни негативного характеру в його діяльності, підприємство з якихось причин не використовує такі способи (наприклад, через відсутність кваліфікованих фахівців з економічної безпеки, відсутність необхідних ресурсів або через зневажливе ставлення керівництва або власників підприємства до забезпечення його економічної безпеки) або вибрані способи захисту є неефективними через невідповідність масштабу реалізації загрози, її наслідкам або невірне застосування.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ: ПРИНЦИПОВІ ЗАСАДИ

С.В. Онищенко, *доктор економічних наук, доцент*
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

Сучасний теоретичний базис економічних досліджень містить багато методів та способів наукових досліджень. Недосконалість та невідпрацьованість державних методичних рекомендацій щодо дослідження розвитку регіональної економіки та рівня економічної безпеки в сучасних умовах значно ускладнює процес підготовки обґрунтованих управлінських рішень із регулювання соціально-економічного розвитку регіону. Виклики сьогодення породжують нові наукові проблеми, активізують методологічні вдосконалення, формують нові парадигми дослідження економічних процесів і особливо на рівні регіону. У чисельному ряду напрямів дослідження виділяється економічна безпека регіону. Ця проблема відповідає теоретико-методологічній і понятійно-термінологічній концепції регулювання розвитку економічних систем.

Науково обґрунтована методологія дослідження економіки регіону ще до кінця не розроблена, хоча саме на територіальному рівні неефективність соціально-економічної політики в найбільшій мірі призводить до кризових ситуацій [1]. Таким чином, теоретико-методологічні аспекти забезпечення економічної безпеки регіону є актуальними в науковому просторі.

Методологія аналізу економічної безпеки регіону займає особливе місце в рамках методології дослідження регіону та спрямована на комплексне використання всіх зазначених та інших методів, основними з яких є такі: статистичні методи обробки динамічних рядів, регресійний і кореляційний аналіз та обґрунтування цілей. Тільки з їх використанням можна одержати системні, всебічні знання про процес формування економічної безпеки регіону окремих господарюючих суб'єктів регіонів і держави в цілому. Методологічною основою дослідження регіону, якої є концепція розвитку територіальних економічних систем, повинна інформаційно, методологічно забезпечувати обґрунтування регіональної соціально-економічної політики. В якості предмета дослідження виступають тенденції і закономірності забезпечення здатності регіональної соціально-економічної системи протистояти ризикам і загрозам економічній безпеці у глобальному економічному середовищі. Необхідно також враховувати зв'язок економіки регіону з іншими регіональними підсистемами: соціальною, інституціональною, демографічною та іншими.

На практиці, управління економічною сферою регіону за результатами наукових розробок синтезуються нові або удосконалюються існуючі підходи до забезпечення та оцінки рівня економічної безпеки регіону. Основні категорії, якими оперує теорія і практика економічної безпеки регіону, простежується взаємозв'язок з класичними і сучасними теоріями та науками: системного підходу, кібернетики, інституціоналізму, еволюції, структурних реформ, глобалізації, перехідних (транзитивних) економік, моделей економічного зростання, у тому числі інноваційного розвитку, національної конкурентоспроможності, теорій циклічного розвитку [2].

Для більш повного оцінювання економічної безпеки регіону доцільно комплексно використовувати різні методи аналізу проблем економічної безпеки, що значно поліпшить рівень прогнозування соціально-економічного стану та запобігання загроз. Вибір методологічного інструментарію залежить від умов проведення відповідних досліджень. Першою умовою виступає затребуваність якісної наукової інформації в галузі економічної безпеки на рівні регіонального управління економікою. Другою умовою виступає обізнаність та професійний рівень виконавців дослідницької роботи. Потрібно сформулювати раціональну систему економічних прийомів відповідно до цілей, задач, вихідних даних та вимог до результатів дослідження. Окремим питанням виділяється інформатизація процесів дослідження та прийняття рішень із проблем, які розглядаються. Основні етапи інформаційного забезпечення дослідження економічної безпеки мезоекономічних систем мають бути такими:

Визначення мети дослідження, проблеми, яка полягає у встановленні внутрішніх ресурсів соціально-економічної системи та її складових щодо спроможності протидіяти різноманітним загрозам, та сформулювати критерії її кількісного виміру.

Структурний аналіз виділених економічних підсистем, уточнення взаємозалежностей і взаємозв'язків між ними та організаційно-функціональною структурою загальної системи забезпечення економічної безпеки та ін.

Синтезування аналітичних результатів дослідження безпеки мезоекономічних систем.

Окрім розглянутих методів економічного аналізу та оцінювання економічної безпеки регіону, можуть використовуватись ієрархічний аналіз закономірностей функціонування багаторівневої системи єдиного ринкового простору; системи критеріальних оцінок ієрархічного територіального аналізу структури економіки регіону; формалізований опис економічних умов; методологія територіального аналізу соціально-економічної системи регіону; матричний підхід – теоретико-аналітичне моделювання та матрична структура моделей. Проте, критично оцінюючи сучасний стан в даному питанні, слід констатувати, що поки що в Україні в цілому дослідницько-методологічна практика набагато бідніша за теоретичну базу. Ця невідповідність пов'язана з недостатньою затребуваністю такого методичного матеріалу на рівні регіонального управління економікою. Найбільш перспективним методом формування науково обґрунтованих управлінських рішень на рівні регіону є економіко-математичне моделювання.

Унаслідок динамічних змін у національній та світовій економіці є необхідність перегляду сформованого переліку індикаторів не рідше ніж раз на п'ять років. При цьому множина індикаторів відповідно до Методичних рекомендацій 2013 р. [3], на відміну від методики 2007 р. [4], перевіряється на ступінь щільності статистичних зв'язків за допомогою коефіцієнтів кореляції з метою уникнення посиленого ефекту при розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки регіону. За наявності тісного зв'язку між найбільш важливими показниками їх вплив на рівень економічної безпеки коригується за допомогою значень вагових коефіцієнтів.

Узагальнюючи методологічні положення й методичні підходи до оцінки економічної безпеки регіону, запропонуємо методику діагностики економічної безпеки регіону. У зв'язку з цим доцільно запровадити додаткові індикатори економічної безпеки, які відображають вплив вищезазначених чинників.

Для оцінювання динаміки економічної безпеки регіону доцільно використовувати такі методи: порівняння основних мезоекономічних показників з пороговими значеннями, які можуть встановлюватись в тому числі і в межах середньосвітових; оцінка темпів економічного зростання регіону за основними мезоекономічними показниками в динаміці їхніх змін; методи експертної оцінки, які служать для опису кількісних та якісних характеристик регіону, який досліджується; метод аналізу та обробки сценаріїв; методи оптимізації; ігрові методи; методи нечітких систем, кластерний аналіз; бальна система оцінки; кореляційно-регресивний аналіз [5]. Моніторинг системи соціально-економічних показників-індикаторів на основі урахування їхніх граничних значень, які в свою чергу розраховані з урахуванням особливості економіки регіону, дає змогу точніше оцінити рівень економічної безпеки.

Останнім часом до числа популярних теорій додалася так звана теорія обмежень систем (Theory of Constraints (TOC)). Успіх цієї теорії в західному світі обумовлений її винятковою прагматичністю. Методологія TOC визначає загальний шлях мислення, що дозволяє проаналізувати поточну ситуацію розвитку подій і змодельовати шляхи поліпшення.

Для обґрунтування загальних результатів дослідження додатково використовується метод оцінювання різних ризиків як характеристики рівня економічної безпеки. Відповідно до даної методики оцінювались три структурних ризики: соціально-політичний, внутрішньо-економічний та зовнішньоекономічний. Кожен вид ризиків описується окремим набором показників. Всі показники оцінюються експертами в межах від 1 до 10 балів, після чого розраховується інтегральний показник кожного виду ризику.

Аналіз соціально-економічного положення регіону дослідницькими інститутами ООН проводиться з використанням системи багатofакторних економічних моделей, ядром якої є методологія UNITAR, з відповідною адаптацією до умов країни [6, с. 186]. Обчислювана модель загальної рівноваги RUSEC дозволяє підібрати таку комбінацію всіх заходів, які пропонуються в рамках соціально-економічної політики, що дозволяє значно підвищити позитивний ефект в темпах розвитку країни та вирівнювання розвитку регіонів. Вона будується на припущенні про існування єдиної точки рівноваги і стійкості рівноваги [7, с. 158-159].

Методика дослідження економічної безпеки регіону в сучасних умовах повинна включати аналіз рівня економічної безпеки регіону з урахуванням потенціалу регіону, галузево-секторальної структури, розміщення продуктивних сил, можливостей регулювання її формуванням на державному і регіональному рівні. Сучасні тенденції в економічних дослідженнях вимагають особливого фундаментального наукового,

методологічного осмислення та системного підходу. Зокрема, складність проблеми об'єктивно вимагає застосування як загальнонаукових і спеціальних методів так і нетрадиційних логіко-смыслових дослідницьких прийомів, принципів та способів наукового пізнання, яка включає вивчення передумов, визначення логічної структури дослідження, інструментарію пізнавальної діяльності.

Література

1. Varnaliy Z., Onyshchenko S , Zavora T. Construction complex development influence on region social and economic security. International Journal of Engineering & Technology. 2018. 7 (3.2) P. 469-472. DOI: 10.14419/ijet.v7i3.2.14574
2. Власюк О. С. Теорія і практика безпеки в системі науки про економіку : наукова доповідь. К., 2008. 48 с.
3. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України (Наказ Мінекономіки від 02.03.2007 р. №60). URL: http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=97856.
4. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України (Наказ Мінекономрозвитку і торгівлі від 29.10.2013 р. №1277). URL: <http://me.kmu.gov.ua/>
5. Фісун К. А. Методологія програмування розвитку регіонів України. Харків, 2007. 401 с.
6. Третьяк В. В. Розвиток регіональних зовнішньоекономічних зв'язків: питання теорії та практики : монографія. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2005. 331 с.
7. Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні : монографія / за ред. М. І. Скрипниченко. К., 2015. 544 с.

ФІЛОСОФІЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ СТРУКТУРНИХ ДИСБАЛАНСІВ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В.В. Коваленко, доктор економічних наук, професор
Одеський національний економічний університет, м. Одеса

В умовах зростаючої відкритості економіки держав і послідовної їх інтеграції у світове господарство забезпечення безпеки банківської системи є актуальним завданням. Це зумовлено впливом зовнішнього середовища, яке сьогодні характеризується елементами поглиблення фінансової кризи, і внутрішнього середовища, зокрема посилення конкуренції та консолідації банківського бізнесу. Вплив внутрішнього середовища зумовлює виникнення загроз, які перешкоджають процесу

реалізації стратегічних напрямків розвитку банківської системи з точки зору прибутковості і мінімізації ризиків. Тому проблема зміни філософії безпеки банківської системи є досить актуальною і повинна розглядатися як системоутворювальний елемент нейтралізації структурних дисбалансів економіки України.

За результатами аналізу наукової літератури з питань фінансової безпеки банків та інших суб'єктів господарювання можна виділити декілька підходів до трактування сутності поняття «фінансова безпека» [1]:

фінансова безпека як один зі складників економічної безпеки суб'єкта господарювання з відповідними інструментами управління (підхід відображено в наукових працях І.В. Багровецької, К.С. Горячевої, М.М. Єрмошенко, Є.М. Івашини, Л.С. Козак, Л.А. Некрасенко, Ю.М. Рибалки, І.В. Чібісової);

фінансова безпека як самостійний об'єкт управління, що здатний ефективно використовувати свій ресурсний потенціал (підхід підтримують такі науковці, як О.В. Ареф'єва, С.К. Бондаренко, В.С. Домбровський, О.С. Журавка, А.О. Єпіфанов, В.І. Мунтіян, Т.Б. Кузенко, О.Л. Плachtун, Ю.Б. Кракос);

фінансова безпека як певний фінансовий стан суб'єкта господарювання, який характеризується відповідною стійкістю до зовнішніх і внутрішніх загроз (підходу дотримуються такі науковці як І.О. Бланк, О.І. Воробйова, О.Е. Пономаренко, І.В. Нартова та Я.О. Кіріченко та інші.);

фінансова безпека як стан захищеності фінансових інтересів суб'єкта господарювання від різноманітних загроз (четвертий підхід охарактеризовано у працях Я. І. Мулик);

фінансова безпека як діяльність суб'єкта з управління ризиками (підхід, що реалізований у наукових працях О.А. Кириченко, І.В. Кудрі, А.І. Бартиш).

В сучасних умовах розвитку банківського бізнесу виникає потреба у розробленні нової філософії безпеки банків, виходячи з того, що вона має безпосередній вплив на подолання структурних дисбалансів економіки України

1. Фактори, що викликають структурні дисбаланси економіки: забезпечення незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери держави, яка знаходить своє відображення в системі критеріїв та індикаторів її стану, що характеризують такі аспекти, як збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів, збалансованість внутрішнього і зовнішнього боргу, дефіциту бюджету та наявність необхідних грошових і золотовалютних резервів; рівень захищеності фінансових інтересів на макро- і мікрорівнях, рівнях фінансових відносин;

стан митно-тарифної, фінансової, валютної, бюджетної, податкової, грошово-кредитної, розрахункової, інвестиційної, банківської і фондової систем; стан фінансових потоків в економіці, яке може бути охарактеризоване збалансованістю і наявністю відпрацьованих і ефективних механізмів регулювання і саморегулювання.

2. *Фактори, що впливають на рівень безпеки банків:* структурні дисбаланси між попитом і пропозицією на кредитні ресурси банків; дефіцит залучення коштів для формування ресурсної бази банків; оцінювання реальної якості активів та балансів українських банків; вирішення питання з капіталізацією банків до рівня міжнародних та національних стандартів; питання покращення бізнес-клімату для подолання структурних проблем задля довгострокового розвитку вітчизняної банківської системи; проблеми реформування законодавства про банкрутство боржників з метою прискорення процесу банкрутства та наближення його до найкращих практик Європейського Союзу; проблеми реформування системи примусового стягнення заборгованості, відчуження та реалізації заставного майна з метою спрощеної процедури відчуження об'єктів застави на користь кредиторів.

Виходячи із зазначеного, забезпечення фінансової безпеки банківської діяльності повинно виходити із формування нової філософії її досягнення на концептуальній основі [2].

Етимологічне джерело: безпека - система заходів, що забезпечує захищеність інтересів власників, клієнтів, працівників та керівництва банку від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Онтологічна сутність: процес досягнення стану захищеності фінансових інтересів банку, що виявляються в ході реалізації його статутних цілей і завдань, і полягає в створенні сприятливих умов для реалізації всіх передбачених статутом видів банківської діяльності. Рівень забезпечення фінансової безпеки банку визначається загальноприйнятими критеріями його надійності, а також іншими показниками, що характеризують його здатність протистояти різним негативним явищам.

Гносеологія дослідження: загальнометодологічні положення вивчення фінансових відносин, зовнішніх та внутрішніх загроз, їх структурування.

Поняття: сукупності умов, за яких потенційно небезпечні для фінансового стану комерційного банку дії чи обставини, попереджені чи зведені до такого рівня, за якого вони не здатні завдати шкоди встановленому порядку функціонування банку, збереженню й відтворенню його майна та інфраструктури і перешкоджати досягненню банком статутних цілей; стан захищеності фінансових інтересів комерційного банку, його фінансової стійкості, а також середовища, в якому він

функціонує

Генеральна мета: забезпечення фінансово стійкого функціонування банку та уникнення загроз його безпеці, захист законних інтересів банку від протиправних посягань, охорона життя і здоров'я персоналу, недопущення крадіжок фінансових ресурсів та матеріально-технічних засобів, знищення майна і цінностей, розголошення, втрати, витоку службової інформації.

Суб'єкти: держава, Національний банк України, банки, партнери і клієнти банків, служби безпеки банків.

Об'єкти: персонал банку, фінансові ресурси, матеріальні цінності, новітні технології, інформаційні ресурси;

Завдання: прогнозування, виявлення і подолання загроз, віднесення інформації до категорії обмеженого доступу; створення механізму й умов для оперативного реагування на загрози безпеки, максимально можливої локалізації загроз, що завдані фізичними та юридичними особами.

Принципи: комплексність, своєчасність, безперервність, активність, законність, економічна доцільність, взаємодія і координація, удосконалення, централізація управління, законності, багатомірності, дотриманості максимально допустимого рівня прозорості.

Методи: управління ризиками, резервування, внутрішній контроль, оцінка та аналіз.

Література

1. Лиса О. В. Фінансова безпека суб'єктів господарювання в сучасних умовах. Економічний аналіз: зб. наук. праць. 2016. Том 26. № 1. С. 57-63.
2. Коваленко В. В. Філософія безпеки банків в умовах структурних дисбалансів економіки України. Економічний форум. 2016. № 2. С. 256-262.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РОЗКРИТТЯ БАНКІВСЬКИМИ УСТАНОВАМИ УКРАЇНИ ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ФІНАНСОВИЙ СТАН ТА РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ

О.А. Кривенко, старший викладач

Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

Базові вимоги відносно розкриття банківськими установами України публічної інформації про фінансовий стан та результати діяльності закладено більше 10-ти років тому, у прийнятій постанові Правління Національного банку України №98 від 28.03.2007, якою схвалено Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України [3].

У зазначених Методичних рекомендаціях крім іншого звернуто увагу на те, що банк повинен розкривати своєчасно, в повному обсязі достовірну та суттєву інформацію, яка стосується його діяльності, з метою надання можливості інвесторам, вкладникам, клієнтам, акціонерам та іншим зацікавленим особам приймати виважені рішення [3].

У Методичних рекомендаціях додатково наголошено на необхідності забезпечення своєчасності розкриття інформації та регулярному характері її надання для формування належної характеристики діяльності банку. Одночасно банкам запропоновано використовувати зручні для інвесторів, вкладників, кредиторів та клієнтів банку засоби поширення інформації, які забезпечують однаковий, своєчасний і без значних втрат доступ до інформації [3].

Основним документом, який передбачав отримання інформації інвесторами, вкладниками, кредиторами та клієнтами банку, запропоновано публічний річний звіт. Дану інформацію запропоновано отримувати зацікавленим користувачам через офіційну сторінку банку в мережі Інтернет в строк, не пізніше шести місяців після закінчення звітного фінансового року [3]. Також передбачено отримання інформації через додатковий інформаційний ресурс у вигляді квартальної звітності. Інформація в складі квартальних звітів мала розкриватися банками в строк, не пізніше двох місяців після закінчення звітного кварталу [3].

Наведені терміни оприлюднення фінансової звітності автоматично ставили під сумнів дотримання принципу своєчасності.

У вигляді деякого виправдання необхідно зазначити, що Методичні рекомендації передбачали розкриття банками певної інформації відразу після виникнення окремих подій (будь-які зміни в діяльності банку, що відбуваються в період між наданням банком регулярної інформації та можуть прямо або опосередковано мати вплив на його діяльність), але не визначали конкретний характер подій, їх можливі наслідки, а також хоча б орієнтовні терміни оприлюднення інформації.

Кроком до вдосконалення розкриття банківськими установами України публічної інформації про фінансовий стан та результати діяльності можна вважати внесені зміни у 2011 році до статті 69 Закону України «Про банки і банківську діяльність», яка на законодавчому рівні встановлювала ряд вимог до звітності банків [2], а також запровадження Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, затвердженої постановою Правління Національного банку України №373 від 24.10.2011 із змінами і доповненнями [4]. Порівняно із зазначеними Методичними рекомендаціями суттєво скорочено терміни оприлюднення річної фінансової звітності з шести місяців року наступного за звітним до 30 квітня, наступного за звітним роком. Додатково з метою забезпечення

принципу своєчасності оприлюднення фінансовою звітністю Інструкцією передбачено обов'язок банку оприлюднювати проміжну фінансову звітність не пізніше 30-го числа місяця, наступного за звітним періодом. Одночасно за банком збережено право оприлюднювати консолідовану проміжну фінансову звітність не пізніше 30 числа другого місяця, наступного за звітним періодом, що певним чином нівелює принцип своєчасності [4].

Принципово новий підхід до оприлюднення банками України інформації, що підлягає обов'язковому опублікуванню, запропоновано у прийнятій Правлінням Національного банку України постанові №11 від 15.02.2018.

Відповідно до вимог вказаної постанови визначено перелік інформації, що підлягає обов'язковому опублікуванню із зазначенням термінів строковості, а саме:

оборотно-сальдовий баланс (за звітний місяць - до 25 числа місяця, наступного за звітним, за грудень - до 01 лютого наступного року), з урахуванням коригуючих проводок за звітний рік - до 25 квітня року, наступного за звітним;

розподіл кредитів, наданих фізичним та юридичним особам, за класами боржника (за звітний місяць - до 25 числа місяця, наступного за звітним, за грудень - до 01 лютого наст. року);

кредити, надані суб'єктам господарювання за видами економічної діяльності, що класифікуються за секціями (до 01 лютого року, наступного за звітним);

економічні нормативи та ліміти відкритої валютної позиції (на 01 число кожного місяця - до 10 числа цього місяця);

нормативи та складові розрахунку регулятивного капіталу (на 01 число кожного місяця - до 10 числа цього місяця) [5].

Крім того, з метою забезпечення гарантованого інформування інвесторів, вкладників, кредиторів, клієнтів банків та інших зацікавлених користувачів фінансовою інформацією про діяльність банків передбачається, що Національний банк України публікує на сторінках власного Інтернет – представництва інформацію про показники діяльності (в розрізі кожного банку) після спливу 5-ти календарних днів від встановлених термінів [5].

Незважаючи на ряд позитивних змін у сфері встановлення вимог до банківських установ в частині встановлення переліку інформації, що підлягає обов'язковому оприлюдненню із зазначенням термінів своєчасності, необхідно зазначити про необхідність подальшого вдосконалення порядку розкриття публічної інформації про фінансовий стан банків України та результати їх діяльності.

Наприкінці 2017 року відбулися суттєві зміни в методологічних підходах до оцінювання фінансової стійкості банків, які пов'язані з прийняттям Національним банком України постанови №141 від 22.12.2017 р., що затвердила Положення про здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України.

Незважаючи про ряд принципово нових позитивних підходів до оцінки фінансової стійкості банків, необхідно зазначити і ті моменти, які можуть тим чи іншим чином негативно впливати на оцінку фінансової стійкості банківської системи:

проведення оцінки стійкості банку один раз на рік станом на 01 січня року, наступного за звітним;

публікація результатів оцінки стійкості банків (у розрізі банків) і банківської системи України до 31 грудня поточного року [6].

Детальна оцінка необхідності подальшого вдосконалення порядку розкриття публічної інформації про фінансовий стан банків України та результати їх діяльності, може бути предметом подальших досліджень після публікації Національним банком результатів оцінки банків, проведеної протягом 2018 року.

Література

1. Закон України «Про Національний банк України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>

2. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності банків» від 15 лютого 2011 року №3024-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3024-17>.

3. Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України, схвалені постановою Правління Національного банку України №98 від 28.03.2007 р. URL: <https://bank.gov.ua/document/download?docId=64199647>.

4. Інструкція про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, затверджена постановою Правління Національного банку України №373 від 24.10.2011 із змінами і доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1288-1>

5. Постанова Правління Національного банку України №11 від 15.02.2018 «Про встановлення переліку інформації, що підлягає обов'язковому опублікуванню банками України». URL: <https://bank.gov.ua/document/download?docId=64531765>.

6. Положення про здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України, затверджене постановою Правління Національного банку України №141 від 22.12.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0141500-17>

РЕГУЛЯТОРНІ ІМПЕРАТИВИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

А.С. Арзуманян, аспірантка

Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

В ринковій економіці виробництво продукції, надання послуг та виконання робіт здійснюється не просто для задоволення потреб споживачів. Задоволення їхніх потреб є опосередкованим засобом отримання економічними агентами прибутку, який будучи джерелом повернення вкладених коштів (інвестицій) одночасно дозволяє задовольняти інтереси власників капіталу. Тобто економічні агенти в ринковій економіці, здійснюючи виробничу господарську діяльність, задовольняють і суспільні інтереси, і власні потреби.

Одним з видів господарської діяльності є підприємництво (або підприємницька діяльність).

Зміст підприємницької діяльності розкрито у главі 4 (стаття 42) Господарського Кодексу України [2]: самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, здійснювана суб'єктами господарювання (підприємствами) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Об'єктами підприємництва можуть бути будь-які види господарської діяльності, що не заперечені законом. Залежно від об'єкта виникають види підприємництва (виробниче, наукове, комерційне, фінансове, посередницьке то ін.).

Проте у науковій літературі (зокрема наукові праці Й. Шумпетера та його послідовників) відзначено, що підприємництво обов'язково має інноваційний характер, тобто розглядається як створення чогось нового:

технічні, технологічні, управлінські або організаційні інновації (їхнє створення або комерціалізація);

нові комбінації використовуваних ресурсів (наприклад, вихід на нові ринки, отримання нового джерела сировини або енергоносіїв, реорганізація або реконструкція виробництва).

Винагородою суб'єкта підприємництва є прибуток, який він отримує за поставлену продукцію, надані послуги або виконані роботи за умови, що вони є якісними.

Але у нормативних документах в Україні інноваційний характер підприємництва не згадується, а увагу акцентовано на ризиках, що супроводжують підприємницьку діяльність та прагненні отримати прибуток.

Підприємницька діяльність можлива за наявності низки умов, до традиційних з яких належать ринкові відносини в економіці країни та сприятливість державного регулювання. Але у наш час до цих умов додається ще і забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності, адже здійснення і рутинних видів діяльності (бізнес або звичайна господарська діяльність), і пошук та комерціалізація інновацій різного характеру (підприємницька діяльність) потребують безпечних умов (звичайно, відносних, адже абсолютної безпечності не існує).

Діяльність суб'єктів підприємництва у ринковій економіці примушує їх підкорятися дії законам ринку, а їхнє перебування під юрисдикцією конкретної країни – виконувати вимоги державного регулювання (яке, до речі, не може ігнорувати закони ринку, інакше виникає протиріччя, що, як правило, призводить до занепаду підприємництва в країні). Тобто суб'єкти підприємництва здійснюють підприємницьку діяльність в умовах обмежень (або дозволів), які створюють, з одного боку, закони ринку, а, з іншого, державне регулювання підприємництва у країні. Такі обмеження мають обов'язково враховуватися у забезпеченні економічної безпеки підприємницької діяльності.

Обмеження (або дозволи), які створюють закони ринку та державне регулювання підприємництва у країні, реалізуються за допомогою державних та ринкових регуляторних імперативів, які не можна ігнорувати у забезпеченні економічної безпеки підприємницької діяльності.

У загальному сенсі поняття "імператив", що запозичено з філософії, тлумачиться як настійна вимога, веління, наказ.

Державні та ринкові регуляторні імперативи забезпечення економічної діяльності підприємницької діяльності слід розуміти як упорядковану сукупність дозволів, заборон, приписів, які існують об'єктивно (ринкові регуляторні імперативи) або створено штучно (державні регуляторні імперативи).

За В.С. Лукьяновим, наявність ринкових імперативів зумовлена об'єктивністю законів ринку [3], які відображають внутрішньо необхідні, сталі, суттєві взаємозв'язки між суб'єктами ринку, на основі яких розгортається їх діяльність, у тому числі і забезпечення економічної безпеки. До основних законів ринку належать закон вартості, закон попиту, закон пропозиції, закон конкуренції, закони грошового обігу [4, с. 128].

Наявність державних регуляторних імперативів зумовлена позицією держави щодо підприємництва, за якою підприємництво розглядається як рушійна сила економічного розвитку країни. Як показано у [1], підґрунтям державних регуляторних імперативів, як правило, виступають базові принципи, закони, постанови, інструктивні вимоги, накази тощо.

Визначальним імперативом, тобто обов'язковим правилом підприємницької поведінки є закони – нормативно-правові акти вищої юридичної сили.

Державні регуляторні імперативи мають сприяти забезпеченню економічної безпеки підприємницької діяльності, але лише тоді, якщо вони неухильно виконуються усіма учасниками економічних відносин у країні. За певних умов державні регуляторні імперативи не лише не сприяють забезпеченню економічної безпеки підприємницької діяльності, а й перекладають розв'язання цієї дуже важливої проблеми на суб'єктів підприємницької діяльності, що спричиняє зростання їхніх витрат, що не завжди супроводжується досягненням прийняттого рівня економічної безпеки.

Ринкові регуляторні імперативи суб'єкти підприємницької діяльності мають самостійно враховувати у своїй безпекозабезпечувальній діяльності. Спроби порушити закони ринку, як правило, дуже погано закінчуються для суб'єктів підприємництва.

Як справедливо зазначив В.С. Лук'янов, проблематика регуляторних імперативів загалом і у забезпеченні економічної безпеки підприємницької діяльності зокрема практично не представлена у вітчизняних дослідженнях та публікаціях. Їхній уважний аналіз надав В.С. Лук'янову підстави стверджувати, що заявлена проблема поки що не піднята на рівень системного аналізу й активного обговорення науковою громадськістю [3].

Література

1. Волошенко А. В. Державні регуляторні імперативи протидії системній корупції в національній економіці: автореф. дис..... докт-ра ек. наук 08.00.03. К. : ВНЗ "Національна академія управління", 2018. 41 с.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. Редакція від 19.01.2012. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
3. Лук'янов В. С. Регуляторні імперативи сучасних фінансових ринків // Актуальні проблеми економіки №1(163), 2015. С. 403-411.
4. Мацелюх Н. П., Максименко І. А. Історія економіки та економічної думки. Політична економія. Мікроекономіка. Макроекономіка: навч. посібник для самост. підгот. до курс. екзаменів та компл. держ. екзамену з економ. теорії. 2-ге вид., перероб. та доп. К. : ЦУДІ, 2014. 382 с.

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА РЕГІОНУ»

В.О. Лисовин, здобувач ступеня магістра

О.М. Бондаревська, асистент

Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

Сучасні процеси економічного розвитку – глобалізація, регіоналізація, формування «нової економіки» – зумовлюють підвищення ролі регіонів окремих держав у системі світового господарства. Національні регіони сьогодні розглядаються як самостійні специфічні суб'єкти міжнародних конкурентних відносин. Водночас національна економічна безпека базується на гармонійному поєднанні інтересів держави та регіону, що забезпечує цілісність економічної системи країни.

Категорія «економічна безпека» відносно недавно стала самостійним об'єктом науково-методичних і практичних досліджень. Проте багато вітчизняних вчених підтримують думку про багаторівневості і багатогранність категорії «економічна безпека регіону» та підкреслюють високий рівень її складності.

Результати систематизації поглядів науковців надають змогу тлумачити зміст поняття «економічна безпека регіону» в такий спосіб: стан забезпеченості необхідними виробничо-технологічними, трудовими, фінансовими та іншими ресурсами, необхідними для гарантування стійкого розвитку регіону в умовах загроз зовнішнього і внутрішнього середовища.

В. Геєць, М. Кизим розглядають економічну безпеку регіону з двох позицій:

як частину національної економіки для центральних загальнодержавних органів управління;

як відносно самостійну систему для регіональних органів управління [1].

Економічну безпеку регіону як підсистему національної економіки формує сукупність властивостей регіону, що забезпечують досягнення максимального внеску регіону в розвиток національної економіки й у забезпечення економічної безпеки країни загалом. Економічна безпека регіону як відносно самостійної економічної системи забезпечує його прогресивний розвиток в умовах впливу різного виду загроз.

Діагностика економічної безпеки регіону містить такі основні складові: економічна безпека - економічний ризик - економічна загроза - економічна небезпека (рис. 1).

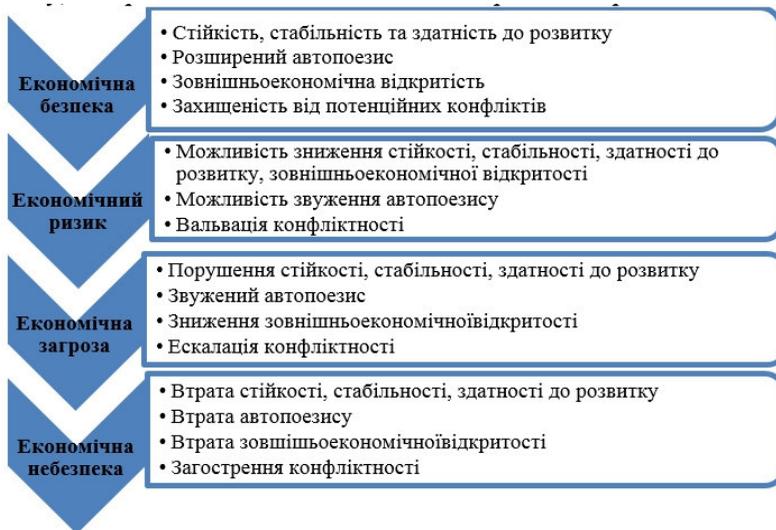

Рис. 1. Характеристики елементів системи діагностики економічної безпеки регіону [2]

Так, економічним ризиком є ймовірність виникнення несприятливої ситуації в економіці регіону. Економічна загроза регіону – це існування негативних чинників, які здійснюють дестабілізуючий вплив на економіку регіону, порушуючи її стійкість до задоволення потреб населення. Деструктивний вплив дестабілізуючих чинників на регіональну економіку призводить до економічної небезпеки, внаслідок чого нищиться його економічний потенціал, втрачається здатність до самовідтворення та захисту, що призводить до незадоволення потреб та інтересів населення [6].

В умовах сьогодення доцільно не лише розглядати поняття економічної безпеки регіону, а й досліджувати найбільш впливові чинники, взаємозв'язок окремих складників системи економічної безпеки регіону.

Система економічної безпеки регіону – це комплекс взаємопов'язаних організаційно-правових заходів з метою узгодження різноманітних інтересів, що забезпечує стійкість, адаптивність, самоорганізацію і розвиток регіональної економіки у взаємодії із зовнішнім середовищем її функціонування.

До об'єктів економічної безпеки регіону належать економічна система регіону та її складники, такі як природні багатства, виробничі та невиробничі фонди, нерухомість, фінансові ресурси, господарські структури, сім'я, окрема особа. Об'єкт економічної безпеки може одночасно бути і суб'єктом її забезпечення [3].

Основними суб'єктами системи економічної безпеки регіону є держава та її інститути (міністерства, відомства, податкові та митні органи, біржі, фонди і страхові компанії), інші регіони, обласні та місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи й організації як державного, так і приватного сектору економіки, громадяни та їх об'єднання.

Забезпечення необхідного рівня економічної безпеки регіону має базуватися на принципах, які надано на рис. 2.

Важливу роль у дослідженні системи економічної безпеки регіону відіграє аналіз її функціональних особливостей (табл. 1) [4]. Комплексна реалізація наведених функцій забезпечить досягнення таких характеристик економічної безпеки регіону [5, с. 366]:

стійкість до екзогенних та ендогенних загроз – здатність до протистояння дестабілізуючим чинникам внутрішнього та зовнішнього походження за допомогою необхідних інститутів безпеки, резервів, запасів, правових та організаційно-економічних механізмів захисту інтересів населення і господарюючих суб'єктів, у т. ч. від раптової дії непередбачуваних і важкопрогнозованих загроз;

здатність регіональної економічної системи до самовідтворення та саморозвитку – можливість регіону забезпечувати відтворювальні процеси, задовольняти потреби населення, дотримуватися концепції сталого розвитку регіональної системи;

Рис. 2. Принципи забезпечення економічної безпеки регіону

відносна економічна самодостатність – самостійність регіону під час вибору стратегії використання ресурсів, розвитку промисловості, сільського господарства, сфери послуг, регіональної інфраструктури, використання нерухомості, розвитку освіти і науки;

міцність зв'язків між елементами регіональної економіки є головним чинником формування системи партнерства між органами управління регіональною економікою та господарюючими суб'єктами на території регіону;

здатність до використання конкурентних переваг шляхом формування та ефективного функціонування регіональної інноваційної системи, розвитку науки й освіти за сучасними напрямками науково-технічного прогресу;

відповідність складників економічної безпеки регіону нормативному рівню – економічна безпека регіону має забезпечуватися комплексно за усіма її складниками;

збалансованість міжрегіональних відносин – необхідність кооперування регіонів між собою, відкритість економіки регіону, реалізація прав регіонів на зовнішньоекономічні відносини.

Таблиця 1

Функції економічної безпеки регіонів

Функція	Характеристика
Захисна	Захист економічної системи від внутрішніх і зовнішніх небезпек, реалізація якого безпосередньо пов'язана з формуванням і використанням ресурсного потенціалу економіки регіону
Діагностична	Розроблення відповідних концепцій, програм, практичної політики, правової й інституціональної інфраструктури повинне проходити обов'язкову діагностику через призму економічної безпеки
Превентивна	Попередження виникнення критичних ситуацій в економічних процесах: розроблення заходів соціально-економічного й організаційно-технічного характеру, спрямованих на нейтралізацію загроз і підвищення захисних функцій системи

Регулятивна	Нейтралізація ризиків і гарантування економічної безпеки відбуваються за допомогою механізмів, представлених різними підсистемами економічних відносин (механізмом державного регулювання економіки, безпосередньо ринковим, внутрішньогосподарським)
Інноваційна	Здатність економічної безпеки до стимулювання пошуку нетрадиційних рішень у запобіганні можливих негативних наслідків, спричинених дією загроз у регіональній економіці
Соціальна	Здатність економіки задовольняти інтереси господарюючих суб'єктів і соціальних груп, усіх членів суспільства.

Отже, система економічної безпеки регіону повинна бути орієнтована на забезпечення економічної незалежності, стабільність і стійкість, здатність до саморозвитку і прогресу. Її основними принципами мають стати комплексність і системність, гнучкість, порівнянність витрат щодо забезпечення безпеки та майбутніх збитків від загроз. Взаємодія регіональних органів управління та суб'єктів господарювання у системі програмно-цільового управління економічною безпекою повинна будуватися на основі застосування сукупності економічних регуляторів господарської діяльності, пов'язаних із економічними інтересами суб'єктів господарювання регіону.

Література

1. Геєць В. М., Кизим М. О., Клебанова Т. С., Черняк О. І. Моделювання економічної безпеки : монографія. Х. : ІНЖЕК, 2006. 240 с.
2. Онищенко В. О., Бондаревська О. М. Захисний підхід до визначення економічної безпеки регіону. Проблеми економіки. 2018. №1. С. 158-164.
3. Мірошніченко О. В. Економічна безпека як складова комплексної системи національної безпеки України. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2010. № 12(154). С. 125–132.
4. Бондаревська О. М. Економічна безпека регіонів у системі економічної безпеки держави. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/24-2-2017/14.pdf>
5. Система економічної безпеки держави; під заг ред. Сухорукова А. І. К. : ВД «Стилос», 2009. 685 с.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Г.П. Литвин, І.Д. Сахно, *здобувачі ступеня магістра*
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

Економічна безпека підприємства визначається зміною зовнішнього та внутрішнього середовищ, що ніколи не залишаються стабільними. Саме з позицій внутрішнього та зовнішнього середовища розглядається зміст поняття «економічна безпека підприємства». Сьогодні все більшої актуальності набуває здатність підприємства виявляти потенційні загрози та знаходити шляхи поліпшення діяльності для того, щоб забезпечити стабільний рівень діяльності та сформувати власну економічну безпеку.

Економічна безпека підприємства є складною та неоднозначною категорією. На даний момент не існує чіткої наукової позиції щодо її сутності та змісту, серед науковців відсутня єдина точка зору щодо її трактування. Узагальнивши погляди окремих вчених щодо змісту поняття «економічна безпека підприємства», виділено такі визначення.

Г.В. Козаченко пропонує розуміти економічну безпеку як міру гармонізації у часі і просторі економічних інтересів підприємства з інтересами, пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища, що діють за межами підприємства [3, с. 87].

На думку І.А. Бланка, економічна безпека підприємства – це становище найбільш ефективного використання ресурсів для запобігання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства на теперішній час і в майбутньому [1, с. 219].

За ресурсним підходом економічна безпека підприємства тлумачиться як стан ефективного використання його ресурсів та існуючих ринкових можливостей, що дають можливість господарюючим суб'єктам запобігати внутрішнім та зовнішнім загрозам, забезпечувати тривале виживання та сталий розвиток на ринку відповідно до обраної місії [2].

Забезпечення економічної безпеки підприємства передбачає вирішення таких проблем:

виявлення негативного впливу загрози та подальші заходи щодо її ліквідації;

підвищення якості збору інформації про стан діяльності підприємства;

аналіз витрат підприємства на забезпечення економічної безпеки;

виявлення можливостей підприємства у протидії загрозам;

недосконалість законодавчої бази, відсутність чіткого визначення прав та обов'язків підприємств та держави, що призводить до неправомірної діяльності і байдужості держави або неможливості її впливу.

Сьогодні головними перешкодами у забезпеченні економічної безпеки вітчизняних підприємств виступають: недобросовісна конкуренція, діяльність у «тіні», недосконалість та надмірна ускладненість податкової системи.

У забезпеченні економічної безпеки підприємства важливими є:

розміщення підприємства;

природні ресурси та трудовий потенціал регіону;

рівень кваліфікації працівників підприємства.

Загрози діяльності підприємства поділяються на зовнішні та внутрішні.

Зовнішні загрози – це загрози, які безпосередньо не залежать від діяльності підприємства. До них належать:

несприятливі макроекономічні умови (війна, криза, загальноекономічна ситуація в країні);

рівень інфляції;

нестабільність податкової і страхової політики;

брак коштів для інвестування підприємства;

недобросовісна конкуренція;

зміна валютного курсу.

Внутрішні загрози залежать від діяльності самого підприємства, від якості його менеджменту. До них належать:

протиправні або помилкові дії персоналу;

низький рівень кваліфікації персоналу;

слабкий захист інформації підприємства;

неконкурентна цінова політика;

невизначеність цілей та стратегій в управлінні підприємством.

Загрози порушують економічну безпеку підприємств, що відбивається на його діяльності. Для усунення загроз необхідні відповідні заходи у фінансовій, кадровій та техніко-технологічній складовій системи економічної безпеки підприємства. Проте заходи з мінімізації впливу внутрішніх та зовнішніх загроз діяльності підприємства відрізнятимуться.

Основними шляхами запобігання внутрішніх загроз за техніко-технологічною складовою є підвищення ефективності використання основних фондів підприємства, зменшення рівня морального та фізичного зносу, збільшення ресурсовіддачі, та зростання інтенсивності використаних коштів інвестованих в активи. Запобігання загроз у фінансовій складовій можливе шляхом збільшення рівня ліквідності підприємства, підвищення ефективності використання власного капіталу

та оптимізацією суми та структури зобов'язань шляхом рефінансування дебіторської заборгованості та оптимізацією інвестування оборотного капіталу в дебіторську заборгованість [5].

За кадровою складовою протидія внутрішнім загрозам відбувається шляхом скорочення кількості вимушених відпусток персоналу та частки працівників пенсійного віку, залучення кваліфікованої робочої сили, та стимулювання трудової активності персоналу. Кадрова складова оптимізується шляхом посилення мотивації працівників (посилення соціального захисту, запобігання поширення хвороб тощо) [4].

З метою подолання зовнішніх загроз на підприємстві необхідно у техніко-технологічній складовій впроваджувати та використовувати інноваційні технології у виробничому процесі, що допоможе покращити якість продуктів та послуг, та зробить підприємство конкурентоспроможним та дасть можливість вийти на нові ринки.

У фінансовій складовій для усунення загроз необхідно активізувати маркетингову діяльність підприємства. Дане запровадження дозволить зробити продукцію більш індивідуальною та позитивно вплине на формування думки споживачів про підприємство та дану продукцію.

Надані шляхи мінімізації впливу свідчать, що рівень економічної безпеки підприємства насамперед залежить від здатності керівництва передбачити та запобігти можливих загроз, а також результативно вирішити проблеми, що виникли на підприємстві.

Отже, стабільна діяльність підприємства за відсутності економічної безпеки неможлива. Кожне підприємство в своїй діяльності має певні проблеми та загрози. Тому шляхом об'єднання певних складових економічної безпеки підприємство має змогу зменшити вплив загроз. Завдяки застосуванню певних заходів по кожній складовій економічної безпеки на підприємстві спостерігатиметься зменшення впливу зовнішніх та внутрішніх загроз.

Література

1. Бланк І. А. Управління фінансовою безпекою підприємства. К. : Ельга, Ніка-Центр, 2009. 784 с.
2. Овчаренко Є. І., Ілляшенко О. В. Теоретичні основи системності у царині економічної безпеки підприємства. Економіка. Менеджмент. Підприємництво. Зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Вип. 25. Ч. II. Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2013. С. 248–256.
3. Козаченко А. В., Пономарев В. П., Ляшенко А. Н. Экономическая безопасность предприятия: сущность та механизм обеспечения : монография. К. : Лібра, 2003. 280 с.

4. Паліга Н. Б., Світлична Ю. В. Шляхи запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам економічній безпеці промислового підприємства. Економіка промисловості. 2011. № 1. С.197-202.

5. Чаленко Н. В., Химич А. В. Шляхи запобігання внутрішнім загрозам фінансово-економічній безпеці підприємства. Міжнародний науковий журнал. 2015. №9. С.171–174.

СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

А.С. Супруненко, здобувач ступеня магістра
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

Подальший розвиток економічної безпекології зумовили утворення її нового поняття - «соціально-економічна безпека», яке є дискусійним.

Для дослідження поняття «соціально-економічна безпека» розглянемо сутність соціальної та економічної безпеки і знайдемо спільні риси.

Поняття «соціальна безпека», як і «економічна безпека» зафіксовано в економічній безпекології макрорівня. Так, згідно з Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України (2013 р.) соціальна безпека – це стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни.

Згідно з цим же документом економічна безпека – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання.

Поняття «соціальна безпека» науковцями тлумачиться по-різному:
як надійна захищеність життєво важливих інтересів соціальних суб'єктів;

як стан захищеності соціальних інтересів особи і суспільства від загроз;

як результат ефективної соціальної політики, яка має застерігати суспільство від соціальних вибухів, відкритих і прихованих виявів громадської непокори та інших конфліктних ситуацій, сприяти підвищенню конкурентоздатності українського працівника за європейськими та світовими стандартами, виділяє її як важливу складову системи національної безпеки;

як надійну захищеність життєво важливих інтересів соціальних суб'єктів на макро- та мікрорівнях, збереження і розвиток людського потенціалу, підтримку ефективного стимулювання діяльності людей, систем їхньої соціалізації та життєзабезпечення, невмирущих цінностей, моральності

У монографії [2] соціальну безпеку розглянуто як складову економічної безпеки, яка гарантує поліпшення якості життя та задоволення потреб людини і захищеність її від внутрішніх та зовнішніх загроз у системі пріоритетів економічного розвитку держави.

Так само різноманітно тлумачиться і поняття «економічна безпека», зокрема «економічна безпека держави»:

як стан національної економіки, за якого зберігається стійкість і здатність до несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів;

як складна багатофакторна категорія, що характеризує здатність національної економіки до розширеного відтворення для задоволення на визначеному рівні потреб і власного населення, і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу стійкому збалансованому розвитку країни; забезпечення кредитоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання;

як стан захищеності економічних інтересів особистості, суспільства, держави від економічних загроз та інших загроз національній безпеці, що впливають на неї.

За результатами аналізу наявних точок зору щодо змісту понять «соціальна безпека» та «економічна безпека» доцільним є висновок про їх тісний зв'язок: соціальна складова зосереджена на досягненні добробуту людини, а економічна – на забезпеченні умов економічного зростання і розвитку, що забезпечується зростанням ВВП (для держави) або ВРП (для регіону). Звідси випливає висновок про доцільність використання поняття «соціально-економічна безпека» як на рівні держави, так і регіону.

Розкриття сутності соціально-економічної безпеки регіону потребує вибору підходу, в межах якого вона розглядається. Вибір того чи іншого підходу дозволяє поглибити та уточнити зміст поняття «соціально-економічна безпека регіону», визначити характер дій щодо її забезпечення.

Відомими підходами, в межах яких досліджується економічна безпека (держави, регіону, підприємства), є захисний, гармонізаційний, ресурсний, діяльнісний. Найпоширенішим з них є захисний підхід, він виник першим. Центральними поняттями даного підходу є «загроза», «захист» і «захищеність» [1].

У межах захисного підходу соціально-економічну безпеку регіону доцільно розглядати як захищеність інтересів регіону в цілому, його

мешканців від негативного впливу внутрішніх та зовнішніх загроз, захист прав і свобод громадян, вживання превентивних заходів щодо попередження реалізації загроз.

Література

1. Козаченко Г. В., Буколова В. В. Аналіз підходів до оцінювання соціально-економічної безпеки регіону. Проблеми економіки. 2018. № 1. С. 150-157.

2. Онищенко В. О., Завора Т. М., Чепурний О. В. Соціальна безпека регіону: теоретичні та прикладні аспекти : монографія. Полтава : ПолтНТУ, 2015. 274 с.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ЗАГРОЗИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

О. Ю. Забурасва, здобувач вищої освіти
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

В Україні за роки незалежності відбувався складний процес перетворення політичної та економічної системи. З переходом до ринкової економіки різко розширилося коло проблем, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки [1].

У процесі господарювання одним із найважливіших елементів забезпечення економічної стабільності й прогресивного розвитку є економічна безпека держави. Тому в сучасних умовах глобалізації, що доповнюються затяжною рецесією світової економіки, проблема забезпечення економічної безпеки національної економіки набуває особливої актуальності, а захист національних економічних інтересів та цінностей від низки викликів і загроз стає першочерговим завданням у рамках забезпечення економічного розвитку будь-якої держави [2].

Стаття 17 Конституції України наголошує: Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [3].

Отже, економічна безпека є одним із найважливіших національних пріоритетів і потребує посиленої уваги представників органів виконавчої влади, науковців та громади.

Відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України» [4], загрози національній безпеці України – це наявні та

потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України.

Економіка України сьогодні проходить випробування в умовах незначної динаміки ВВП, високої інфляції і бюджетного дефіциту, кризи державних фінансів, грошової і банківської системи, відтоку капіталу, значної боргової залежності та загострення соціальної напруги населення.

Глибина та масштаб загроз економіці України вимагають переосмислення суті та значення економічної безпеки держави, зумовлюють необхідність запровадження дієвого механізму упередження ризиків та загроз національній економіці. Ще в складнішому стані перебуває реальний сектор економіки, де рівень економічної безпеки за умов низького рівня інвестиційно-інноваційного розвитку держави, розширення експортного потенціалу, пільгового кредитування, активізації державних програм підтримки стратегічно важливих галузей економіки поки ще є незадовільним. Оцінюючи масштабність назрілих проблем, набуває особливої актуальності потреба в детальному дослідженні, змісту, виду, чинників виникнення та способу поширення загроз економічній безпеці України.

Основними загрозами економічній безпеці України на сучасному етапі є:

- високий рівень тіньової економіки;
- висока інфляція і бюджетний дефіцит;
- зменшення валового нагромадження основного капіталу;
- високий рівень безробіття;
- несприятливий інвестиційний клімат;
- надто високий рівень державного боргу;
- неконтрольовані міграційні процеси;
- політична нестабільність.

Удосконалення наявних і розроблення нових механізмів управління економічною безпекою України вирішальною мірою вплине на підвищення конкурентоспроможності і загалом життєздатності національної економіки.

Базові концептуальні підходи до визначення сутності, ролі, складових і форм економічної безпеки наведені в наукових працях зарубіжних та вітчизняних науковців. Наприкінці ХХ ст. уперше чітко окреслено проблеми економічної безпеки. Значний внесок у дослідження проблем забезпечення економічної безпеки зробили вітчизняні науковці. Однак, незважаючи на ґрунтовні напрацювання та достатньо високий інтерес до економічної безпеки, поза увагою вчених залишається проблема усунення, зменшення негативного впливу та нейтралізація загроз національній економіці [2].

Однією з остаточно невирішених проблем залишається проблема оцінювання економічної безпеки (держави, регіону, підприємства). Згідно п. 3 наказу «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» [5] інтегральний індекс економічної безпеки держави складається з дев'яти середньозважених субіндексів (складових економічної безпеки): виробнича безпека; демографічна безпека; енергетична безпека; зовнішньоекономічна безпека; інвестиційно-інноваційна безпека; макроекономічна безпека; продовольча безпека; соціальна безпека; фінансова безпека.

Показники цих субіндексів відображають окремі аспекти економічної безпеки України. Внутрішні та зовнішні загрози зумовлюють їх недостатній рівень.

Однією з гострих проблем, яку поки ще є всі підстави вважати маловивченою, є загрози (національній економіці, регіону, діяльності підприємства).

До актуальних зовнішніх загроз національній економіці належать: нестабільність національної валюти, що відбувається внаслідок нестабільної ситуації в економіці;

скорочення іноземних інвестицій. Прямі іноземні інвестиції в Україну почали зменшуватися ще перед подіями 2014 року. Вже у 2013 році прямі іноземні інвестиції знизилися на 46,4 % (від \$ 8,4 млрд. у 2012 році – внаслідок скорочення попиту на український експорт, погіршення політичної ситуації та економічної невизначеності [6]. Схоже падіння відбулось у 2009 році на фоні різкого зменшення глобальних інвестиційних потоків через світову фінансову кризу. Тоді прямі іноземні інвестиції в Україну зменшилися на 56 %. Проте падіння прямих іноземних інвестицій більш, ніж вдвітьє у 2014 році стало безпрецедентним як в українській історії, так і порівняно із сусідніми країнами. І попри зростання у 2015 році (\$ 2,96 млрд.) та за 6 місяців 2016 року (\$ 2,13 млрд.) прямі іноземні інвестиції все ще не досягнули рівня 2013 року і тим більше 2012 року. До того ж це зростання значною мірою викликане докапіталізацією банків з іноземним капіталом;

умови зовнішньої торгівлі: динаміка зовнішньої торгівлі протягом останніх років мала нестійкий характер, зазнаючи різких коливань у періоди нестабільності;

великий зовнішній борг, що є тягарем для країни та депресивно впливає на розвиток економіки;

залежність держави в сфері постачання енергоносіїв.

Основними внутрішніми загрозами є:

незначна частка інноваційної продукції. Наслідком того, що в Україні формувалася і закріплювалася модель економіки, що побудована

переважно на низькотехнологічних галузях і укладах (3-го та 4-го), стало поглиблення у промисловому комплексі тенденції домінування виробництв з низькою наукоємністю. Так, у 2013 році частка інноваційної продукції в реалізованій промисловій продукції скоротилась майже в два рази і становила 3,3 % (у 2005 році – 6,5 %). У загальному обсязі реалізованої інноваційної продукції нова для українського ринку продукція становила 40%, тоді як решту 60 % становила реалізація продукції, яка була новою лише для окремих підприємств. Отже, науково-технічний рівень виробничих потужностей не відповідає світовим вимогам інноваційного розвитку;

неефективне державне регулювання економіки, тобто його невідповідність завданням економічного зростання;

низька конкурентоспроможність продукції. Для укріплення позицій на світовому ринку необхідною умовою є високий рівень якості продукції;

корупція. Причинами криз і збоїв в економічному розвитку країни значною мірою є корумпованість влади. Корупція зменшує ефективність промислової політики, спонукає приватний бізнес діяти у тіншовому секторі, що призводить до порушення податкового і регулюючого законодавства;

невисокий рівень життя більшої частини населення, як наслідок нерівномірності розвитку територій, збереження масштабу незайнятості, впливу світової фінансової кризи;

витік капіталу за кордон. Недосконалі механізми й недостатньо дієві важелі державного регулювання фінансових ринків та зовнішньоекономічної діяльності в Україні створюють умови для прихованого відпливу ресурсів за межі національної фінансової системи. При цьому навіть повернення цих капіталів в Україну у вигляді кредитів, прямих або портфельних інвестицій не відновлює фінансовий потенціал країни повною мірою, оскільки такі процеси часто супроводжуються втратами бюджету через використання схем оптимізації оподаткування та пов'язані з формуванням додаткових зовнішніх зобов'язань у вигляді витрат на обслуговування боргу й дивідендів.

Система забезпечення економічної безпеки національної економіки повинна складатися з органів законодавчої, виконавчої і судової гілок влади, підприємств, організацій, громадян та об'єднань громадян.

Вона повинна функціонувати в таких режимах:

повсякденному;

підвищеної готовності;

глобального застосування;

локального застосування.

Забезпечення економічної безпеки особи, суспільства, держави здійснюється на основі розмежування повноважень між суб'єктами системи, в якій:

- Верховна Рада України:

- створює правові заходи функціонування системи національної економічної безпеки;

- визначає бюджетні асигнування на фінансування державних органів, загальнодержавних програм, заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки;

- визначає основи економічної безпеки України, зокрема приймає Концепцію економічної безпеки, законодавчі акти та загальнодержавні програми у цій сфері;

- формує життєво важливі національні економічні інтереси і закріплює це законодавчими актами;

- ратифікує міжнародні договори та угоди, що стосуються сфери національної та міжнародної економічної безпеки;

- здійснює контроль за діяльністю органів державної влади у сфері економічної безпеки;

- Президент України:

- виступає гарантом забезпечення економічної безпеки України;

- визначає цілі економічної безпеки і стратегію на ближчу і далеку перспективи;

- видає укази та розпорядження, спрямовані на захист національних економічних інтересів та здійснення системи заходів щодо забезпечення економічної безпеки особи, сім'ї, суспільства, держави;

- веде переговори та укладає міжнародні договори України у сфері економічної безпеки;

- Рада національної безпеки і оборони України:

- забезпечує здійснення єдиної державної політики у сфері економічної безпеки;

- координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері економічної безпеки;

- розробляє стратегію економічної безпеки і організовує підготовку відповідних державних програм;

- аналізує стан і тенденції розвитку економічної ситуації в Україні та за її межами, а також визначає на цій основі пріоритетні напрями забезпечення економічної безпеки;

- планує, організовує і контролює здійснення заходів з метою локалізації та нейтралізації загроз економічній безпеці;

розробляє пропозиції Президенту України щодо вдосконалення системи національної економічної безпеки та забезпечення економічних інтересів особи, сім'ї, суспільства, держави;

- Кабінет Міністрів України, міністерства та відомства:

забезпечують економічну самостійність України та її економічну безпеку;

забезпечують виконання Конституції України, законів України, актів Президента України у сфері національної та міжнародної економічної безпеки;

розробляють і виконують у межах своїх повноважень державні програми, спрямовані на забезпечення економічної безпеки та захист національних економічних інтересів;

здійснюють аналіз загроз економічній безпеці, розробляють та вживають заходи щодо локалізації та нейтралізації цих загроз;

- Конституційний суд України, суди загальної юрисдикції:

здійснюють правосуддя щодо забезпечення економічної безпеки особи, суспільства, держави;

здійснюють нагляд за дотриманням Конституції України та чинного законодавства органами, які забезпечують економічну безпеку;

- органи місцевої державної влади, місцевого самоврядування, підприємства, організації:

забезпечують виконання державних програм, спрямованих на забезпечення економічної безпеки;

розробляють і здійснюють у межах своїх повноважень заходи по забезпеченню економічної безпеки;

громадяни та об'єднання громадян :

отримують у відповідності з чинним законодавством інформацію про діяльність державних органів із забезпечення економічної безпеки та беруть безпосередню участь у забезпеченні економічної безпеки;

привертають увагу суспільства та державних органів до небезпечних явищ і процесів у сфері економічної безпеки;

захищають власні права щодо реалізації особистих економічних інтересів засобами, які передбачені чинним законодавством.

Таким чином, є підстави констатувати, що в Україні поки ще не вдалося створити національну економічну систему, яка б забезпечувала динамічний розвиток держави та її відповідність високим міжнародним стандартам. З огляду на посилення кризових явищ впродовж останнього часу спостерігається посилення загроз національній економіці України. Для попередження й нейтралізації негативних проявів в Україні першочерговим постає забезпечення належного рівня економічної безпеки.

Забезпечення економічної безпеки України потребує передусім зміцнення державної влади, підвищення довіри до її інститутів, а також раціоналізації механізмів вироблення рішень і формування економічної політики. Економічна безпека досягається здійсненням єдиної державної політики, узгодженої, збалансованої, скоординованої системою заходів, адекватних внутрішнім та зовнішнім загрозам. Без вироблення єдиної державної політики забезпечення економічної безпеки неможливо домогтися виходу з кризового стану та стабілізувати економічну ситуацію в країні.

Література

1. Петрушевська В. В. Економічна безпека держави: зміст і класифікація загроз. Ефективність державного управління. 2012. № 32. С. 441-448.
2. Онищенко С. В., Пугач О. А. Загрози економічній безпеці України: сутність, оцінювання та механізм упередження : монографія. Полтава : ПолтНТУ, 2015. 337 с.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 17.
4. Про основи національної безпеки України. Закон України від 19.06.2003 р. №964 – IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>
5. Наказ «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» від 29 жовтня 2013 року № 1277. URL: <http://me.kmu.gov.ua/>
6. Прямі інвестиції в Україні: війна і мир. URL: <http://dia.dp.gov.ua/pryami-inozemni-investicii-v-ukraini-vijna-i-mir>.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ

Д.О. Огнівенко, здобувач вищої освіти

*Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава*

В сучасних умовах економічної кризи, характерною ознакою якої є високий рівень невизначеності зовнішнього середовища функціонування суб'єктів господарювання, всі підприємства незалежно від форм власності повинні вміти виживати у жорстких умовах конкурентної боротьби та криміналізації суспільства, пристосовуватись до динамічних змін в економіці, політиці, суспільстві в цілому.

Забезпечення економічної безпеки підприємства зумовлена не лише недостатнім розвитком теоретичної бази дослідження, недостатністю

розуміння менеджерами підприємств важливості даної проблеми, але багатогранністю даної проблеми, великою кількістю складових безпеки, відсутністю можливості отримання достовірної, точної оцінки прояву чинників небезпеки. Тому виходом з даної ситуації є застосування системного підходу.

Економічна безпека являє собою універсальну категорію, що відбиває захищеність суб'єктів соціально-економічних відношень на всіх рівнях, починаючи з держави і закінчуючи кожним її громадянином. Економічна безпека підприємства – це захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також спроможність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, що не позначаються негативно на його діяльності. Зміст даного поняття містить у собі систему засобів, що забезпечують конкурентну стійкість і економічну стабільність підприємства, а також сприяють підвищенню рівня добробуту працівників.

Система економічної безпеки покликана захистити підприємство від зовнішніх і внутрішніх загроз, надійно зберегти та ефективно використати її матеріальний і фінансовий потенціал. Ризик – це вид небезпеки, на яку необхідно реагувати. Безпека підприємництва спрямована на усунення чи зменшення ризику економічних збитків. Ризик у господарській діяльності підприємства залежить від його «віку». Що довше підприємство існує, то менша ймовірність зазнати невдачі. У розвинутих країнах приблизно дві третини малих підприємств припиняє свою діяльність через три роки після заснування і лише 40–45% із новостворених фірм функціонує на ринку понад 10 років. Стійкість підприємства до внутрішніх і зовнішніх загроз і його економічна безпека будуть вищими, якщо підприємство працює в рамках первинної місії, має чіткі цілі і стратегію функціонування та розвитку.

Однак схильність підприємства до ризику рухає його економічний розвиток. Для підприємства ризик часто стає єдиним фактором виживання. Часто він є майже єдиною альтернативою банкрутству. Можна виділити два різних види ризикової поведінки підприємств. За першим видом поведінки підприємства спробують суттєво зменшити витрати виробництва шляхом впровадження нових технологій, організаційних новинок і використання можливостей цінової конкуренції. Другий вид ризикової поведінки підприємств пов'язаний із розробкою і виробництвом нової продукції, освоєнням принципово нових ринків, тобто з інвестиційною діяльністю.

Умовами економічної стійкості підприємства є: наявність фінансових ресурсів для розвитку і платоспроможність, яка означає здатність підприємства своєчасно погашати свої зобов'язання і є наслідком

ліквідності, рентабельної діяльності підприємства та ефективного управління грошовими потоками, що дозволяє синхронізувати грошові надходження і оплату фінансових зобов'язань.

Послаблює економічну безпеку українських підприємств відсутність стабільної середньої ланки менеджерів. Дуже часто виникає ситуація, коли після набуття певного досвіду та освіти працівник переходить до конкуруючої компанії.

Суттєвою внутрішньою загрозою діяльності українських підприємств є відсутність або недостатня обґрунтованість маркетингової стратегії підприємства.

Отже, для забезпечення економічної безпеки на підприємстві необхідно чітко розмежовувати можливість виявлення небезпечних ситуацій і використовувати системний підхід при розв'язанні виникаючих негативних процесів. Лише забезпечення економічної безпеки допоможе уникнути можливих руйнівних наслідків розвитку національної економіки, забезпечити її конкурентоспроможність, дозволить захистити вітчизняного товаровиробника та ефективно і плідно працювати з міжнародними геополітичними, фінансовими та економічними інституціями.

Можна запропонувати наступні кроки на шляху зміцнення економічної безпеки підприємств:

- закриття низькорентабельних і збиткових виробництв;

- формування ефективних факторів виробництва та використання лізингу;

- виробництво продукції з урахуванням потреб ринку, підвищення її якості та дизайну;

- підвищення продуктивності праці;

- збільшення капіталовкладень у ресурсозбереження;

- надійний захист власних комерційних таємниць.

Для здійснення заходів із досягнення належної економічної безпеки слід визначити обсяг ресурсів і мобілізувати внутрішні та зовнішні їх джерела.

Отже, в умовах формування ринкової економіки високий рівень економічної безпеки досягається лише за умови, що вся сукупність показників перебуває в межах допустимих значень, а безпосередньо оцінка має стосуватись репрезентативної частки суб'єктів підприємницької діяльності.

Позитивним аспектом світового досвіду зміцнення економічної безпеки підприємництва вважається забезпечення ефективного захисту майнових інтересів підприємств-страхувальників запровадженням інституту обов'язкового державного страхового нагляду за діяльністю страхових компаній (практика більшості країн Європи).

Література

1. Живко З. Б. Економічна безпека підприємства: сутність, механізми забезпечення, управління. монографія. Львів : Ліга-Прес, 2012. 256 с.
2. Пастух І., Руснак Л. Стратегії забезпечення економічної безпеки підприємства. URL: <http://intkonf.org/pastuh-i-rusnak-l-strategiyi-zabezpechennya-ekonomichnoyi-bezpeki-pidpriemstva/>
3. Фальченко О. О., Глушак Ю. С. Стратегія забезпечення економічної безпеки підприємств. Вісник НТУ «ХПІ». 2013. № 66 (1039). С. 157–160.

НАПРЯМИ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Л.П. Шулик, Є.С. Каленіченко, В.О. Кучеренко, здобувачі вищої освіти
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

Економічна безпека є провідною складовою національної безпеки держави. Національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток країни, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам. Економічної безпеки можна досягти тоді, коли ступінь залежності країни від інших держав, а також ступінь загострення внутрішньополітичної, соціально-економічної та екологічної ситуації не перевищує межі, за якою втрачається національний суверенітет, послаблюється економічний потенціал, суттєво знижуються рівень і якість життя громадян. Нехтування економічною безпекою може призвести до катастрофічних наслідків: руйнації внутрішнього виробництва, витіснення з внутрішнього ринку вітчизняних товаровиробників, банкрутства підприємств, підриву системи життєзабезпечення нації [1].

Під економічною безпекою країни розуміють таке поєднання економічних, політичних та правових умов, які можуть забезпечити довгострокове виробництво максимальної кількості економічних ресурсів на душу населення найбільш ефективним способом. Економічну безпеку можна визначити як загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний і стабільний розвиток економіки держави, що включає механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам.

Питання економічної безпеки України завжди було пріоритетним і перебувало у полі зору економістів, політиків, менеджерів, юристів тощо. У Конституції України чітко зазначено, що поряд із захистом суверенітету

і територіальної цілісності України забезпечення її економічної безпеки є найважливішою функцією держави і справою всього українського народу. Таким чином, економічній безпеці притаманний інтегральний характер, оскільки вона є результатом спільних зусиль усього народу, і це проявляється через дії всіх гілок влади на всіх рівнях (від центрального до місцевого), наявних у державі сил і засобів, об'єднань громадян і окремих осіб.

Забезпеченням економічної безпеки національної економіки має перейматися комплексна система, яка має досить велику кількість напрямів. Для національної економіки України розрізняють наступні складові: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, виробнича, демографічна, соціальна безпека.

Макроекономічна безпека - це стан економіки, за якого досягається збалансованість макроекономічних відтворювальних пропорцій.

Фінансова безпека - це такий стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання.

Зовнішньоекономічна безпека - це такий стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що забезпечує мінімізацію збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників та створення сприятливих умов розвитку економіки завдяки її активній участі у світовому розподілі праці.

Інвестиційна безпека - це такий рівень національних та іноземних інвестицій (за умови оптимального їх співвідношення), який здатен забезпечити довгострокову позитивну економічну динаміку при належному рівні фінансування науково-технічної сфери, створення інноваційної інфраструктури та адекватних інноваційних механізмів.

Науково-технологічна безпека - це такий стан науково-технологічного та виробничого потенціалу національної економіки, який дає змогу забезпечити належне її функціонування, достатнє для досягнення та підтримки конкурентоздатності вітчизняної продукції, а також гарантування державної незалежності за рахунок власних інтелектуальних і технологічних ресурсів.

Енергетична безпека - це такий стан економіки, який забезпечує захищеність національних інтересів у енергетичній сфері від наявних і потенційних загроз внутрішнього та зовнішнього характеру, дає змогу задовольняти реальні потреби в паливно-енергетичних ресурсах для забезпечення життєдіяльності населення та надійного функціонування

національної економіки в режимах звичайного, надзвичайного та воєнного стану.

Соціальна безпека - це такий стан розвитку національної економіки, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз.

Демографічна безпека - це такий стан захищеності національної економіки, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, за якого забезпечується розвиток України з урахуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства й особистості відповідно до конституційних прав громадян України.

Виробнича безпека - це такий рівень розвитку промислового комплексу країни, що здатний забезпечити зростання економіки та її розширене відтворення.

Кожен з напрямів економічної безпеки переслідує реалізацію відповідних національних інтересів [2].

Висока фінансова залежність держави, проблеми внутрішнього характеру й будь-які інші дестабілізуючі фактори стають причинами зниження економічної та національної безпеки. Визначення стану її складових елементів у сьогоdnішніх умовах має важливе значення, оскільки дозволяє своєчасно вжити заходів з організаційно-правового забезпечення економічної безпеки країни.

Основним критерієм економічної безпеки є здатність економіки країни зберігати та підвищувати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз.

Загрозами економічній безпеці України слід вважати явні чи потенційні дії, що ускладнюють або унеможливають реалізацію національних економічних інтересів і створюють небезпеку для соціально-економічної та політичної систем, національних цінностей, життєзабезпечення нації та окремої особи.

Ключовими загрозами національній економіці є:

гальмування економічного розвитку України та погіршення основних макроекономічних показників (макроекономічне розбалансування за головними показниками);

згорання промислового виробництва;

зменшення економічної активності, насамперед інвестиційної;

погіршення добробуту населення (домогосподарств) та збереження рівня безробіття;

посилення боргового тиску, насамперед, у державному секторі;

підвищення тінізації економічної діяльності.

Головними критеріями оцінки економічної безпеки держави в її внутрішньому та зовнішньому контекстах є [3]:

економічна незалежність, насамперед, можливість здійснення державного контролю над національними ресурсами, спроможність використовувати національні конкурентні переваги для забезпечення рівноправної участі у світовому поділі праці;

стійкість і стабільність національної економіки, що передбачає міцність та надійність усіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності, стримування дестабілізуючих факторів;

здатність до саморозвитку і прогресу, тобто спроможність самостійно реалізовувати й захищати національні економічні інтереси, вести ефективну інвестиційну та інноваційну політику, розвивати інтелектуальний і трудовий потенціал країни.

Для покращення економічної безпеки України необхідно здійснити ряд кроків:

- покращити чинне законодавство;

- вдосконалити систему постачання енергоресурсів, налагодження співробітництва з азіатськими країнами;

- розширити внутрішній ринок, подолати структурну деформацію в економіці;

- зменшити рівень безробіття, створити сприятливі умови праці, запобігаючи «втечі трудового капіталу» та «втечі мізків»;

 - проводити ефективну інноваційно-інвестиційну політику;

 - посилити привабливість інвестиційного клімату;

 - зміцнювати інтелектуальний і трудовий потенціал країни;

 - стримувати інфляцію;

 - встановити чіткі зовнішньоекономічні пріоритети;

 - підвищити конкурентоспроможність вітчизняного виробництва;

- зберегти стабільність національної валюти як засобу нагромадження;

 - формувати рівноважений енергетичний баланс;

 - створення системи кредитування експорту за підтримки держави;

- поетапно зменшувати обсяги застосування іноземної валюти як засобу платежу на території України.

Зрештою слід зазначити, що економічна безпека країни – це складна багатофакторна категорія, яка характеризує здатність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою збалансованого задоволення потреб населення держави на визначеному рівні, протистояння дестабілізуючій дії різноманітних чинників, внутрішніх та зовнішніх, а також забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання. Одним із найважливіших

завдань є створення надійної системи забезпечення економічної безпеки як складової цілісної системи гарантування національної безпеки України.

Література

1. Економічна безпека держави. Показники оцінки її рівня – Національна економіка. Навчальні матеріали онлайн. URL: https://pidruchniki.com/1597012241785/ekonomika/ekonomichna_bezpeka_derzhavi_pokazniki_otsinki_rivnya
2. Економічна безпека України та проблеми її забезпечення. URL: <http://www.ebk.net.ua/Book/synopsis/ekonomika/part1/003.htm>
3. Поняття, структура та проблеми забезпечення економічної безпеки України. URL: <http://rk.kr.ua/ponjattja-struktura-ta-problemi-zabezpechennja-ekonomichnoi-bezpeki-ukraini>

ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ПОНЯТТЯ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

О.О. Шевченко, *здобувач ступеня магістра*
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

Розвиток процесів глобалізації та міжнародної економічної інтеграції, масштабне посилення конкуренції на різних рівнях господарювання, використання впливу міжнародних організацій в інтересах окремих держав чи груп держав зводять проблему національної економічної безпеки як одну з першочергових та нагальних.

Економічну безпеку визначають як матеріальну основу всієї національної безпеки, оскільки економіка є матеріальним базисом суспільства в цілому і, відповідно, економічні загрози можуть прямо підривати державний суверенітет, приводити до колосального збитку для країни і її населення. Тому проблема забезпечення економічної безпеки національної економіки, зокрема гарантування стійкості національної економічної системи до різного роду загроз як зовнішніх, так і внутрішніх, що виникають у результаті неефективної внутрішньої державної політики або зовнішніх викликів, набула особливої актуальності.

Згідно чинного законодавства під загрозою економічній безпеці України розуміють явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи

ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України [1].

Вивчення та аналіз наукової літератури свідчить про відсутність єдності думок серед вчених з питання про перелік загроз національній економічній безпеці. Різні дослідники по-різному визначають склад внутрішніх і зовнішніх загроз. Відзначимо, що нерідко даний склад варіюється без урахування змінених соціально-економічних, політичних та інших умов. Іноді відбувається об'єднання внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці, поточних і стратегічних.

Більшість вітчизняних і зарубіжних науковців поділяє загрози економічній безпеці на зовнішні та внутрішні [2,3,4]. До внутрішніх загроз економічній безпеці України слід віднести: низький технологічний рівень більшості галузей, високі витрати виробництва, низьку якість продукції і, як наслідок, низьку конкурентоспроможність національної економіки; втрату значної частини науково-технічного потенціалу, позицій на важливих напрямках науково-технічного прогресу; деформовану структуру виробництва; зруйнування системи відтворення виробничого потенціалу; неефективність державного управління соціально-економічними процесами та інші.

До головних зовнішніх загроз належать: імпортна залежність України з багатьох видів продукції, включаючи стратегічні товари, енергоносії, комплектуючі вироби для машинобудування, продовольчі товари; нераціональна структура експорту; перебування в зародковому стані фінансової, організаційної та інформаційної інфраструктури підтримки конкурентоспроможності українського експорту; некерований відтік за кордон інтелектуальних і трудових ресурсів; недостатній експортний та валютний контроль і недосконалість митної політики; слабка розвиненість транспортної інфраструктури зовнішньоекономічних зв'язків.

Окрім наведеної класифікації загроз, з урахуванням складності прояву і різноманіття форм впливу різних загроз на реальний сектор економіки, доцільно також більш детально класифікувати загрози економічній безпеці України, розділивши для цього названі загрози на прями і опосередковані.

До основних прямих загроз економічній безпеці розвитку реального сектору економіки відносяться: спад виробництва; структурна розбалансованість економіки країни; високий фізичний і моральний знос основного капіталу; застарілий технічний і технологічний рівні виробництва; недостатні обсяги інвестицій в більшості галузей національної економіки; зменшення інноваційного потенціалу економіки; зростання матеріало- та енергоємності продукції, що випускається;

збільшення вимушеного безробіття; розвиток тіньового сектора економіки, криміналізація економічних відносин; корупція в сфері регулювання економічної сфери.

До основних опосередкованих загроз економічній безпеці відносяться: недостатня конкурентоспроможність вітчизняної продукції; сировинна і енергетична спрямованість українського експорту; надмірна залежність вітчизняної економіки від поставок імпоротної техніки і технологій; фактична відсутність реальних інвестицій на вітчизняному фондовому ринку; недостатня ефективність валютної, податково-бюджетної, грошово-кредитної і митної політик держави; масовий відтік капіталу з країни; відсутність дієвої підтримки вітчизняних виробників; слабка кредитна підтримка реального сектору.

Наведені загрози економіці держави потребують проведення виваженої державної політики щодо виявлення, усунення причин їх формування та прояву негативних наслідків за напрямками та конкретними заходами їх попередження та скасування. Відповідно до Стратегії національної безпеки України основним стратегічним завданням держави в рамках забезпечення економічної безпеки є такі:

деолігархізація, демонополізація і дерегуляція економіки, захист економічної конкуренції, спрощення системи оподаткування, формування сприятливого бізнес-клімату та умов для прискореного інноваційного розвитку;

створення найкращих у Центральній і Східній Європі умов для інвесторів, залучення іноземних інвестицій у ключові галузі економіки, зокрема в енергетичний і транспортний сектори, як інструменту забезпечення національної безпеки;

розвиток оборонно-промислового комплексу як потужного високотехнологічного сектору економіки, здатного відігравати ключову роль у її прискореній інноваційній модернізації;

ефективне використання бюджетних коштів, міжнародної економічної допомоги та ресурсів міжнародних фінансових організацій, дієвий контроль за станом державного боргу;

стабілізація банківської системи, забезпечення прозорості грошово-кредитної політики та відновлення довіри до вітчизняних фінансових інститутів;

системна протидія організованій економічній злочинності та «тінізації» економіки на основі формування переваг легальної господарської діяльності та водночас консолідація інституційних спроможностей фінансових, податкових, митних та правоохоронних органів, виявлення активів організованих злочинних угруповань та їх конфіскації [5].

Таким чином, безліч зовнішніх і внутрішніх загроз, які зачіпають більшість сфер економіки, негативно впливають на національну економічну безпеку. Для запобігання негативного впливу загроз потрібна грамотна та послідовна політика держави щодо їх попередження, нейтралізації та мінімізації з метою сталого розвитку національної економіки.

Література

1. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T182469.html
2. Онищенко С. В., Пугач О. А. Загрози економічній безпеці України: сутність, оцінювання та механізм упередження : монографія. Полтава : ПолтНТУ, 2015. 337 с.
3. Пугач О. А. Класифікація та систематизація загроз економічній безпеці держави в системі національної безпеки. Економіка і організація управління. 2014. № 1(17) – 2(18). – С. 209–217.
4. Иванова Т. Б., Рудь Е. М., Рудь М. А. Особенности обеспечения безопасности реального сектора экономики в современных условиях. Современные концепции научных исследований. 2014. №9. Часть 6. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2683356.
5. Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 «Про стратегію національної безпеки України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

СЕКЦІЯ 2. СИСТЕМОТВОРЕННЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕКОЛОГІЇ: ДЕРЖАВА, РЕГІОН, ПІДПРИЄМСТВО

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

О.В. Ілляшенко, доктор економічних наук, доцент
Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова, м. Харків

З позицій захисного підходу та визнання економічної безпеки умовою діяльності та розвитку підприємства систему економічної безпеки підприємства (СЕБП) слід розглядати як сукупність організаційних відносин суб'єктів захисту, що відображають логіку їхньої поведінки при здійсненні взаємопов'язаних цільових дій організаційно-правового та економічного характеру для захисту об'єктів безпеки системи відповідно до прийнятої на підприємстві концепції економічної безпеки та політики, що реалізує її положення. Надане визначення поняття "система економічної безпеки підприємства" слугує підставою для виявлення характеристик системи, врахування яких може бути корисним у проектуванні системи, організації її функціонування та управлінні нею.

За наявними ознаками класифікації систем СЕБП є гетерогенною, антропогенною, організаційною, антропоною системою. Вона належить до описових абстрактних систем і є системою понять та визначень про структуру системи та основні закономірності її функціонування.

Системі економічної безпеки підприємства притаманна колізіоність, оскільки суб'єкти захисту діють у межах правил та норм, які розуміють по-своєму, по-своєму інтерпретують ситуації із забезпечення економічної безпеки, що призводить до виникнення протиріч, проблемних ситуацій та колізій.

Наявність у СЕБП активного елемента – людини - надає підстави вважати її цілеспрямованою, а також стверджувати, що така система належить до систем, що самоорганізуються. Тому її складно описати формальною моделлю навіть тоді, коли така система реально працює. В описі системи економічної безпеки підприємства необхідно сполучати формальні методи і методи якісного аналізу. Причому, перевага належить останнім.

Своє призначення СЕБП виконує завдяки реалізації низки функцій. Функція системи економічної безпеки підприємства становить собою

виконання із заданою метою обсягу робіт певного виду, сукупності дій та операцій, що за умови спільної діяльності працівників підприємства сприяє забезпеченню його економічної безпеки.

Перелік функцій СЕБП остаточно не визначений. Найчастіше до їхнього складу входять функції моніторингу та організації, аналітична, оцінна, попереджувальна та контрольна функції. Кожна з функцій СЕБП має своє призначення, є достатньо однорідною за змістом. Більшість з функцій СЕБП є ієрархічними, тобто складаються з кількох підфункцій. Кожна функція системи економічної безпеки підприємства описується такими параметрами як структура та обсяг.

У структуруванні СЕБП доцільним є об'єктно-суб'єктний підхід, за яким структура системи становить собою сукупність об'єктів безпеки, суб'єктів та способів захисту, зв'язки та відносини між якими визначаються виконуваними системою функціями та режимом функціонування системи.

Об'єктом безпеки у СЕБП є елемент системи "підприємство", зміна стану та використання якого через реалізацію загроз елементові негативно позначається на діяльності підприємства. Об'єкти безпеки у СЕБП поділяються на внутрішні та зовнішні. Суб'єкти захисту визначають, виконують та координують різноманітні заходи із захисту об'єктів безпеки. Їхня безпекозабезпечувальна діяльність визначається особливостями об'єкта безпеки, станом комунікаційного менеджменту на підприємстві, наявними можливостями та ресурсами для виконання заходів із захисту об'єктів безпеки. Способи захисту як елемент тріади "об'єкти - суб'єкти – способи" використовуються у забезпеченні економічної безпеки підприємства.

У теперішній час в економічній безпекології за умовчанням домінує точка зору щодо універсальності СЕБП. Але система економічної безпеки підприємства універсальна лише за призначенням - убезпечення стану та діяльності підприємства, а змістово та структурно визначається низкою детермінант, від яких залежать її характеристики – масштаб, складність, структура, статус та режим функціонування (табл. 1).

Детермінантами СЕБП визнано чинники та стійкі характеристики внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства, які безпосередньо визначають складність системи. До них належать розмір підприємства, його привабливість для рейдерів, сприятливість інституційного середовища діяльності підприємства, мінливість зовнішнього середовища підприємства та чітка ідентифікація загроз стану та діяльності підприємства.

На практиці виявлені детермінанти СЕБП впливають не поодиноці, а разом, причому, з різною інтенсивністю, що зумовило необхідність

розгляду спільного впливу детермінант на систему економічної безпеки підприємства. Комбінація детермінант системи економічної безпеки підприємства залежить від домінування певної детермінанти (або детермінант) та міри впливовості детермінант у діяльності конкретного підприємства.

Таблиця 1

Параметри системи економічної безпеки підприємства

Параметр	Опис параметра
Масштаб	Визначається кількістю об'єктів безпеки СЕБП та їхньою важливістю
Складність	Обсяг заходів із захисту об'єктів безпеки СЕБП, які розробляються та реалізуються за кожною функцією системи за певними процедурами залежно від детермінант системи
Статус	Визначає місце СЕБП у системі управління підприємством (СЕБП може бути підсистемою системи управління підприємством або її надсистемою), роль у забезпеченні економічної безпеки
Режим функціонування	Сукупність характеристик та параметрів виконання системою своїх функцій, міра узгодження виконання функцій у просторі та часі, рівень організаційного забезпечення єдності компонентів системи (документальне, кадрове тощо), що забезпечує виконання системою свого призначення (убезпечення об'єктів безпеки), збереження компонентів системи та їхнє відтворення.

Однією з характеристик СЕБП, що визначається детермінантами системи, є її складність. Еталоном для визначення складності СЕБП є необхідна складність системи. Необхідна складність СЕБП розуміється як необхідно мінімальний обсяг робіт із захисту об'єктів безпеки системи, які розробляються та реалізуються за кожною функцією системи за певними процедурами залежно від детермінант системи.

Для оцінювання необхідної складності СЕБП необхідно вирішити низку питань (формування аксіоматичної основи дослідження (припущень та вихідних положень), уточнення змісту поняття "необхідна складність СЕБП", визначення критерію необхідної складності СЕБП, чинників, які визначають необхідну складність системи, вибір інструменту та послідовності оцінювання) та розробити оцінну модель. Найдоцільнішою є мультиплікативно-адитивна модель, в якій оцінкою необхідної складності СЕБП є результуючий показник, який розраховується як сума оцінок впливу кожної з детермінант системи з урахуванням вагомості впливу

кожної з них. В оцінюванні необхідної складності СЕБП необхідно враховувати режими її функціонування.

Надані характеристики системи економічної безпеки підприємства можуть знайти використання в її проектуванні, побудові, удосконаленні та адаптації до зміни умов діяльності конкретного підприємства.

МИТНИЦЯ ЯК СУБ'ЄКТ ВПЛИВУ НА СИСТЕМУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Є.М. Рудніченко, доктор економічних наук, доцент
Хмельницький національний університет, м. Хмельницький

Митниця є специфічним інститутом, а тому її справедливо розглядати з позиції інституціоналізму для пояснення природи взаємодії митниці з підприємствами.

Інститут митниці є однією з невід'ємних частин інституційного середовища. Як інститут митниця посідає одне з центральних місць у системі державного регулювання економіки, оскільки регулює соціально-економічні, політико-правові, інформаційні відносини та комунікації у сфері зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Митниця як специфічна організація має подвійну природу:

з одного боку, митниця є органом державної влади, суб'єктом реалізації фіскальної функції, який забезпечує надходження коштів до бюджету України;

з іншого боку, митниця є самостійним відокремленим інститутом, який впливає на суб'єкти господарювання та взаємодіє з ними.

Митниця виконує не лише завдання фіскального характеру, але й власні завдання (у межах опортунізму) як самостійного суб'єкта.

Митниця в Україні має багату історію, є неодмінним супутником української державності. Як окрему державну структуру митницю виокремлено ще з самого початку становлення України як самостійної держави. Митниця мала свою структуру та вирішувала покладені на неї завдання значний період часу, хоча трансформувалася відповідно до загальних політичних процесів, які відбувалися в українській державі. Поступово функції і, відповідно, структура митниці в Україні ускладнювалися, що оформлювалося відповідними нормативними документами. Сьогодні митниця має виконувати кілька функцій у державному регулюванні економіки України, але фактично домінує лише фіскальна функція - наповнення державного бюджету. Домінування фіскальної функції митниці є поряд з іншими причиною "тінізації" бізнесу (у низці випадків вимушеної), у тому числі й у сфері зовнішньоекономічної

діяльності. Тому для більшості підприємств налагодження ефективної взаємодії з суб'єктами митного регулювання та адаптація їхньої системи економічної безпеки до впливу митниці сьогодні є актуальним завданням.

Нормативно-правове забезпечення діяльності суб'єктів митного регулювання в Україні здійснюється за такими напрямками:

- забезпечення легітимності підприємницької діяльності;
- захист економічної конкуренції та обмеження монополізму;
- регулювання фінансового ринку;
- створення спеціальних (вільних) економічних зон;
- формування й розвиток інфраструктури;
- формування систем оподаткування;
- проведення інвестиційної політики, регулювання інноваційних процесів, їхня фінансова підтримка у формі державних гарантій, забезпечення іноземних кредитів.

За кожним з напрямів державного регулювання наявні нормативні акти, де містяться засоби регулювального впливу держави, з використанням яких здійснюється регламентований вплив суб'єктів митного регулювання на систему економічної безпеки вітчизняних підприємств.

Результати аналізу наявних в Україні засобів регулювального впливу держави на зовнішньоекономічну діяльність підприємств дозволяють стверджувати про розмаїття інструментів впливу суб'єктів митного регулювання на систему економічної безпеки підприємства. Разом з тим, з точки зору підприємства, через мінливість державної митної політики, постійні організаційні трансформації суб'єктів митного регулювання, неузгодженість взаємодії митної та податкової служб, уповільнення позитивних змін у взаємодії суб'єктів митного регулювання та підприємств такий інструментарій є, радше, джерелом загроз, що потребує відповідної реакції підприємства.

Вплив суб'єктів митного регулювання на діяльність підприємств та систему їхньої економічної безпеки є суттєвим. Тому необхідне прогнозування такого впливу не лише стосовно окремого підприємства, а й груп підприємств. Корисність такого прогнозу є подвійною, оскільки дозволяє ухвалювати управлінські рішення як на рівні окремих підприємств та їхніх груп, так і на рівні держави та її агентів.

Взаємодію суб'єктів митного регулювання з підприємствами доцільно розглядати в межах еволюційної теорії, яка пояснює взаємодію економічних агентів шляхом міждисциплінарної експансії положень біології та етології. Використання положень еволюційної теорії дозволило паралельно розглянути прямий й опосередкований вплив суб'єктів

зовнішнього середовища як на систему економічної безпеки окремого підприємства, так і на екологічну нішу в цілому.

Основою прогнозування впливу суб'єктів митного регулювання на екологічну нішу є тріальна взаємодія "підприємство - екологічна ніша - зовнішнє середовище", опис процесів щодо окремого підприємства і в екологічній ніші (для екологічної популяції в цілому) на основі гомеостазу, ізоморфізму, мутації, адаптації та аутопойезису.

Для опису впливу суб'єктів митного регулювання на екологічну нішу в цілому та його наслідки доцільно скористатися понятійно-категоріальним апаратом організаційної екології на основі механізмів ізоморфізму (коерцитивного, міметичного та нормативного) з виділенням та описом окремих типів взаємодії між суб'єктами митного регулювання та підприємствами (нейтралізм, конкуренція, хижацтво, паразитизм, коменсалізм, аменсалізм, протокооперація, симбіоз).

Вплив суб'єктів митного регулювання на систему економічної безпеки підприємства є імпліцитним, опосередкованим, але від цього не менш суттєвим. Він виявляється за дедуктивним принципом: впливаючи на екологічну нішу в цілому, суб'єкт митного регулювання впливає й на систему економічної безпеки конкретного підприємства.

Для адаптації та уточнення положень еволюційної теорії для використання у прогнозуванні впливу суб'єктів митного регулювання на екологічну нішу підприємства доцільно використати модель "ядро - захисний пояс" І. Лакатоса.

Для прогнозування впливу суб'єктів митного регулювання на екологічну нішу підприємств доцільним є сценарне прогнозування з уточненням його цілей та завдань. Основою побудови сценаріїв екологічної ніші мають слугувати її виділені параметри – кількість учасників, смність, щільність, агресивність ніші, граничний критичний вплив, етап життєвого циклу ніші, розмір учасника ніші.

Загальна модель сценарного прогнозування впливу суб'єктів митного регулювання на екологічну нішу описується таким ланцюжком: "параметри – патерни – сценарії". Зміна окремих параметрів екологічної ніші веде до корекції поведінки її учасників, а корекція - до формування окремого сценарію в екологічній ніші. Для визначення співвідношень у тріаді "параметри – патерни – сценарії" доцільно використати матричні форми. Наявний зв'язок між параметрами екологічної ніші створює передумови для побудови окремих сценаріїв у ніші як наслідків зміни її параметрів під впливом державного регулювання, у тому числі під впливом суб'єктів митного регулювання.

Сценарії ніші описуються варіантами взаємодії суб'єктів в організаційній екології і визначаються комбінуванням розглянутих

патернів поведінки учасників ніші. Патернами поведінки учасників ніші визначено такі:

- орієнтація на співробітництво або боротьбу;
- прагнення до змін або збереження наявного стану;
- експансивна або інтернальна орієнтація;
- також звужений або розширений режим відтворення.

Комбінування патернів поведінки учасників екологічної ніші є підставою формування сценарію екологічної ніші з числа визначених:

- гомеостаз або автокорекція;
- реплікація;
- аутопойезис;
- деформація;
- трансформація;
- формування розривів;
- кластеризація;
- агломерація;
- дегресія;
- регресія.

Такі сценарії поєднано у три сталі контури сценаріїв:

- сталого розвитку;
- застою;
- патологічного існування.

Між сценаріями поведінки учасників екологічної ніші можливі переходи.

Модель сценарного прогнозування впливу суб'єктів митного регулювання на екологічну нішу підприємств побудовано у вигляді пов'язаних між собою матриці зв'язків між змінами параметрів екологічної ніші, матриці залежності між параметрами екологічної ніші та патернами поведінки учасників ніші, матриці залежності між патернами поведінки учасників та сценаріями екологічної ніші, а також матриці переходів між окремими сценаріями екологічної ніші. Сформована модель має цільовий характер, дозволяє прогнозувати вплив суб'єктів митного регулювання на екологічну нішу підприємств та визначати характер такого впливу у вигляді змін в екологічній ніші.

Результати апробації моделі сценарного прогнозування дозволили зробити висновок про необхідність коригування взаємовідносин суб'єктів митного регулювання та підприємств, що підвищить ефективність функціонування їхніх систем економічної безпеки не лише за рахунок складених прогнозів та своєчасної інформації про тенденції та перспективи розвитку відповідної ніші, а й можливої підтримки інституційного середовища.

Результати апробації моделі підтвердили її адекватність, спроможність надати надійні результати, показали відносно низьку залежність від зовнішніх даних, швидкість розрахунків, сценарний характер та достовірність висновків.

СИСТЕМНІ КОМПОНЕНТИ ПАРАДИГМИ ЕКОСЕСЕНТУ

О.В. Россошанська, доктор економічних наук, доцент

Луганська державна академія культури та мистецтв, м. Київ

Екосесент, як відносно самостійна область економічної науки, знаходиться на початковій стадії свого формування. Незважаючи на це, в рамках екосесенту вже зафіксовано достатньо наукових фактів, узагальнення яких дозволяє підійти до розробки базових положень, які постулюються. Без фіксації постулатів, їх признання у частині наукової спільноти не вдається побудувати стрійну теорію екосесенту і дати їй широкого розвитку.

Визнання системного підходу як основного в галузях, які займаються не тільки економічною безпекою, а і безпекою як загально наукового феномену, робить доцільним зробити перші кроки в напрямку узгодження системних компоненті постулатів екосесенту. Достатньо тривалий час спільної роботи в науковій школі, яка займається проблемами формування системного мислення та розробкою прикладного інструментарію для системної діяльності, публікація перших власних розробок в цій сфері ще у 2000 році, успішний їх розвиток та застосування в управлінні навчальними закладами, управлінні проектами, економічній безпеці дають підстави зробити спробу запропонувати науковій спільноті для обговорення наробки відносно двох головних питань системного підходу для екосесенту: моделі системи та моделі системоутворювальних факторів.

Модель системи складається з чотирьох компонентів (рис. 1). Її першою особливістю є те, що компоненти представляють собою традиційні системи, дослідженнями та втіленням яких займаються фахівці з економічної безпеки суб'єктів господарювання. Друга особливість полягає у тому, що кожний з компонентів реалізує один з елементів діяльності як цілісної системи. Це пізнавальні дії, оцінні, комунікаційні та предметно-прикладні дії. Модель відображає нерозривний зв'язок системи екосесенту

з системою, що споживає продукт економічної системи на отримання якого націлена робота всієї системи екосесенту.

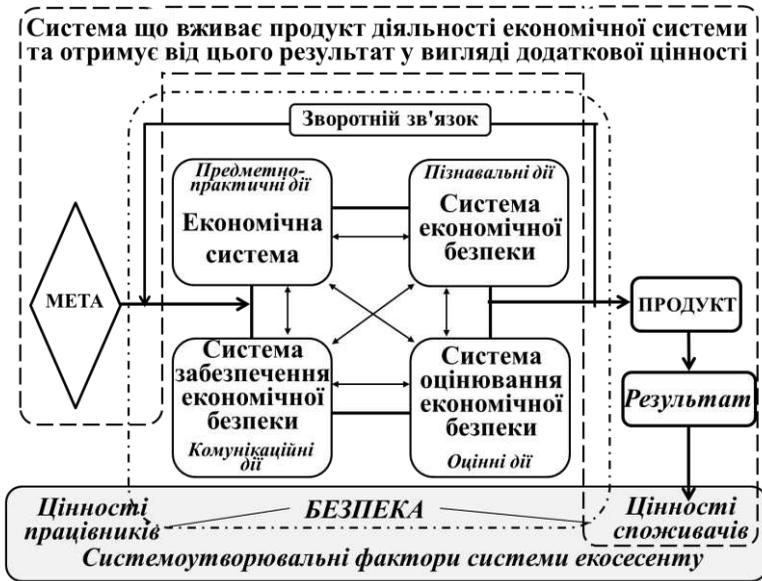

Рис. 1. Модель системи екосесенту

Модель також надає чітке розуміння того, що система екосесенту може бути утворена при наявності трьох системоутворювальних факторів: цінностей працівників СГ, економічних інтересів СГ які оцінюються параметрами БЕЗПЕКИ, та цінностей споживачів продукту завдяки вживанню якого вони отримують додаткову цінність. Слід відмітити, що цінності – це результат експлуатації (споживання) продукту, а не сам продукт.

Особлива роль компоненту системи екосесенту «Система оцінювання економічної безпеки» впливає з аналізу механізму взаємодії системоутворювальних факторів всіх компонентів системи (рис. 2).

Системоутворювальні фактори компонентів поіменовані термінами, які є основою тезаурусу економічної безпеки. Логіка взаємопов'язаності цих факторів в моделі дозволяє сформулювати відповідні визначення термінам і зняти питання їх ієрархічного розташування та змістовного навантаження.

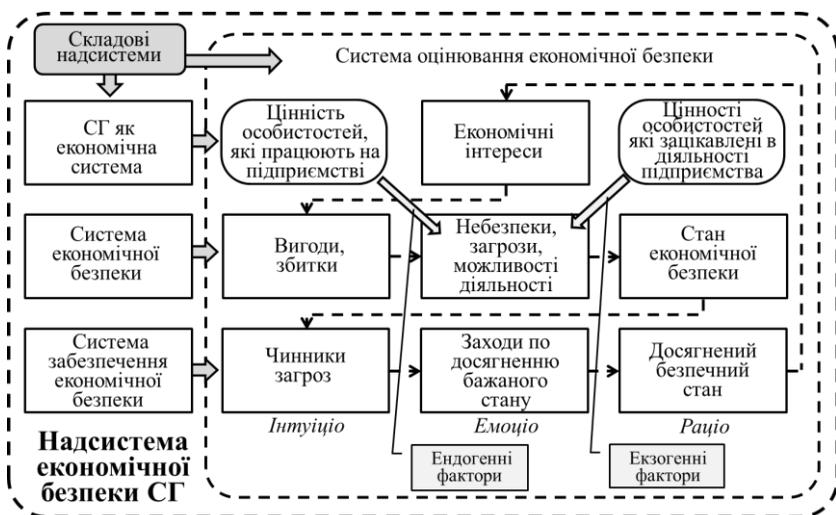

Рис. 2. Системоутворювальні фактори системи екосесенту та її компонентів

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УЧАСНИКІВ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНОГО РИНКУ

А.В. Левицька, кандидат економічних наук, доцент

А.А. Гриценко, здобувач ступеня магістра

Одеський національний політехнічний університет, м. Одеса

Інтеграція електроенергетики в ринкову економіку неможлива без глибокого реформування її підходів до організації попереджувальних програм щодо зменшення загроз фінансово-економічній безпеці. Унікальна специфіка електроенергетики та імплементація нового Закону України «Про ринок електроенергії» №2019 визначають особливий підхід до вирішення питань управління ризиками в системі фінансово-економічної безпеки підприємств цієї галузі.

В результаті проведеного дослідження окреслено основні передумови розробки і впровадження системи ризик-менеджменту на підприємствах електроенергетичної галузі при переході на нову модель електроенергетичного ринку [1,2,3]:

імплементация нового закону про ринок електроенергії вимагає проведення анбандлінгу регіональних обленерго, що приведе до утворення нових інформаційних і фінансових потоків, що ставить під загрозу формування достатнього рівня фінансових ресурсів підприємства для розвитку і зумовлює необхідність розроблення заходів швидкого реагування на зміни у зовнішньому середовищі;

наявність недоліків у наявній системі управління новоутворених компаній, що пов'язане переважно з відсутністю дієвої системи ризик-менеджменту на підприємстві, недосконалістю оцінних показників діяльності, відсутністю контролю виконання внутрішніх розпоряджень і документів, неефективністю контролю дієздатності ризик-менеджменту; проведенням аналізу лише за даними бухгалтерського обліку, недосконалістю методики комерційного обліку, дефіцитом суттєвої (релевантної) інформації для управління й несвочасністю її надання тощо.

Нові умови зовнішнього середовища становлять як загрозу діяльності учасників електроенергетичного ринку, так і створюють можливість підвищити ефективність діяльності, зберегти клієнтів, вийти на нові, до сьогодні не охоплені, сегменти ринку, розширити можливості постачання/продажу електроенергії.

При розробленні моделі управління ризиками енергетичних компаній варто керуватися комплексним підходом до ризик-менеджменту (enterprise – wide risk management – EWRM). Особливість моделі полягає в тому, що управління ризиками набуває всебічного характеру і координується в рамках усього підприємства. При цьому на підприємстві створюється особлива культура поведінки з ризиками. Такий підхід до формування ризик-менеджменту на підприємстві дозволить перейти від епізодичної, обмеженої моделі до інтегрованої, безперервної і розширеної.

Ризик-менеджмент енергетичної компанії на новому ринку електроенергії – це сукупність процесів та допоміжних організаційних елементів, які спрямовані на:

- визначення ризиків компанії та їх пріоритизацію для зовнішнього розкриття інформації та управління діяльністю;

- визначення стратегій ризику для зменшення ризиків вищого пріоритету;

- механізми забезпечення належного виконання стратегій ризику.

Ці процеси виконуються під керівництвом та за відповідальністю керівництва. Їх метою є не тільки виявлення і уникнення негативних наслідків подій, але й використання можливостей управління ризиками для оптимізації співвідношення ризик / прибуток компанії.

Управління ризиками підприємства складається з трьох основних процесів.

1) Визначення ризиків та пріоритетів: цей процес служить для класифікації ризиків, з якими стикається компанія. Зокрема, керівництво повинно визначити, що слід повідомляти інвесторам, де керівництво повинно зосередити свою увагу, якими ризиками необхідно управляти за допомогою явної стратегії ризику. Процес проходить через всі операційні та функціональні підрозділи компанії з загальним і специфічним для компанії профілем ризиків («модель ризику») і загальними та відповідними методами скорингу (пріоритизації, ранжування, рейтингування) для виділення найбільш важливих ризиків. Визначення ризиків та пріоритетів передбачає:

- визначення моделі ризику;

- виконання процесу ідентифікації ризиків, з якими стикається компанія, у всіх підрозділах;

- використання послідовної структури для оцінювання кожного ризику відповідно до глобальності впливу та рівня контрольованості;

- пріоритизація;

- звітування перед інвесторами;

- зосередження уваги керівництва.

2) Стратегія ризику: цей процес складається з визначення того, як необхідно поводитися з ризиком, як ризики повинні управлятися внутрішньо (з точки зору попередження та зменшення), як ризики можуть бути передані третім особам. Процес проходить через всі пріоритетні ризики компанії, узгоджуючись зі стратегічним плануванням. Стратегія ризику для кожного з пріоритетних ризиків складається з:

- визначення ключових заходів, спрямованих на уникнення/зменшення ризиків, які можуть бути реалізовані;

- визначення профілю співвідношення ризик/прибуток, якого потребують акціонери / керівництво;

- оцінювання, чи є компанія природним власником ризику;

- визначення, якої стратегії ризику слід дотримуватися;

- складання плану дій.

3) Управління та контроль ризиків: цей процес складається з моніторингу та контролю виконання стратегій ризиків, використовуючи належні принципи управління, покладені в політику управління ризиками компанії. Управління ризиками потребує:

- визначення та впровадження політики управління ризиками;

- визначення процесу звітності щодо ризиків для кожного зовнішнього та внутрішнього учасника;

- створення процесів фінансового управління та контролю виконання.

Розроблена модель дасть змогу оптимізувати процес прийняття раціонального управлінського рішення як у розподільчих компаніях

обленерго, так і у новостворених енергопостачальних компаніях. Поєднання з використанням відповідних методів управління ризиками дозволять всім учасникам нового електроенергетичного ринку побудувати оптимальну стратегію поведінки на ринку та уникнути появи, або знизити негативний вплив ризикових подій.

Література

1. Закон України «Про ринок електричної енергії» №2019-VIII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). №27-28, 2017, ст. 312. – URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19>

2. Директива 2009/72/ЕС Європейського Парламенту та Ради від 13 липня 2009 р. щодо загальних правил для внутрішнього ринку електроенергії. URL: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=245023096>

3. Levvytska A. V., Romanyuk T. O. Identification of risks caused by unbundling in the electricity sector of Ukraine: Proceedings of the 1-st International Scientific and Practical Conference «Imperatives of civil society development in promoting national competitiveness». December 13-14, 2018. Batumi, Georgia. Volume I: National Institute of Economic Research, 2018. P. 134-137.

НЕОБХІДНІСТЬ СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

А.М. Мехед, здобувач ступеня магістра

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

Сьогодні підприємства України функціонують в умовах нестабільного ринкового середовища. Звідси виникає необхідність всебічної оцінки всіх чинників, які впливають на діяльність підприємства, для виокремлення найбільш суттєвих з них та застосування своєчасних заходів із забезпечення фінансово-економічної безпеки.

Управління підприємством залишається досить складним процесом через функціонування в умовах нестабільності, постійної волатильності курсу валют. Успішний керівник повинен мати значний досвід та знання у вирішенні широкого кола питань задля прийняття найбільш вигідного рішення, що породжує високі вимоги до кваліфікації апарату управління в цілому. Підприємці далеко не завжди враховують нестабільність попиту і пропозиції на товари, не стежать за діяльністю конкурентів, часто не використовують інструментарій сучасного менеджменту і не мають повного уявлення про забезпечення фінансово-економічної безпеки їх власного бізнесу.

У загальному сенсі під фінансово-економічною безпекою підприємства мається на увазі ступінь (рівень) захищеності його життєво важливих економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх джерел небезпек. Головні функціональні задачі фінансово-економічної безпеки:

формування високих показників ліквідності та платоспроможності, ділової активності та автономності на підприємстві;

створення технологічної незалежності і забезпечення конкурентоспроможності, та відповідного ресурсного потенціалу підприємства;

захист інформації, застосування комерційної таємниці та формування необхідної бази інформаційного забезпечення для всіх структурних підрозділів підприємства [1].

Будь-яке підприємство, з одного боку, є самостійним суб'єктом господарювання, діяльність якого спрямована на отримання прибутку та інших економічних переваг. З іншого боку, воно функціонує в рамках державної політики та законодавства і має дотримуватися встановлених норм економічної поведінки [2].

Фінансово-економічна безпека підприємства в основному залежить від уміння і здатності його керівного складу передбачити і запобігти можливим зовнішнім і внутрішнім загрозам, а також негайно вирішувати проблеми, що виникли. Враховуючи диференційованість джерел впливу на фінансово-економічну безпеку підприємства, їх можна розбити на такі складові:

техніко-технологічна: передбачає дослідження відповідності технологій, що застосовуються підприємством, сучасним світовим стандартам; технологій, якими користуються конкуренти у подібній галузі;

інтелектуальна і кадрова: рівень фінансово-економічної безпеки підприємства залежить від професіоналізму кадрів. Тому необхідно створювати гнучку структуру управління, найму, навчання і мотивації праці співробітників;

екологічна: з метою захисту підприємства від фінансових втрат, що виникають через штрафні санкції за порушення екологічних норм, необхідно дотримуватися національних і міжнародних вимог мінімального допустимого вмісту шкідливих речовин, що потрапляють у навколишнє середовище, а також стежити за екологічними параметрами своєї продукції;

фінансова: найбільш важлива складова фінансово-економічної безпеки підприємства, оскільки фінансова стабільність говорить про забезпеченість підприємства власними фінансовими ресурсами, рівень їх використання, напрямку розміщення тощо.

Сутність фінансово-економічної безпеки підприємства полягає в здатності підприємства самостійно розробляти і проводити фінансову стратегію, відповідно до цілей підприємства, в умовах невизначеності, і жорсткого конкурентного середовища.

Цілеспрямована, постійно здійснювана діяльність з оцінювання фінансово-економічної безпеки підприємства повинна складатися з таких дій:

- визначення переліку загроз діяльності підприємства;
- аналіз виявлених загроз на предмет їхніх властивостей (визначення обсягу шкоди підприємству);
- класифікація ризиків (поділ на категорії, групи, види, джерела виникнення);
- визначення величини ризику реалізації кожної загрози в грошовому виразі;
- ранжирування загроз за ступенем важливості (виділення найбільш суттєвих загроз);
- визначення інтегрального (сукупного) показника фінансово-економічної безпеки підприємства;
- розрахунок абсолютного і відносного показників фінансово-економічної безпеки підприємства.

Забезпечення фінансово-економічною безпекою на підприємстві вимагає детальної і достовірної інформаційної бази. Тому на початковому етапі важливо визначити найбільш суттєві загрози і в подальшому розраховувати звертати увагу саме на них, не приділяючи значної уваги не впливовим деструктивним факторам. Ранжирування загроз за ступенем впливу можна зробити з використанням карти оцінки загроз - матриці, яка відображатиме ранги загроз за критеріями ймовірності настання несприятливої події і значущості шкоди від неї.

З метою забезпечення об'єктивності експертної оцінки доцільно проводити ранжирування загроз за імовірністю настання та негативними наслідками, використовуючи фінансово-економічну інформацію про діяльність підприємства, результати, дослідження чутливості прибутку та аналіз за моделлю «витрати - обсяг - прибуток».

Таким чином, діяльність підприємства та його фінансова стабільність багато в чому залежать від забезпечення фінансово-економічної безпеки. Це безперервний у часі процес, заснований на постійному моніторингу поточної ситуації та оперативному реагуванню на відповідні загрози. Однак будь-які витрати на створення та функціонування системи фінансово-економічної безпеки є виправданими тим, що вона нівелює суттєві внутрішні та зовнішні загрози.

Література

1. Економічна безпека : навч. посібн.; за ред. З. С. Варналія. К. : Знання, 2009. 647 с.
2. Варналій З. С., Буркальцева Д. Д., Сасенко О. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : монографія. К. : Знання України, 2011. 299 с.

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВІТЧИЗНЯНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

А. Рицар, В. Ситник, *здобувачі ступеня магістра*
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

В умовах кризи, яка сьогодні вразила Україну, її регіони та галузі, а особливо підприємства, для кожного суб'єкта господарювання вирішальне значення має наявність налагодженої системи економічної безпеки.

Галузь сільського господарства є однією з пріоритетних в Україні. Підприємства цієї галузі є вразливими до різних загроз, які існують у зовнішньому та внутрішньому середовищі їхньої діяльності. Тому сільськогосподарським підприємствам вкрай необхідно мати систему економічної безпеки, яка здатна забезпечити захист їхніх інтересів.

До питань забезпечення економічної безпеки підприємство має ставитися відповідально. Це питання належить до компетенції вищого менеджменту підприємства.

Система економічної безпеки сільськогосподарського підприємства завжди має бути готовою до подолання критичної (кризової) ситуації, що може постати через зіткнення інтересів бізнесу та злочинного світу. Для управління безпекою підприємства створюють так звані кризові групи, до складу яких входять керівник, юрист, фінансист і керівник служби безпеки. Головна мета діяльності кризової групи – протидіяти зовнішнім загрозам для забезпечення безпеки підприємства.

До суб'єктів системи економічної безпеки сільськогосподарського підприємства належать ті особи, підрозділи, служби, які безпосередньо забезпечують економічну безпеку, а саме [1]:

внутрішні суб'єкти – працівники власної служби економічної безпеки та підрозділи, що безпосередньо здійснюють діяльність із захисту економічної безпеки підприємства і входять у його структуру;

зовнішні суб'єкти – зовнішні організації, які створюють умови для ефективного забезпечення економічної безпеки підприємства (законодавчі та виконавчі органи влади, правоохоронні органи, судові органи, система відповідних навчально-наукових закладів та установ, недержавні охоронні агентства, аналітичні центри та інформаційні служби).

Серед існуючих суб'єктів, що забезпечують захист економічної безпеки сільськогосподарського підприємства, найбільше значення має власна служба економічної безпеки підприємства. Сільськогосподарські підприємства найчастіше використовують децентралізований підхід до формування системи економічної безпеки. За цим підходом функції із забезпечення економічної безпеки сільськогосподарських підприємствах покладено на окремих працівників, робота яких пов'язана з відповідними напрямками діяльності підприємства.

Остаточний аналіз, прогнозування, узгодження та прийняття рішень можуть здійснюватися керівництвом підприємства. Аналіз, прогнозування та відпрацювання рекомендацій також можуть здійснюватися призначеними працівниками-фахівцями, а керівництво лише ухвалює рішення (залежно від чисельності персоналу, його завантаженості та кваліфікації). Саме така система сьогодні найкраще підходить для умов діяльності сільськогосподарських підприємств.

Відповідно до децентралізованого підходу система економічної безпеки сільськогосподарського підприємства складається з кількох підсистем. Кожна з них включає певні структурні підрозділи або окремих посадових осіб, які відповідають за цей напрям діяльності підприємства.

Такий підхід до створення системи економічної безпеки має вагомі недоліки. У першу чергу, це стосується низького рівня захищеності підприємства. Так, інформація, що збирається в кожному підрозділі, який забезпечує безпеку певного напрямку діяльності, довго передається по відповідних каналах. Окрім цього потрібен час на аналіз отриманої інформації та обґрунтування певних висновків за його результатами. Внаслідок цього досить часто інформація вищому керівництву передається із запізненням, коли загрози вже почали реалізуватися і підприємство не має можливості своєчасно на них відреагувати.

До основних функцій системи економічної безпеки сільськогосподарського підприємства належать:

- захист комерційної таємниці й конфіденційної інформації;
- захист господарсько-договірної діяльності;

захист перевезень вантажів і осіб;
конкурентна розвідка;
протидія рейдерським захопленням (землі, врожаю, будинків і споруд).

Мета створення системи економічної безпеки сільськогосподарського підприємства – протидія реалізації внутрішніх і зовнішніх загроз діяльності підприємства, у тому числі його фінансовим, матеріальним, інформаційним та кадровим ресурсам, на основі розробленого комплексу заходів економіко-правового та організаційного характеру. У процесі досягнення поставленої мети передбачається вирішення конкретних завдань за різними напрямками забезпечення економічної безпеки [1].

Невід’ємним складовим елементом системи економічної безпеки є засоби її забезпечення. Система «підприємство» має багатоелементну структуру (ресурси, технології, економічні відносини, економічні механізми), то для захисту системи «підприємство» мають вживатись різноманітні засоби, які не порушують чинне законодавство.

Основні завдання системи економічної безпеки сільськогосподарського підприємства є такі [2]:

- оцінювання та аналіз основних загроз діяльності підприємства;
- прогнозування стану захищеності підприємства;
- забезпечення захисту конфіденційної інформації та комерційної таємниці;
- формування ефективного інформаційно-аналітичного забезпечення системи управління підприємства;
- розроблення та прийняття найбільш оптимальних управлінських рішень щодо стратегії й тактики забезпечення економічної безпеки підприємства.

Таким чином, у забезпеченні безперервної та безпечної діяльності сільськогосподарських підприємства значна роль належить системі економічної безпеки. Найбільш доцільною для вітчизняних сільськогосподарських підприємств є децентралізована організація системи економічної безпеки.

Література

1. Шевченко Л. С. Економіка підприємства : навч. посіб. К. : Ліра-К, 2014. 208 с
2. Шульженко Л. Є. Економічна безпека стратегічного альянсу: системний підхід : монографія. Луганськ: ТОВ «Промдрук», 2014. 318 с.

СКЛАДОВІ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

В.О. Тутов, *здобувач вищої освіти*
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

Проблеми забезпечення економічної безпеки підприємств є дуже актуальними. Це потребує їх вивчення, зокрема пошуку способів забезпечення економічної безпеки на різних рівнях економічної системи. Тому важливим завданням є визначення складу системи економічної безпеки підприємства.

Найдоцільнішими складовими системи економічної безпеки підприємства є такі.

Фінансова складова, яка вважається вирішальною, оскільки в ринкових умовах господарювання фінанси є «двигуном» будь-якої економічної системи.

Загрози цій складовій становлять:

внутрішні негативні впливи (неефективне фінансове планування і управління активами, малоефективна ринкова стратегія, помилкова цінова політика);

зовнішні негативні впливи (цінова конкуренція; лобіювання конкурентами недостатньо продуманих рішень органів влади);

форс-мажорні обставини (стихійні лиха, страйки, військові конфлікти) і обставини, що наближаються до форс-мажорних («невігідні» законодавчі акти, ембарго, блокада, різка зміна курсу валют та ін.).

В оцінюванні стану фінансової складової економічної безпеки підприємства використовуються:

фінансова звітність і результати роботи підприємства (показники платоспроможності, фінансової незалежності, структури та використання капіталу і прибутку);

результати аналізу конкурентного стану підприємства на ринку (показники частки ринку, яка належить підприємству, рівень прогресивності застосовуваних технологій і менеджменту).

Важливою передумовою забезпечення економічної безпеки підприємства за фінансовою складовою є планування (включаючи і бюджетне) комплексу необхідних заходів і оперативна їхня реалізація в процесі здійснення підприємством фінансово-економічної діяльності.

Інтелектуальна і кадрова складова. Належний рівень економічної безпеки підприємства великою мірою залежить від складу кадрів, їхнього інтелектуального потенціалу і професіоналізму. Забезпечення економічної

безпеки підприємства за інтелектуальною і кадровою складовою здійснюється за двома взаємозалежними і в той же час самостійними напрямками:

орієнтований на роботу з персоналом підприємства, на підвищення ефективності діяльності всіх категорій персоналу;

спрямований на збереження і розвиток інтелектуального потенціалу, тобто на охорону прав на інтелектуальну власність (у тому числі на патенти і ліцензії), а також на використання накопичених знань і професійного досвіду працівників підприємства.

Забезпечення економічної безпеки підприємства за інтелектуальною і кадровою складовою має починатися з оцінювання загроз та наслідків їхньої реалізації. Основними загрозами слід вважати недостатню кваліфікацію працівників підприємства, їхнє небажання чи нездатність працювати добросовісно та відповідально. Це може бути викликано низьким рівнем управління персоналом, низьким рівнем оплати праці окремих категорій персоналу підприємства.

Управління персоналом підприємства має бути спрямоване на охорону праці, організацію підбора, наймання, навчання та мотивацію праці працівників, використання матеріальних та моральних стимулів, забезпечення соціальними благами, заходи щодо підвищення престижності професії, посилення у праці творчого початку.

Забезпечення економічної безпеки підприємства за техніко-технологічною складовою, як правило, передбачає:

- аналіз ринку технологій виробництва продукції, що відповідає профілю даного підприємства (збір і аналіз інформації щодо особливостей технологічних процесів на підприємствах, що випускають аналогічну продукцію; аналіз науково-технічної інформації з нових розробок у даній галузі, а також щодо технологій, здатних зробити прорив на галузевий технологічний ринок);

- аналіз застосовуваних на даному підприємстві технологічних процесів і пошук внутрішніх ресурсів для поліпшення використовуваних технологій;

- аналіз товарних ринків за профілем продукції, що випускається підприємством, ринків товарів-замінників, оцінювання перспектив розвитку ринків виробленої підприємством продукції і прогнозування можливої специфіки технологічних процесів для випуску конкурентоздатних товарів;

- розроблення технологічної стратегії розвитку підприємства, що містить:

 - виявлення перспективних товарів з групи (номенклатури, асортименту), виготовлюваної підприємством;

планування комплексу технологій для виробництва перспективних товарних позицій;

бюджетування технологічного розвитку підприємства на основі оптимізації витрат і вибору альтернативи: проведення власних чи розробок придбання патентів і необхідного устаткування на ринку;

розробка загального плану технологічного розвитку підприємства (з відображенням у ньому вибору альтернативного варіанта, термінів і обсягів фінансування, відповідальних виконавців);

складання плану власних корпоративних НДДКР відповідно до плану технологічного розвитку.

- реалізація планів технологічного розвитку підприємства в процесі здійснення його господарської діяльності;

- аналіз результатів реалізації заходів щодо забезпечення економічної безпеки підприємства за техніко-технологічною складовою на основі спеціальної карти розрахунків ефективності здійснення заходів.

Як додаток до плану забезпечення економічної безпеки підприємства за техніко-технологічною складовою потрібно розробити планову карту розрахунку ефективності заходів з виділенням необхідних прогнозованих показників. У такій карті, як правило, зазначається: вартість відверненого збитку від реалізації загроз, витрати на реалізацію заходів щодо запобігання очікуваного збитку і забезпечення економічної безпеки підприємства за техніко-технологічною складовою з указівкою структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію пропонованого комплексу заходів, а також можливі значення одиничного функціонального критерію (коефіцієнта) ефективності прийнятих заходів для забезпечення економічної безпеки підприємства за цією складовою.

Література

1. Донець Л. І., Ващенко Н. В. Економічна безпека підприємства : навч. посібник. К.: ЦУЛ, 2008. 240 с.

2. Економічна безпека : навч. посіб.; за ред. З. С. Варналія]. К. : Знання, 2009. 647 с.

3. Економіка підприємства : підручник; за заг. ред. С. Ф. Покропівного. Вид. 2-ге, перероб. та доп. К. : КНЕУ, 2001 528 с.

4. Закон України «Про основи національної безпеки» від 19.06.2003 р. №964-IV. Відомості Верховної Ради України, 2003 р., №39, ст. 351.

5. Захаров О.І., Пригунов П. Я. Організація та управління економічною безпекою суб'єктів господарської діяльності : навч. посібн. К., 2008. 257 с.

6. Зеркалов Д. В. Рейдерство : монографія. 1 електрон. опт. диск. К. : Основа, 2011.

СЕКЦІЯ 3. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНУ, ПІДПРИЄМСТВА: СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ, НАПРЯМИ ДІЙ, СПОСОБИ ТА АЛГОРИТМИ

УПРАВЛІННЯ ДИВЕРСИФІКАЦІЄЮ РИЗИКІВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

В.В. Бойко, *доктор економічних наук, доцент*
Львівський національний аграрний університет, м. Львів

Монофункціональність господарських комплексів сільських територій поглиблює депресивний характер їх розвитку, здійснює надмірну концентрацію ризиків в одному сегменті суспільно-економічних відносин, обмежує параметри ефективності використання наявного потенціалу, перешкоджає формуванню ресурсної бази стимулювання процесів розширеного відтворення та унеможливує забезпечення високого рівня економічної безпеки держави. Проблема полягає не лише в суто аграрному спрямуванні господарської діяльності на сільських територіях, що є цілком закономірним, а й в її надмірній галузевій концентрації. Дестабілізуючі соціально-економічні наслідки такої ситуації загострюються також в умовах посилення концентрації виробництва в межах ресурсних потужностей агрохолдингів, які переважно орієнтовані на високорентабельні сегменти експортного сировинного ринку, що нівелює стимули формування замкнутих циклів виробництва та розбудови горизонтально-вертикальних диверсифікованих господарських комплексів на сільських територіях. Такі тенденції, безумовно, актуалізують доцільність обґрунтування ефективних розробок щодо управління диверсифікацією ризиків економічної безпеки розвитку сільських територій на засадах переходу до засад багатофункціонального розвитку господарських комплексів цих територій.

Налагодження ефективного управління диверсифікацією господарської діяльності на сільських територіях спроможне забезпечити реалізацію структурних зрушень, а саме: забезпечити комплексний розвиток професійних умінь і навичок, набути інноваційних компетенцій, задовольнити потреби людини в реалізації власних амбіцій та планів, розвинути світогляд сільського населення, зменшити монотонність праці, покращити суспільні очікування щодо процесів соціально-економічного розвитку сільських територій, підвищити соціальну відповідальність у

процесі використання природно-ресурсного потенціалу сільських територій.

Забезпечення функціональної спроможності диверсифікації господарської діяльності формувати передумови для мінімізації ризиків економічної безпеки на сільських територіях потребує обов'язкової її відповідності таким критеріям: 1) формалізація оптимальної виробничо-галузевої структури господарських комплексів на сільських територіях з урахуванням особливостей їх природно-ресурсного потенціалу, просторово-територіального розміщення, наближеності до сировинних і збутових ринків, а також специфіки усталеної спеціалізації та традицій господарювання; 2) чітко виражена соціальна спрямованість диверсифікації, яка б не порушувала інтереси сільського населення, не перешкоджала процесу задоволення його потреб та передбачала можливість формування збалансованої системної паритетної взаємодії між суб'єктами господарювання та представниками сільських територіальних громад; 3) дотримання засад раціонального використання природних ресурсів сільських територій у процесі структурної перебудови господарських комплексів на шляху їх диверсифікації, що передбачає обов'язковість втримання в гранично допустимих межах шкідливого навантаження на природні екосистеми, збереження їх первинного стану та формування механізмів відтворення природного потенціалу; 4) диверсифікація господарської діяльності повинна передбачати формування зворотних механізмів нарощення фінансово-ресурсної бази покращання доступності сільських територій та розбудови масштабних інфраструктурних об'єктів; 5) збалансованість розміщення ресурсів у розрізі пріоритетних галузей для забезпечення оптимального поєднання переваг диверсифікації та спеціалізації господарської діяльності на сільських територіях.

Управлінсько-безпекова роль диверсифікації господарської діяльності на сільських територіях полягає не лише суто в економічному (активізація конкурентного середовища в сільській місцевості, посилення інноваційного спрямування господарської діяльності, покращання якісних характеристик продукції та послуг, інвестиційної привабливості сільських територій, підвищення внутрішнього платоспроможного попиту в селі, розширення переліку джерел надходження фінансових ресурсів до бюджетів сільських територіальних громад, часткове подолання негативного впливу чинника сезонності виробництва в аграрному секторі економіки, що дозволяє підвищити ліквідність суб'єктів господарювання та вирівняти нерівномірне надходження грошових коштів протягом календарного року, підвищення строку окупності інвестиційних вкладень), а й соціальному (більш якісне задоволення базових інтересів і потреб сільського населення, зниження частки працівників, що оформлені на умовах сезонної зайнятості, підвищення престижності праці в сільській

місцевості, покращання якості та професійно-кваліфікаційних характеристик людського капіталу, освоєння інноваційних умінь та навичок, розширення переліку компетенцій сільського населення, полегшення умов праці внаслідок техніко-технологічної модернізації структурних ланок господарської діяльності) аспектах.

Налагодження ефективного управління диверсифікацією ризиків економічної безпеки розвитку сільських територій потребує стратегічної орієнтації на реалізацію таких заходів у сфері господарської діяльності: розвиток органічного землеробства; відродження тваринницької галузі; формування власних джерел забезпечення органічних добрив; вирощування кормових культур і формування власних джерел наповнення кормової бази у тваринництві; зменшення концентрації посівної площі, зайнятої під вирощуванням технічних культур; раціональне вирощування сільськогосподарських культур на енергетичні цілі та потреби; переробка молока та виробництво готової молочної продукції; замороження ягід, плодів та овочів; відкриття пекарень для випікання хліба та хлібобулочних виробів; будівництво малих цукрових заводів; відкриття консервних заводів; переробка м'яса та виробництво м'ясопродуктів; формування замкнутого циклу господарської діяльності, що передбачає переробку супутніх відходів; розвиток системи надання сільськогосподарських послуг населенню; нарощення елеваторних потужностей; розбудова мережі машинно-тракторних парків та ремонтних майстерень сільськогосподарської техніки; нарощення потужностей, що спроможні забезпечити належні ергономічні умови зберігання сільськогосподарської продукції; розвиток мережі дрібнооптових аграрних ринків і збільшення кількості потенційних каналів збуту продукції; запуск технологічних ліній, що спеціалізуються на обробці, фасуванні та пакуванні сільськогосподарської продукції; виробництво комбікормів і кормових сумішей; розвиток мережі установ надання послуг із сільськогосподарського дорадництва; розвиток сільського зеленого туризму; активізація господарської діяльності в лісовій та деревообробній промисловості; ведення рибного господарства; розбудова мережі об'єктів сфери послуг і торгівлі; розвиток альтернативної енергетики.

Таким чином, реалізація запропонованих управлінських заходів щодо диверсифікації ризиків економічної безпеки розвитку сільських територій створить передумови для активізації зайнятості сільського населення, подолання негативних міграційних процесів у сільській місцевості, покращання рівня якості життя та зростанні добробуту сільських жителів, що в сукупності сформує структурні зрушення в сегменті вирівнювання просторово-територіальних диспропорцій економічної безпеки України.

ECONOMIC SECURITY PROBLEMS IN URBAN TOURISM DEVELOPMENT

I.G. Smyrnov, *Doctor of Economics, Professor*
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

Tourism is now one of the most dynamic sectors of regions and cities economy in the world and in Ukraine as well. One of the urgent economic security problems in this regard include the task of ensuring the sustainable development of tourism industry there. This is especially true for the most popular destinations among tourists, i.e. metropolitan and historic cities, which attract significant tourist streams. The latter means tourist load increasing on the existing cities' resource base of tourism, as well as on the whole urban economy, ecology, population, development and nature. In this context the task of tourism sustainable development in cities requires the consolidation of efforts of various scientific and practical directions, among which the important place belongs to tourism logistics [1], that studies the flows phenomena in the tourism industry, highlighting the tourist traffic (flow of tourists) as the main stream, and financial, informational, commodity, personnel, material flows as servicing (additional) ones. The task of tourism logistics in the context of travel industry sustainable development aim is to regulate the main flow (i.e. tourist traffic), which would ensure the conservation of the tourism resource base in cities in order to further development of tourism activities. This problem is now quite noticeable not only in cities - the largest tourist centers of the world, but it is also acute for many cities of Ukraine. This concerns first of all Lviv, Kyiv, Odesa and other Ukrainian cities - popular tourist destinations. The problem of tourist overloading in Lviv is well-known recently, which was covered, in particular, in the author's publications [2, 195]. So there is high time for working out the complex logistics strategy of economic safety of urban tourism sustainable development. This strategy developed by the author uses two models. The first one is model of tourist decentralization, the second - model of reversible logistics.

The first model involves the need for an effective logistical organization of the city's tourist area (LO CTA). The main components of LO CTA are: 1) geological identification of tourism resource base; 2) logistical planning of tourist flows; 3) logistical design of tourism infrastructure; 4) logistical design of supply chains for tourism infrastructure objects [2, 200]. The first component covers the geographical and logistical identification of city tourist resources. Geographical identification of tourism resource base means geospatial

localization of tourist objects of interest. They act as "tourist magnets", which attract tourist flows to a certain city area. So significant territorial concentration of tourist resources (objects) causes the concentration and overlap of tourist flows. These considerations should be taken into account when creating and placing new tourist objects (i.e. museums, monuments), which should not be "squeezed" to cities' central parts already overloaded with tourist objects. Consequently, instead of excessive spatial concentration of tourist objects in cities' downtowns, their spatial dispersion is recommended. Logistical identification of tourist resources means the calculation of the logistical potential of each tourist object, that is, the maximum possible tourist flow, which will not affect tourism sustainable development and tourist resources state. It should be distinguished between the actual number of tourists at the object, their number per day (taking into account the rotation coefficient), per month, per season, finally, per year. Geoligistical identification is performed taking into account the division of tourist resources (objects) into: cultural-historical (monuments, museums, theaters, etc.), architectural (historical and contemporary), events (various activities of public-cultural-entertaining nature). The second component is based on determining the size and structure of tourist flows and their corresponding needs, which can be divided into first-order needs (benches, garbage cans, bio-toilets, street food, currency exchange etc.) and second-order needs (souvenirs, informational and advertising materials, press, touristic goods etc.). The third component involves logistical design of tourism infrastructure network to meet the needs of tourists, in particular, first order needs (tourist infrastructure objects like institutions of street food, currency exchange offices etc.), second-order needs (tourist infrastructure objects like souvenirs shops, press and informational materials booths, tourist goods stores etc.) and the relevant logistics and transport infrastructure to meet the needs of the infrastructural facilities of the first and second orders. The fourth component involves the logistic design of supply chains to provide needs of first and second-order tourism infrastructure with the logistics and transport components in their composition.

These issues are very relevant for Kyiv, where the increased tourist load on the resource base of the city's tourism has already led to physical destruction of some most visited tourist objects. As for Lviv, there are fewer such cases (perhaps, due to the quality of historical Austrian construction), but nevertheless they are also. There are many other problems in the city of Lviv, the main one now is the removal of rubbish. After the fire at Gribovychy landfill in the summer of 2016, Lviv did not know where to move out its waste, the volume of which

naturally grew with the growth of tourists number. No wonder, that the tourist record of Lviv (2.6 million tourists in 2017 - the first place among the Ukraine cities) coincided with the "rubbish crisis" in this city.

So using of the second model (reverse logistics) aims to provide effective recycling of the total amount of urban waste, in particular, solid household (SHW). It should be noted that there is a certain specifics of the problem of garbage collection in the city, its removal and processing. Thus, garbage collection has its peculiarities depending on the distance of the district from the center; waste removal from the city can be carried out either to landfills or to incineration and waste recycling plants; finally, waste processing enterprises can be located within or outside the city and may belong to specialized establishments or to other industries such as pulp and paper (PPM) and card and paper mills (CPM), glass factories, etc. Knowledge of the pulp and paper and glass-making industries' geography can help in solving the problem of waste removal from the city and its processing. So near Lviv is located Zhydachiv PPM, and near Kyiv - the Obukhiv CPM and Gostomel' glass factory, which buy a significant part of raw materials (up to one third) abroad. And at that time both cities of Lviv and Kyiv have big problems with the removal and processing of solid household (including waste paper) and other (including glass and plastic bottles) types of waste.

The daily amount of waste in the city of Lviv is 600 tons. It is possible to solve the garbage problem in the city using two approaches - transport and logistical. Until recently, the first approach was used in the city, which was to find transport intermediaries (companies), which were obliged (for big payment) to find suitable landfills and take out urban waste from Lviv. But, as experience showed, when Lviv garbage got into almost all areas of Ukraine, it did not solve the problem of waste removal. And only recently the city leadership turned to logistic approach, i.e. the use of "reverse" logistics. Logistical science and practice have developed proposals for efficient management of these flows and their deep processing at special enterprises (waste processing plants). Such experience is represented by Kyiv, where the waste volume is 3000 tons per day, but their storage and processing is successfully carried out, firstly, at the landfill site near Pidhirtsi village; secondly, at the Bortnychy Aeration Station (BAS); and thirdly, at the incineration plant "Energy" in Darnitsa.

References:

1. Smyrnov I. G., Tourism Logistics :Text-book. K. : Znannia, 2009. 444 p.
2. Smyrnov I. G. Marketing in Tourism : Text-book. K. : KNU named after Taras Shevchenko, 2016. 251 p.

БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНЕ УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Н.І. Гавловська, доктор економічних наук, доцент
Хмельницький національний університет, м. Хмельницький

Присутність продукції підприємства на зовнішніх ринках є дуже важливою для підприємств будь-якої країни. Зовнішньоекономічна діяльність має велике значення для вітчизняних підприємств. Важливість зовнішньоекономічної діяльності для вітчизняних підприємств зумовило її визнання об'єктом управління.

У практиці управління зовнішньоекономічною діяльністю вітчизняних підприємств використовуються різноманітні підходи до управління (табл. 1).

Зовнішньоекономічна діяльність має не лише позитивні наслідки для підприємства, що здійснює зовнішньоекономічну діяльність. На зовнішніх ринках для діяльності підприємства виникають додаткові загрози, реалізація яких може не лише спричинити негативні наслідки для зовнішньоекономічної діяльності, а й для діяльності підприємства загалом.

Як показує практика зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств, в межах наявних та різною мірою поширених підходів до управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства вирішити завдання забезпечення економічної безпеки і підприємства загалом, і його зовнішньоекономічної діяльності достатньо складно.

Саме тому останніми роками актуалізувалася потреба у такому управлінні зовнішньоекономічною діяльністю підприємства, яке не лише орієнтує підприємство на отримання прибутку, а й забезпечує економічну безпеку зовнішньоекономічної діяльності.

Важливість зовнішньоекономічної діяльності для вітчизняних підприємств та потреба у забезпеченні її економічної безпеки зумовлюють актуальність переходу на безпекоорієнтоване управління зовнішньоекономічною діяльністю.

Безпекоорієнтоване управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства є новим видом управління, виникнення якого зумовлено появою і значними наслідками для зовнішньоекономічної діяльності підприємства численних загроз і, відповідно, зростанням значення такої умови її здійснення як економічна безпека.

Безпекоорієнтоване управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства передбачає:

Таблиця 1

Основні підходи до управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства

Підхід	Характеристика підходу
Системний	Представлення зовнішньоекономічної діяльності підприємства як єдиної цілісної системи, що є складовою системи "підприємство"
Ситуаційний	Прийняття рішень щодо зовнішньоекономічної діяльності підприємства відповідно до ситуацій, що склалися в діяльності підприємства, в економіці країни, на міжнародному ринку або ринку зарубіжної країни
Процесний	Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства розглядається як сукупність взаємопов'язаних і універсальних управлінських процесів
Функціональний	Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства розглядається як сукупність функціональних складових (імпорт, експорт, митні операції та ін.), кожна з яких однаково важлива для позитивного результату зовнішньоекономічної діяльності
Проектний	Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства розглядається як сукупність послідовно або паралельно виконуваних проектів, які створюються за видом продукції, за бізнес-партнерами та ін.
Маркетинговий	Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства розглядається з маркетингових позицій і орієнтовано на задоволення запитів зарубіжних бізнес-партнерів
Відтворювальний	Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства орієнтовано на постійне оновлення виробництва товару для задоволення потреб ринку з меншими витратами
Безпеко-орієнтований	Спрямований на досягнення бажаного стану безпеки та ефективної (прибуткової) діяльності підприємства за наявності негативного впливу зовнішнього і внутрішнього середовищ, що забезпечується прийняттям управлінських рішень суб'єктами управління різних рівнів

оцінювання дій економічної політики на зовнішніх ринках підприємства через призму їхнього впливу на економічну безпеку зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Такі дії мають розглядатися з позицій захисного підходу: чи не створюють вони загроз зовнішньоекономічної діяльності підприємства, чи навпаки, дозволяють уникнути таких загроз або нівелювати їхню реалізацію;

прийняття управлінських рішень, що стосуються зовнішньоекономічної діяльності підприємства, за критерієм зміни (зміцнення або погіршення) її економічної безпеки;

безперервний моніторинг загроз зовнішньоекономічній діяльності підприємства.

Критеріями, за якими здійснюється безпекоорієнтоване управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства, є:

забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності;

забезпечення прибутковості зовнішньоекономічної діяльності.

Критерій економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності реалізується за рахунок вибору зовнішніх ринків і контрагентів підприємства, а критерій її прибутковості – за рахунок виходу на зовнішні ринки.

Надання переваги одному з критеріїв може призвести до втрати багатьох можливостей підприємства у зовнішньоекономічній діяльності і варіантів його розвитку. Тому у зовнішньоекономічній діяльності підприємства необхідно балансувати забезпечення економічної безпеки та прибутковості.

Об'єктами безпекоорієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства є економічна безпека і зовнішньоекономічна діяльність підприємства.

Суб'єктами безпекоорієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства є його керівництво, працівники відділу ЗЕД та структурного підрозділу з економічної безпеки.

Суб'єкти безпекоорієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства впливають на процес ухвалення рішень, що стосуються економічної безпеки підприємства та його зовнішньоекономічної діяльності.

Від якості взаємодії суб'єктів безпекоорієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства та налагодженості інформаційних потоків між ними залежить дієвість захисних механізмів її економічної безпеки. Їхня дієвість проявляється у своєчасності:

виявлення загроз зовнішньоекономічній діяльності підприємства;

встановлення етапу розвитку загроз зовнішньоекономічній

діяльності підприємства;

оцінювання ймовірності реалізації загроз зовнішньоекономічній діяльності підприємства;

розроблення та реалізації заходів захисту від загроз або подолання наслідків їхньої реалізації.

Безпекоорієнтоване управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства орієнтоване на розширення стратегічних перспектив розвитку підприємства за рахунок виходу на зовнішні ринки з дотриманням критеріїв економічної безпеки та прибутковості зовнішньоекономічної діяльності.

Саме безпекоорієнтоване управління зовнішньоекономічною діяльністю промислових підприємств дозволяє забезпечити безпечні умови її здійснення (настільки, наскільки це залежить від підприємства).

Для забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства необхідні конкретні дії органів управління підприємством. Для цього необхідно чітко визначити дієвий елемент в системі управління підприємством, який за результатами оцінювання економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства здійснюватиме заходи щодо її зміцнення. Таким дієвим елементом є механізм економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Такий механізм є інструментом безпекозабезпечувальної діяльності підприємства, який переважною мірою використовується у діяльності і структурного підрозділу підприємства із зовнішньоекономічної діяльності, і частково – у діяльності структурного підрозділу підприємства з економічної безпеки.

Механізм економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства має дуальний характер:

з одного боку, механізм є інструментом виконання завдань щодо забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності;

з іншого боку, механізм є способом об'єктивізації принципів безпекоорієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю.

За своєю природою механізм економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства є інформаційним (його основою є рух інформації, а результатом дії – управлінське рішення та його реалізація).

СПЕЦІАЛЬНІ РЕЖИМИ ТА НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Є.І. Овчаренко, доктор економічних наук, доцент

Р.І. Богданов, аспірант

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля,
м. Северодонецьк

Напрями діяльності служби економічної безпеки підприємства постійно змінюються. Їхня кількість та сутність залежать від умов діяльності підприємства, за необхідністю може збільшуватися або ж за непотрібністю – скорочуватися. Напрями діяльності служби економічної безпеки підприємства є проміжною категорією між цілями та видами діяльності служби. Номенклатура напрямів виходить з комплексу безпекозабезпечувальних цілей та визначає появу певних видів безпекозабезпечувальної діяльності. Загал напрямів уособлює, з одного боку, цілі, яких намагається досягти служба, а, з іншого боку, види діяльності, які служба повинна мати для досягнення цілей.

Одним з найбільш важливих специфічних напрямів служби економічної безпеки підприємства є розроблення та контроль дотримання різноманітних режимів безпеки. У загальному вигляді режимом безпеки можна вважати комплекс правил, норм, принципів, встановлених для однотипних видів діяльності або заходів, дотримання яких дозволяє досягати безпекозабезпечувальних цілей. Спеціальні режими безпеки створюються з метою певної універсалізації сприйняття цілей та засобів їхнього досягнення. У межах спеціальних режимів безпеки надаються стандартизовані описи дій та реакцій, шляхом чого реалізується принцип участі усіх працівників підприємства у функціонуванні системи економічної безпеки підприємства. Як правило, спеціальні режими стосуються діяльності усіх працівників підприємства за визначеними напрямками діяльності [1, 2].

Одним з найбільш важливих спеціальних режимів безпеки є режим збереження комерційної таємниці та об'єктів інтелектуальної власності, який має місце у діяльності майже усіх підприємств, навіть тих, у складі яких немає служби безпеки. Зокрема, у межах цього режиму визначаються такі аспекти:

встановлення кола осіб, що мають право доступу до комерційної таємниці, та визначення порядку допуску персоналу до роботи з такою інформацією;

встановлення правил та процедур ідентифікації та маркування документації, що містить комерційну таємницю;

порядок розроблення положень та інструкцій, що визначають порядок роботи з відомостями, що містять комерційну таємницю;

порядок здійснення документообігу, облік використання, зберігання та розмноження документації, що містить комерційну таємницю;

порядок проведення навчання та роз'яснювальної роботи серед персоналу підприємства щодо захисту інформації; порядок захисту інтелектуальної власності та цензури вихідної документації.

Сутність режимів контролю за зберіганням та використанням матеріальних цінностей в цілому збігається із зазначеними режимами та зокрема стосується:

порядків, заходів та правил зберігання та транспортування матеріальних цінностей;

визначення критичних параметрів приміщень, де зберігаються матеріальні цінності;

порядку аналізу стану надійності зберігання матеріальних цінностей, їхньої охорони та переміщення.

Сукупність напрямів діяльності служби економічної безпеки крім розроблення та дотримання спеціальних режимів припускає наявність допоміжних щодо режимів окремих вузькоспеціалізованих напрямів.

Конкурентна розвідка та контррозвідка переслідує мету підтримати та захистити підприємство у конкурентному середовищі. Для цього здійснюються:

розробка та проведення спеціальних заходів відносно підприємств-конкурентів;

планування, збір та оцінка інформації, що може стати у нагоді для стабільної та економічно безпечної діяльності підприємства;

збір інформації щодо організації безпекозабезпечувальних процесів на інших підприємствах та розробка рекомендацій щодо впровадження передового досвіду;

протидія розвідувальним заходам, потенційному посягання на інтереси підприємства та промислового шпигунству з боку конкурентів та багато іншого.

За виразом Р. Роніна: "...з конкурентною розвідкою має багато спільного напрям аналізу оточуючого середовища та виявлення потенційних загроз, але специфіка реалізації цього напрямку не пов'язана безпосередньо з діями конкурентів. Аналіз повинен стосуватися дуже широкого кола потенційних та реальних загроз. За результатами аналізу може з'явитися інформація, що допоможе керівництву підприємства та його підрозділів у розробці та здійсненні превентивних заходів" [3, с. 13]. Наприклад, інформація щодо уразливості тих чи інших етапів технологічного циклу чи технологічного обладнання, умисне

пошкодження яких призведе до катастрофічних наслідків.

Напрями діяльності, що пов'язані з персоналом підприємства, створюють можливість ефективного застосування на підприємстві загальних та спеціальних намірів та заходів із забезпечення економічної безпеки. Персонал повинен вміти та мати певну мотивацію. Це забезпечується за рахунок:

- розроблення заходів фізичної безпеки співробітників та їхніх сімей;
- забезпечення персоналу необхідними засобами технічного та інформаційного захисту;

- збору інформації щодо настання ознак існування загроз та фіксації спроб злочинних дій по відношенню до співробітників підприємства;

- інструктування та навчання персоналу діям у повсякденних та надзвичайних ситуаціях;

- розроблення принципів та правил заохочень та покарань співробітників залежно від результатів їхніх дій.

Напрямок щодо контролю за діяльністю контрагентів та підрядників поглиблює намагання нормалізації економічно безпечних відносин із оточуючим середовищем. Головним завданням, у цьому випадку, є забезпечення надійності ділових зв'язків та недопущення диспаритетності у відносинах між підприємством та його бізнес-партнерами.

Реалізація напрямку розробки та застосування піар-заходів припускає доволі широкий спектр дій, метою яких є корисна для підприємства пропаганда та створення позитивного іміджу у оточуючому середовищі. Цей напрям є складовою загальноорганізаційної діяльності із забезпечення репутації підприємства, але має свої специфічні завдання. Зокрема це:

- участь у підготовці піар-акцій;
- розроблення рекламної продукції та способів її подання;
- висвітлювання спроб недоброчесних дій конкурентів та позиціонування підприємства як доброчесного партнера;

- розроблення заходів з пригнічення пропаганди конкурентів та нейтралізації її негативного впливу;

- встановлення корисних відносин з мас-медіа.

Реалізація напрямів, що стосуються розроблення та впровадження заходів з удосконалення системи економічної безпеки підприємства в цілому та удосконалення спеціальних режимів зокрема базується на накопиченому власному та чужому досвіді. Для цього аналізується поточний набір безпекозабезпечувальних правил, принципів, процедур й інструментів на підприємстві та вимоги сучасного світу. За умови невідповідності цього набору розробляються шляхи розвитку. Дуже важливо, щоб виконання цих функцій було виключно превентивним.

Література

1. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : навч. посіб. / Ортинський В. Л., Керницький І. С., Живко З. Б. та ін. К. : Правова єдність, 2009. 544 с.
2. Мак-Мак В. П. Служба безопасности предприятия как субъект частной правоохранительной деятельности : монографія. М. : Компания "Спутник+", 2003. 220 с.
3. Ронин Р. Своя разведка: способы вербовки агентуры, методы проникновения в психику, форсированное воздействие на личность, технические средства скрытого наблюдения, съема информации. Минск : Харвест, 1998. 249 с.

ПІДВИЩЕННЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ ЯК ВАЖІЛЬ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

В.В. Волкова, кандидат економічних наук, доцент

Н.І. Волкова, кандидат економічних наук, доцент

Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця

Потужна банківська система є необхідною умовою забезпечення сталого економічного зростання в Україні. Вітчизняні банки проходять серйозну перевірку часом в умовах постійних економічних трансформацій. Рівень розвитку економіки значною мірою залежить від стану банківської системи. Розвиток банків, товарного виробництва і обороту історично йшов паралельно і тісно переплітався. В умовах, що склалися в економіці України на сучасному етапі подолання наслідків кризових явищ, запорукою оптимізації діяльності вітчизняних банків є підвищення рівня їхньої капіталізації як важливого чинника забезпечення стабільного функціонування та розвитку банківської діяльності, оскільки достатній рівень ресурсної бази є необхідною умовою їх здатності кредитувати реальний сектор відповідно до потреб економічного розвитку незалежно від імовірних збурень у фінансовому середовищі. Адже завдяки достатньому капіталу комерційний банк може дозволити собі навіть певні збитки, які не становитимуть серйозної загрози платоспроможності, що особливо важливо у період кризових явищ на фінансовому ринку.

Одним із найважливіших показників діяльності банківських установ є власний капітал, оскільки він призначений для покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі

діяльності, а також для забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості, стабільності та безпеки банківської системи країни.

Наразі НБУ класифікує банки за такими групами:

банки з державною часткою – банки, в яких держава прямо чи опосередковано володіє часткою понад 75% статутного капіталу банку;

банки іноземних банківських груп – банки, контрольні пакети акцій яких належать іноземним банкам або іноземним фінансово-банківським групам;

банки з приватним капіталом – банки, в яких серед кінцевих власників істотної часті є один чи кілька приватних інвесторів, що прямо та опосередковано володіють не менше ніж 50% статутного капіталу банку.

Національний банк України протягом 2014-2018 рр. приділяв багато уваги приведенню банками статутного та регулятивного капіталу до мінімального розміру, передбаченого банківським законодавством (постанова правління НБУ № 464 «Про приведення статутного капіталу банків у відповідність до мінімально встановленого розміру» від 06.08.2014 р., постанова № 58 «Про збільшення капіталу банків України» від 4 лютого 2016 р., але потім скасована 11 січня 2017 р. постановою правління НБУ № 2 «Про збільшення капіталу банків України»).

За умов кризових явищ в економіці країни та незначного росту ВВП виконати вимоги Національного банку України українським акціонерам було практично неможливо, що привело б до ліквідації більшості банків з українським капіталом вже на початку 2017 р., тому врешті НБУ пом'якшив вимоги щодо до капіталізації постановою правління НБУ № 242 «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України» від 07.04.2016 р.

Політика держави щодо розвитку банків має не лише стимулювати довгострокові проекти, а й сприяти досягненню стратегічної цілі розвитку банківської системи – збільшенню її капіталізації, без вирішення якої неможливо підвищити конкурентоспроможність вітчизняних банків. Банківська система країни досі не акумулювала капіталу, обсяг та якість якого давали б змогу банкам ефективно виконувати їх функції.

Поглиблення процесу капіталізації та виконання трансформаційної функції посередника вимагає від банків загострення конкуренції в банківській системі. Подальше нарощування обсягів власного капіталу, як необхідної передумови розвитку банківського сектору України, відповідає сучасним потребам економіки, та, по суті, не має альтернативи.

Жорсткі вимоги до якості, достатності та прозорості капіталу банків ставлять очевидну потребу переосмислення усієї довгострокової стратегії розвитку вітчизняної банківської системи, а також направлення зусиль на створення в нашій країні насправді великих стійких фінансових інституцій

із капіталом, величина якого відповідатиме завданням щодо успішного протистояння негативним внутрішнім і зовнішнім факторам впливу на розвиток українського банківського сектору та врахування усіх можливих ризиків.

АТ «Ощадбанк» - один із найбільших фінансових інститутів української держави, що має найрозгалуженішу мережу установ - понад 5000. Державний банк сьогодні – символ стабільності та надійності. За основними показниками діяльності він входить до трійки лідерів вітчизняного банківського ринку. Це єдиний в Україні банк, що має закріплену Законом України «Про банки і банківську діяльність» державну гарантію повного збереження коштів громадян, довірених банку. Ощадний банк - універсальна банківська установа, яка зосереджує свої зусилля на створенні сприятливих та вигідних умов обслуговування клієнтів, розширенні переліку банківських продуктів та послуг, збільшенні присутності на ринку.

АТ «Ощадбанк» за 2013-2017 рр. значно розширив масштаб діяльності, про що свідчить збільшення загального обсягу пасивів АТ «Ощадбанк» на 129,24 %. При цьому спостерігається збільшення як і обсягу зобов'язань, так і власного капіталу.

Як видно з рис. 1, за 2013-2017 рр. загальний обсяг власного капіталу банку збільшився на 12 063 794 тис. грн., а темпи приросту склали 62,87 %.

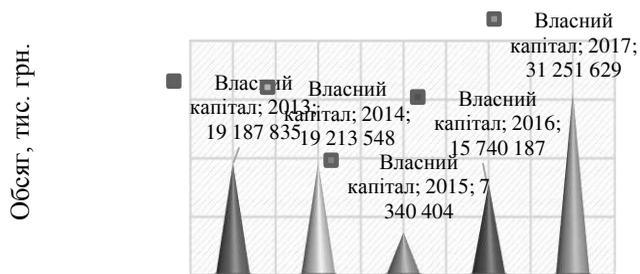

Рис. 1. Динаміка власного капіталу АТ «Ощадбанк» за 2013-2017рр. [1]

За результатами аналізу динаміки власного капіталу банку можна зробити висновок, що збільшення досліджуваного показника відбулося за рахунок зростання обсягу статутного капіталу, а темпи приросту склали

184,43 % внаслідок додаткової емісії акцій банку. Динаміка інших показників не має суттєвого впливу на структуру власного капіталу.

Аналізуючи капітал банку, доцільно розглянути темпи зростання основних показників АТ «Ощадбанк», що представлені у табл. 1.

Таблиця 1

Темпи зростання власного капіталу, активів, зобов'язань та кредитного портфеля АТ «Банк» за 2013-2017 рр., % *

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Капітал	108,06	100,13	38,20	214,43	198,55
Активи	122,29	122,09	127,77	132,35	111,03
Зобов'язання	126,13	127,18	144,11	128,38	103,96
Кредитний портфель	100,70	134,39	94,82	100,77	106,46

* розраховано авторами на основі [1]

За даними табл. 1 можна зробити висновок, що досліджувані показники мають різні темпи зростання. За період 2013-2017 рр. найбільше значення мають активи та зобов'язання. Значний приріст ресурсної бази банку можна розцінювати як наслідок високоефективної роботи депозитного відділу щодо залучення ресурсів. Структуру власного капіталу в цілому можна оцінити як оптимальну, а, значить, й ефективною з точки зору управління.

Оцінюючи стан банківської системи України, сучасні науковці досить часто характеризують його як складний [2-4], що формується під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів. В свою чергу, без чіткої обізнаної стратегії розвитку вітчизняної банківської системи кредитні установи не можуть розраховувати в майбутньому на отримання позитивного фінансового результату, захищати конкурентні позиції і в повному обсязі задовольняти соціально-економічні потреби держави. План подальшого розвитку банку повинен мати розділ з формування капітальної бази, що дозволить визначити тактичний план і розробити розгорнуту програму з подальшого розвитку грошово-кредитних відносин. На макроекономічному рівні розмір власного капіталу є основою кредитних та інвестиційних процесів, його надійності та розвитку, тому необхідними є

регуляторні та фіскальні важелі, що забезпечать стимулювання нарощування банківського капіталу

Використовуючи наукові розробки провідних вчених [5-7], вважаємо за доцільне розроблення стратегії нарощування капіталу банку, якій має належати одна з головних позицій в системі стратегічного управління банком через постійну мінливість фінансових ринків. Вдало визначена стратегія банку дозволить покращити якість банківських продуктів і відновити грошово-кредитні відносини в наступному періоді шляхом планомірного перевлаштування всіх ланцюгів служби банку на оновлений режим роботи. На мікроекономічному рівні реалізація стратегії покладеться на певні банки, яким потрібно забезпечити запровадження цих механізмів і знайти достатній обсяг коштів.

Таким чином, стратегія, в основу якої покладено концепцію вдосконалення капіталізації банків, є необхідною складовою сучасного розвитку банківської системи, яка дозволить банкам удосконалити кредитні відносини максимально враховуючи власні інтереси та клієнтів та підвищити рівень конкурентоспроможності банківської системи.

За умов глобальних викликів та нестабільності в Україні формуються нові умови роботи банків, пов'язані з процесом виводу неплатоспроможних банків із ринку, необхідністю виконання банками підвищених вимог до мінімального розміру власного капіталу та забезпечення його достатності. Загострюється конкуренція на ринку банківських послуг, пов'язана з дією не тільки внутрішніх, а й зовнішніх факторів. За цих умов актуалізується проблема укрупнення банків та підвищення рівня їх капіталізації, вирішення якої можливе шляхом концентрації банківського капіталу. Натомість низка вчених схиляється до думки, що капіталізація – це показник ринкової ціни банку, розрахований множенням вартості акцій на їхню кількість. Досліджуючи рівень капіталізації конкретного банку, необхідно проводити аналіз не лише кількісних показників обсягу статутного та власного капіталу, а й оцінювати якісні, які характеризують структуру власного капіталу та достовірну оцінку окремих його складників.

У кризові періоди банківські установи використовують штучне нарощення обсягів капіталу для відповідності нормативним вимогам НБУ. Таке завищення рівня капіталізації є фіктивним і за умови тимчасового використання може вважатися нешкідливим. Проте системне завищення показника капіталізації свідчить про наявність в банку реальної потреби збільшення власного капіталу та в довгостроковій перспективі може стати

підставою для погіршення фінансової стабільності банку. Для збільшення капіталізації банки класично використовують такі методи:

реінвестування прибутку;

залучення субординованого боргу;

вихід на первинний та вторинний ринки цінних паперів;

консолідація банків, яка дозволить не ліквідувати банківські установи, а шляхом злиття чи поглинання дати можливість проблемним банкам залишитись в цьому бізнесі. Консолідація банківського капіталу в нашій країні повинна відбуватись з урахуванням зарубіжного досвіду. Так, консолідацію банківського капіталу в Україні необхідно проводити серед банків, що конкурують в одному і тому самому сегменті фінансового ринку, а саме поглинання більшими банками менших. Такий процес зменшить кількість банків у нашій країні, але збільшить капітальну базу банківських установ, підвищить ефективність діяльності банківської системи України, зміцнить її фінансову безпеку;

залучення іноземного капіталу.

Визначення показників, що свідчать про достатність банківського капіталу та надійність банків, дають змогу оцінити наявний та необхідний рівні капіталізації банківської системи країни. Національний банк України проводить заходи щодо зростання капіталізації вітчизняних банків шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів, які визначають рекомендований розмір економічних нормативів, що визначаються відношенням до регулятивного або статутного капіталу.

Отже, в сучасних умовах головним завданням є відновлення стабільної та надійної економічної ситуації в державі. Реалізація цього завдання залежить від розвитку як кожного банку України, так і банківської системи загалом. Саме капіталізація є одним із важливих факторів, яка позитивно впливає на розвиток вітчизняної банківської системи. Вирішення цих завдань залежить насамперед від управління капіталом банків, який є одним з основних показників банківської діяльності, характеризує фінансову платоспроможність банків, ліквідність і формує можливість подальшого розвитку.

Питання підвищення рівня капіталізації банків України є головною вимогою, оскільки низький рівень капіталізації вітчизняної банківської системи не може забезпечити достатньою кількістю фінансових ресурсів реальний сектор економіки. Високий рівень капіталізації банків не лише забезпечує можливість підтримувати і стимулювати економічний розвиток країни, а й дає змогу стабільно функціонувати та сприяє нейтралізації ризиків, тобто забезпечити фінансову безпеку конкретного банку та банківської системи країни.

Література

1. Матеріали офіційного сайту Асоціації українських банків. URL: <http://www.aub.org.ua>. (дата звернення: 06.01.2019)
2. Гаркавенко В. І., Шаповал Ю. І. «Очищення» банківського сектору в Україні: ціна для суспільства та держави. Український соціум. 2017. № 1(60). С. 108–123.
3. Про заходи, спрямовані на сприяння капіталізації та реструктуризації банків: закон України від 28.12.2014 р. №78-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/78-19> (дата звернення: 06.12.18).
4. Лисенко О. Україну чекає нова банківська чистка - експерти. URL: <http://pensia.ua/ua/gazeta/articles/item/1833-ukrainu-chekaie-novabankivska-chystka-eksperty> (дата звернення: 20.12.2018).
5. Чем чреват рост иностранного капитала в банковской системе Украины? URL: http://www.prostobank.ua/depozity/stati/chem_chrevat_rost_inostrannogo_kapitala_v_bankovskoy_sisteme_ukrainu_mnenie_ekspertov. (дата звернення: 05.10.18).
6. Волкова В. Тенденції розвитку банківського нагляду в Україні в умовах переходу до міжнародних стандарті. Європейський журнал економіки та менеджменту. Чехія. 2018. №3. С. 26-35.
7. Щербакова О. Перспективи грошово-кредитної політики на етапі посткризового відновлення економіки України. Вісник Національного банку України. 2016. №17. С. 4-8.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ

А.В. Черв'як, аспірантка

Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

Забезпечення економічної безпеки є однією з глобальних проблем ринку. Не є винятком і фінансовий ринок. Жодне рішення, яке стосується забезпечення життєдіяльності фінансової установи, не може бути реалізовано без урахування заходів економічної безпеки.

Проблематика забезпечення економічної безпеки фінансових установ активно досліджується (Добровольська О.В. [1], Гладчук О. М. [2], Горовець Н.О., Горовець М.Г. [3], Тринько Р.І. [4], Вареник В.А., Самура Ю.О. [5], Вовчак О. Д. [6], Вовченко Р. С. [7]). Проте у більшості наукових

праць йдеться про економічну безпеку банків, тоді як інші фінансові установи поки ще залишаються без належної уваги науковців.

Починаючи з 2016 року, за даними НБУ [8] та Державного реєстру фінансових установ [9], в Україні спостерігається зменшення кількості фінансових установ (табл. 1), що призводить до зменшення активів фінансової системи держави. Це безперечно впливає на рівень економічної безпеки України, оскільки зменшуються обсяги фінансування важливих галузей економіки [10]. Саме тому проблема забезпечення економічної безпеки фінансових установ потребує детального дослідження.

Таблиця 1

Кількість фінансових установ в Україні у 2016-2018 рр.

Фінансові установи	Станом на			Відхилення (2018 р. -2016 р.)
	01.12.16	01.12.17	30.06.18	
Банки	98	86	77	- 21
Небанківські фінансові установи:	2125	1993	2017	- 108
Страхові компанії	310	294	291	- 19
Кредитні спілки	462	378	372	- 90
Фінансові компанії	809	818	878	+ 69
Ломбарди	456	415	390	- 66
Адміністратори НПФ	22	22	22	0
Недержавні пенсійні фонди	64	64	62	- 2
Довірчі товариства	2	2	2	0
Разом	2242	2089	2094	- 148

Глумачити зміст поняття "економічна безпека фінансової установи" доцільно одночасно з позицій захисного (вияв потенційних та реальних загроз діяльності) та ресурсного (достатність фінансових ресурсів для ведення діяльності) підходів.

Відповідно до захисного підходу економічна безпека фінансової установи розглядається як міра захищеності її основного ресурсі – фінансів – від реалізації загроз, яка негативно позначається на обсягу та структурі фінансових ресурсів установи.

Відповідно до ресурсного підходу економічна безпека фінансової установи розглядається як стан фінансових ресурсів та фінансових можливостей установи, що забезпечує (за умови якісного управління ними) захист економічних інтересів установи від негативного впливу наявних і потенційних загроз [11]. Ресурси фінансової установи як і будь-якого економічного агента різноманітні (матеріальні, фінансові, кадрові, інформаційні, техніко-технологічні, інтелектуальні), але в силу специфіки

діяльності домінуючим видом ресурсів слід вважати фінансові та інформаційні.

Основою забезпечення економічної безпеки фінансової установи (як і будь-якого економічного агента) є система економічної безпеки, яка надалі має бути об'єктивізована, завдяки чому функціонування її елементів можна трансформувати у конкретні дії, процедури та алгоритми безпекозабезпечувальної діяльності фінансової установи.

Систему економічної безпеки фінансової установи слід розглядати як сукупність взаємопов'язаних функціональних складових, за якими має здійснюватися захист фінансових (власних і залучених за результатами реалізації фінансових продуктів і послуг) та інформаційних ресурсів фінансової установи від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз [11]. Система економічної безпеки фінансової установи містить також такі обов'язкові елементи як об'єкти та суб'єкти захисту.

Для забезпечення комплексності захисту діяльності фінансової установи необхідно застосовувати всі способи захисту, для чого потрібно визначити, які об'єкти у діяльності фінансової установи є основними для захисту (рис. 1).

До фінансових ресурсів фінансової установи входять:

національна й іноземна валюта;

банківські (комерційні) операції та угоди банку;

коштовності; фінансові документи [12].

Інформаційні ресурси фінансової установи надзвичайно різноманітні. Проте вони мають важливу особливість: переважною мірою відомості фінансової установи належать до таємних, тобто становлять банківську та комерційну таємницю, або конфіденційну інформацію.

До матеріальних об'єктів фінансової установи належать будівлі, сховища, обладнання, транспорт, засоби і системи інформатизації.

Персонал фінансової установи визначено об'єктом захисту перш за все, тому, що:

операції з фінансовими ресурсами, що здійснюються у фінансових установах, потребують достатньо високої кваліфікації співробітників та наявності в них низки особистісних якостей (наприклад, терпіння, старанність, ретельне виконання різноманітних нормативних і внутрішньокорпоративних документів);

персонал фінансової установи є носієм таємної інформації, що становить банківську та комерційну таємницю або є конфіденційною. Її розголошення, неправомірне використання або передача стороннім особам є загрозою, що може дуже негативно вплинути на діяльність фінансової установи (втрата ділової репутації, відтік клієнтів, суттєві фінансові збитки).

Рис. 1. Основні об'єкти захисту фінансової установи

У загальному вигляді, виходячи з основних об'єктів захисту, загрози діяльності фінансової установи доцільно розподілити за цими об'єктами: загрози основній (операційній) діяльності фінансової установи; загрози персоналу фінансової установи; загрози інформаційні бази фінансової установи; загрози матеріальним об'єктам фінансової установи.

Розподіл загроз діяльності фінансової установи за об'єктами захисту дозволить структурним підрозділам (або посадовим особам) фінансових установ вести безпекозабезпечувальну діяльність, основним завданням якої є своєчасне виявлення загроз діяльності, за можливості, попередження їхньої реалізації або її відтермінування.

Загрози діяльності фінансових установ, не залишаються постійними, вони змінюються протягом часу: одні види загроз набувають актуальності, інші види – зникають або наслідки їхньої реалізації становляться не такими серйозними.

Загрози мають індивідуальний характер, тобто ті ж самі загрози є суттєвими для одних фінансових установ і несуттєвими (а іноді навіть і непомітними) для інших. Саме тому у кожній фінансовій установі має бути реєстр актуальних загроз, який має з певною періодичністю переглядатися. Виявлення загроз діяльності є важливим напрямом безпекозабезпечувальної діяльності фінансової установи.

Протидія конкретній загрозі діяльності фінансової установи має здійснюватися з використанням сукупності відповідних засобів. Їхні вибір (або створення) та доречне застосування також становлять важливий напрям діяльності фінансової установи.

Література

1. Добровольська О. В. Сучасний стан та проблеми розвитку кредитних спілок в аграрній сфері України. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. 2015. Випуск 11. Частина 2. С.104-107.
2. Гладчук О. М. Фінансова безпека сучасного страхового ринку України // Ефективна економіка: ел. наук. фах. видання. 2014. №4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2931>.
3. Горовець Н. О., Горовець М. Г. Проблеми розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні // Економіка. Фінанси. Право. 2011. № 6. С. 22-25.
4. Тринько Р. І., Жабинець О. Й. Щодо питання безпеки страхових компаній в Україні // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: економічна. 2012. Вип. 2. С. 165-174.
5. Самура Ю. О., Вареник В. А. Загрози економічній безпеці банківської діяльності та засоби її захисту // Економічний часопис-XXI. 2015. № 5-6. С. 86-89.
6. Банківська безпека: навч. посіб. / О. Д. Вовчак, Ю. О. Самура, В. А. Сидоренко, В. А. Вареник. К. : Знання, 2013. 237 с.
7. Вовченко Р. С. Чинники і загрози фінансовій безпеці банківського сектору національної економіки // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2013. Вип. 1. С. 75-83.
8. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua>
9. Державний реєстр фінансових установ. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Derzhavnyi-reiestr-finansovykh-ustanov.html>.
10. Onyshchenko V., Sivitska S., Cherviak A. Construction Industry in Ukraine Credit Analysis / International Journal of Engineering & Technology. 2018. 7 (3.2) P. 280-284.
11. Штаер О. М. Напрями забезпечення та основні складові економічної безпеки банку. Європейський вектор економічного розвитку. 2011. № 2 (11). С.263-270.
12. Зачосова Н. В. Кадровий менеджмент у системі економічної та фінансової безпеки комерційного банку. Сучасна економіка: Випуск 5. Київ : ДІПК, 2011. 72 с.

ІНВЕСТИЦІЙНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

В.А. Босенко, здобувач ступеня магістра

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

Проблема інвестування економіки залишається важливим фактором довгострокового стійкого розвитку і вирішення більшості глобальних проблем, тому завжди перебуває у центрі поглибленої уваги економічної науки. Це пояснюється тим, що інвестиції впливають на найглибші основи господарської діяльності [1], визначаючи процес економічного зростання країни. У сучасних умовах вони є найважливішим засобом сприяння розвитку ринкової економіки, структурних зрушень у національній економіці, забезпечення інноваційної моделі розвитку, підвищення якісних показників господарської діяльності на мікро- і макrorівнях.

Натомість на інвестиційну діяльність суттєво впливає макроекономічна політика, кредитно-грошова політика, інвестиційний клімат, рівень інфляції. На рівні економіки ризиковими є нерозвиненість підприємницького і конкурентного середовища, незавершений характер правового захисту інвестицій і податкової системи, пов'язаної із інвестуванням, недостатній рівень розвитку фінансової системи, неефективність напрямів розподілу бюджетних коштів, недостатній ступінь розвинутої фондового ринку [2].

Макро- і мікрорівні інвестиційного клімату сприймаються інвесторами як єдине ціле, оскільки будь-які законодавчі зусилля уряду сформувати сприятливий інвестиційний клімат можуть блокуватися нормотворчістю місцевої влади, а зусилля на місцевому рівні щодо створення пільгового господарського режиму для іноземних інвестицій – найчастіше компенсують деякі вади загальноекономічного регулювання центрального уряду.

Однією з найважливіших складових економічної безпеки будь-якої економічної системи є її інвестиційна безпека.

Інвестиційну безпеку можна розглядати на різних рівнях:

- на глобальному рівні;
- на національному рівні;
- на регіональному рівні;
- на рівні підприємства, установи, організації;
- на рівні підприємця або окремого домогосподарства.

Інвестиційна безпека у загальному вигляді – це нормальний стан функціонування інвестиційного процесу в межах економічної

системи, що передбачає формування інвестиційного ресурсу та його розподіл відповідно до цілей та завдань розвитку.

Але часто у визначенні змісту поняття «інвестиційна безпека» увагу акцентують на її окремих аспектах, а тому визначають інвестиційну безпеку як:

ступінь захищеності інвестиційних інтересів на всіх рівнях суспільних відносин;

рівень забезпеченості громадянина, домашнього господарства, підприємництва, установи, галузі, ринку, регіону, держави, міждержавних союзів, світового співтовариства інвестиційними ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання наявних функцій [3];

стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, митної та фондової систем, здатний забезпечити ефективне функціонування національної системи інвестування в режимі її зростання.

Надійний рівень інвестиційної безпеки держави – необхідна умова її здатності здійснювати самостійну соціально-економічну політику у відповідності з національними інтересами.

Інвестиційна безпека держави полягає у здатності її органів:

забезпечувати зростання показників інвестиційної діяльності у державі;

забезпечувати стабільність інвестиційного ринку;

нейтралізувати негативний вплив світових криз;

запобігати великомасштабному витоку капіталу за кордон, "втечі капіталу" з реального сектора економіки;

запобігати конфліктам між владою різних рівнів з приводу розподілу та використання інвестиційних ресурсів;

найбільш оптимально для економіки країни залучати й використовувати кошти іноземних запозичень;

запобігати злочинам та адміністративним правопорушенням у інвестиційній сфері (у тому числі легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом) [4].

Інвестиційна безпека багато у чому визначає інвестиційну привабливість країни - сукупність політичних, соціальних, інституціональних, екологічних, макро- і мікроекономічних умов у національній економіці, що забезпечують стабільність інвестиційної діяльності вітчизняних і зарубіжних інвесторів.

Інвестиційна привабливість держави визначається індексом інвестиційної привабливості.

Інвестиційну безпеку на будь-якому рівні не можна забезпечити за відсутності інвестиційних ресурсів, основними джерелами яких в Україні є:

прибуток, що залишається в розпорядженні підприємств;
доходи бюджетів усіх рівнів;
амортизаційні відрахування;
ресурси цільових фондів (без коштів, що зараховуються до Державного бюджету).

Однак перераховані джерела поки що не забезпечують у повному обсязі інвестування, яке забезпечувало б навіть просте відтворення. Ось чому Україна постійно залучає довгострокові кредитні ресурси міжнародних фінансових організацій, іноземних приватних банків, кошти іноземних інвесторів, кредити банків України та частково фінанси населення [5].

До основних загроз інвестиційній безпеці відносять:

на міжнародні ринки капіталів;

брак інвестиційної стратегії, що спричиняє відсутність раціональної оцінки інвестиційних ризиків;

невідповідність інвестування економіки України потребам структурної перебудови;

обмеженість доступу до фінансових ресурсів та відсутність ефективних механізмів трансформації заощаджень населення в інвестиції;

монополізація іноземним капіталом стратегічних галузей економіки України через приватизацію стратегічних підприємств;

регіональні та галузеві диспропорції у надходження інвестицій.

Література

1. Мошенський С. Фондовий ринок та інституційне інвестування в Україні: вплив на інвестиційну безпеку держави : монографія. Житомир : ЖДТУ, 2012. 432 с.

2. Varnalii, Z. S., Nikytenko D. V., Mykytiuk O. P. Methodological bases of research of the system of investment security of the nation. Науковий вісник Полісся. 2018. № 1 (13). ч. 1. С. 8-14. DOI: 10.25140/2410-9576-2018-1-1(13)-8-14

3. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / за ред. А. Сухорукова. К. : Нац. ін.-т проблем міжнар. безпеки, 2010. 32 с.

4. Харламова А. Инвестиционная безопасность как компонента экономической безопасности Украины. Вестник Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. Экономика. 2013. vol. 3, issue 144. С. 57-60.

5. Distance to Frontier and Ease of Doing Business Ranking. URL: <http://www.doingbusiness.org/data/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB17-Chapters/DB17-DTF-and-DBRankings.pdf>.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ КРАЇНИ

С.М. Нерода, Д.С. Корнієнко, здобувачі вищої освіти
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

Фінансова безпека банку – це найважливіша складова фінансової, а тому і національної безпеки країни, це такий стан комерційного банку, який характеризується стійкістю до впливу загроз різної природи та збалансованістю, здатністю досягати запланованої стратегічної мети і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення виконання зобов'язань.

Сучасні особливості функціонування фінансових ринків зумовлюють зростання ролі фінансової безпеки для кожного комерційного банку. Забезпечення фінансової безпеки комерційних банків та їх установ є дуже важливим тому, що підрив довіри до кредитних інститутів негативно впливає на фінансову безпеку всієї країни.

Фінансова безпека як економічна категорія є більш широким поняттям, ніж поняття фінансової стійкості. Загалом фінансова стійкість комерційного банку є важливою умовою забезпечення його фінансової безпеки.

До об'єктів фінансової безпеки банку слід віднести:

кошти (готівкові і безготівкові);

фінансові розрахунки;

фінансові документи;

фінансові інструменти (акції, векселі, облігації, страхові поліси);

дорогоцінні метали та коштовне каміння;

фінансові відносини.

Основними завданнями забезпечення фінансової безпеки є:

моніторинг і прогнозування факторів, що визначають загрози фінансовій безпеці банку;

формування оптимальної структури боргових зобов'язань банку;

протидія злочинним посяганням на фінансові ресурси банку та факторам надзвичайних ситуацій;

визначення повноважень і функцій посадових осіб банку в його фінансово-господарській діяльності; забезпечення ліквідності та платоспроможності банку [1].

Існує багато загроз діяльності банку, які доцільно поєднати у в дві групи: фінансового та нефінансового характеру (рис.1).

Рис.1 Загрози діяльності банку

Ключовим чинником забезпечення належного рівня фінансової безпеки комерційного банку є висококваліфікований, правильно підібраний і надійний персонал та репутація банку.

Не менш важливим є визначення рівня фінансової безпеки банку та результативності її забезпечення, що базується на фінансових показниках його діяльності та моделі оцінювання інтегрального показника фінансової безпеки.

Загалом на процес забезпечення фінансової безпеки впливає ситуація у міжнародному, національному та внутрішньому середовищі функціонування банку. Зовнішніми чинниками впливу на фінансову безпеку банку є економіко-соціальний, політико-правовий і технологічний стан у міжнародному та національному середовищі функціонування банку. Внутрішніми чинниками впливу на забезпечення фінансової безпеки комерційного банку є фінансово-економічні, комерційні, інформаційно-технологічні й організаційно-кадрові [2].

Особливий характер банківської діяльності, заснований на різних прийомах використання коштів, зумовлює і відповідні специфічні підходи до забезпечення фінансової безпеки банків.

Заходи фінансової безпеки поділяються на дві категорії - загального та спеціального характеру. Серед них особлива роль належить заходам фінансової розвідки банку:

отримання інформації про фінансові можливості конкурентів і клієнтів банку;

виявлення тіньової складової у фінансових ресурсах клієнтів;

дослідження кредитної і податкової історії клієнтів;
контроль законності використання фінансових ресурсів банку.

Не менш важливими є заходи з протидії втягуванню банку в незаконну фінансову діяльність:

фінансовий моніторинг операцій клієнтів банку;

перевірка надійності кредиторів і законного походження їх фінансових ресурсів;

інформаційно-аналітичне супроводження банківських операцій;

формування картотеки ненадійних клієнтів і партнерів [3].

Процес забезпечення фінансової безпеки банку являє собою сукупність заходів, спрямованих на формування фінансових ресурсів, запобігання збиткам та ефективне використання коштів у його фінансово-господарській діяльності. Внутрішні загрози набагато більше впливають на фінансову безпеку банку. Саме тому основним завданням має стати протидія неконтрольованому витоку з банку коштів.

Отже, система фінансової безпеки має стати складовою частиною системи управління банком, що дозволить здійснювати постійний контроль і ухвалювати своєчасні та обґрунтовані рішення. Тому забезпечення фінансової безпеки окремого банку створить умови для безпеки банківської системи в цілому. З урахуванням ключової ролі безпеки банківської системи в економічній безпеці країни такі завдання можна поставити в розряд першочергових для фінансової безпеки країни.

Література

1. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия. 2-е изд., стер. К. : Эльга, 2009. 776 с.
2. Барилюк М. М. Функціонування системи забезпечення фінансової безпеки комерційного банку. Світ фінансів. 2017. №2. С.158-169.
3. Фінансова безпека банку. URL: <http://posibniki.com.ua/post-finansova-bezpeka-banku>

ДИСЦИПЛІНА ЯК ЧИННИК БЕЗПЕКИ В ОРГАНІЗАЦІЇ

В. Гуміров, здобувач вищої освіти

Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

Дисципліна - це певний порядок поведінки людей відповідно до норм права і моралі, що склались у суспільстві чи організації, а поведінка - сукупність дій та вчинків особистості, спосіб її життя. У поведінці виявляються особливості характеру, темперамент, потреби й уподобання.

Проблема дисципліни включає ряд як наукових, так і практичних аспектів. Комплексність проблем дисципліни передбачає необхідність залучення до її вивчення різних наук - права, економіки, соціології, менеджменту, кібернетики, соціальної психології.

На даний час немає загальновизнаного поняття «дисципліна». Деякі вчені визначають дисципліну як форму зв'язків між людьми, міру забезпечення організованості і порядку; співвідношення поведінки людини з нормою суспільного життя; порядок поведінки людей відповідно до соціальних норм права і моралі.

Дисципліна є важливою загальнолюдською цінністю, що поєднує людей. Тільки на її основі можливо побудувати ефективні соціальні та трудові відносини. Поняття «дисципліни» багатозначне. Найбільш точним може бути визначення В.І.Шкатули: суспільні відносини, які складаються з приводу дотримання соціальних і технічних норм, правил поведінки в сім'ї, організації, суспільстві, державі». В межах різних відносин основними властивостями дисципліни називають різні характеристики.

Дисципліна - це функція, елемент соціальної системи, засіб ефективного досягнення політичних, соціологічних, технологічних цілей, фактор розвитку системи.

Всі визначення поняття «дисципліна», як правило, характеризують певну її сторону або певний її вид. Коли говорять про дисципліновану людину, то, перш за все, відзначають рівень виконання нею своїх обов'язків, тобто розглядають виконавчу дисципліну. Всі катастрофи, що відбулися, крім природних, виникли з вини людини, що порушила дисципліну.

Дисципліна - це рівень (високий, середній, недостатній) дотримання норм в організації, суспільстві. Родовою ознакою дисципліни є порядок - сукупність правил поведінки, дотримання яких вимагається від людини.

В дисципліні виділяють дві сторони:

об'єктивну - порядок, без якого не може існувати організація;

суб'єктивну - виконання обов'язків, дотримання прав.

За способом підлеглості дисципліна поділяється на примусову і добровільну, за видами - на економічну, політичну, фінансову, трудову і технологічну.

Державна дисципліна передбачає порядок відносин, які встановлені державою, згідно з якими всі державні органи, організації, посадові особи і громадяни зобов'язані виконувати покладені на них завдання й обов'язки. Державна дисципліна включає: фінансову, договірну, технологічну, планову, трудову.

Трудова дисципліна - форма суспільних зв'язків людей у процесі

виконання трудових функцій, з обов'язковим підпорядкуванням учасників певному розпорядку. Дисципліна вводить особистість у певний стереотип поведінки, що прийнятий і підтримується даним колективом.

Трудова дисципліна пов'язана з виробничою, технічною і виконавчою. Отже, трудова дисципліна - це виконання кожним працівником своїх функцій і обов'язків, дотримання встановлених вимог, правил та відповідальність за їх виконання.

Дисципліна на підприємстві є показником рівня організації, управління й морального клімату. В організації виділяють три види трудової дисципліни:

виконавчу: чітке виконання кожним працівником своїх обов'язків, без прояву ініціативи та активності;

активну: дотримання прав при виконанні обов'язків за принципом: дозволено все, що не заборонено законом. Тут працівнику надається можливість активно користуватись своїми правами;

самодисципліну: виконання своїх обов'язків, можливість виявляти активність, реалізувати свої права на основі самоуправління.

Основним завданням управління організацією є виховання не виконавчої і навіть не активної дисципліни, а самодисципліни. В кожній організації є можливість без особливих матеріальних затрат підвищити дисципліну на всіх рівнях і демократичним, законним шляхом навести порядок. Цього можна досягнути за допомогою таких заходів:

змінити погляд на поняття «дисципліна» і «порядок»;

ефективно використовувати методи управління дисциплінарними відносинами;

зробити законодавство доступним для всіх працівників;

підвищити дієвість контролю за виконанням завдань, обов'язків всіма працівниками;

змістити акцент з примусу на заохочення і переконання, зацікавленість у результатах та мотивації праці;

виховувати і розвивати самодисципліну як найвищу форму дисципліни;

порушенням дисципліни вважати не тільки невиконання обов'язків, але й перевищення прав, що веде до порушення прав іншої людини.

Антиподом дисципліни є «хаос» як повна відсутність управління, злагоди і порядку.

Дисциплінарні відносини - це вторинна форма трудових відносин. За змістом вони поділяються на чотири види: охоронні, заохочувальні, виховні та організаційні.

Охоронні відносини виникають при наявності одного з двох юридичних факторів: невиконання обов'язків, перевищення права, що

приносить шкоду іншій людині. Сторонами виступають адміністрація, громадські організації, які наділені владою, та працівники. Основою цих відносин виступає право і обов'язок застосовувати до порушників певну міру впливу.

Заохочувальні відносини ґрунтуються на застосуванні засобів мотиваційного характеру.

Виховні відносини - це права й обов'язки адміністрації виховувати працівників на принципах переконань, підвищення рівня освіти, формування особистості, її світогляду, удосконалення фізичного розвитку працівника.

Організаційні відносини - це відносини з питання зміцнення і підтримки бажаних дисциплінарних відносин за допомогою визначення прав, обов'язків і міри відповідальності працівників.

Об'єктом дисциплінарних відносин є поведінка людини, яка може бути:

активною, коли працівник виконує свої обов'язки, використовує свої права і проявляє більшу активність, ніж це передбачено нормою, виходячи із принципу: дозволено все, що не заборонено;

правомірною, за якої виконуються обов'язки і використовуються права;

нестандартною (відхилення або невиконання обов'язків, перевищення прав та ін.).

На основі вивчення поведінки людей можна розробляти заходи впливу на них на основі права та мотивації.

Однією із причин економічної кризи в більшості організацій є значне погіршення дисципліни. Недисциплінованість стала ніби елементом нашого способу життя, який деякі ідеологи намагаються виправдати, видавши як рису національного характеру слов'ян.

Отже, внутрішньозмінна трудова дисципліна характеризує ставлення персоналу до зобов'язань щодо дотримання встановленого внутрішньозмінного режиму праці та відпочинку на робочому місці: своєчасний прихід на роботу та вихід з неї, дотримання часу перерви (обідньої та внутрішньо-змінної). В процесі трудової діяльності у працівника виникають зобов'язання щодо дотримання встановленого на виробництві розпорядку трудового дня. Суб'єктами стосунків з внутрішньозмінної дисципліни виступають безпосередні виконавці на робочих місцях. Рівень внутрішньозмінної трудової дисципліни доцільно визначати показником використання робочого часу виконавця (колективу), забезпеченого оптимальними умовами для виробництва продукту (послуг). Це положення має важливе методологічне й практичне значення: якщо працівники простоюють з вини керівників виробництва, психологічно вони

не налаштовані заощаджувати хвилини. Погана організація праці породжує безвідповідальність, що веде до порушення дисципліни.

Дисципліна поведінки поза сферою праці (робочого місця) характеризує ставлення до обов'язків щодо дотримання тижневого режиму праці й відпочинку, тобто дотримання графіка виходів на роботу. Невиконання цих зобов'язань, тобто прогули, поява на роботі у нетверезому стані, втрати робочого часу протягом дня у зв'язку із затриманням органами міліції за порушення громадського порядку перешкоджають нормальному функціонуванню всієї системи взаємозв'язків окремих елементів виробничого процесу на підприємстві.

Рівень дисципліни поведінки доцільно визначати показником використання фонду робочого часу виконавця (колективу) за певний період (тиждень, декаду, місяць, квартал, рік).

Слід пам'ятати, що в процесі праці має місце планомірне, цілеспрямоване, організоване та усвідомлене сприйняття предметів, явищ. Таке сприйняття називається спостереженням і виступає як самостійна діяльність, яку потрібно враховувати при управлінні поведінкою людей.

Література

1. Балацький О. Ф., Теліженко О. М., Соколов М. О. Управління інвестиціями : навч. посіб. [2-ге вид., перероб. і доп.]. Суми : ВТД «Університетська книга», 2004. 232 с.
2. Інвестологія : наука про інвестування / [І. О. Бланк та ін.], за ред. проф. С. К. Реверчука. К : Атіка, 2001. 180 с.
3. Денисенко М. П. Основи інвестиційної діяльності : підручник для студентів. К : Алеута, 2003. 338 с.
4. Економічна безпека : навч. посіб. / [З. С. Варналій та ін.]; за ред. З. С. Варналія. К : Знання, 2009. 647 с.
5. Економічна безпека суб'єктів підприємництва : навч. посіб. / М. І. Зубок, В. С. Рубцов, С. М. Яременко, В. Г. Гусаров. К : ЦУЛ, 2012. 226 с.
6. Економічні та соціальні аспекти управління інвестиційною діяльністю : монографія / В. С. Пономаренко, В. М. Гриньова, Н. М. Лисиця, О. М. Ястремська. Харків : ХДЕУ, 2003. 179 с.
7. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави : монографія. К : НІСД, 2009. 336 с.
8. Мартиненко В. Ф. Державне управління інвестиційним процесом в Україні : монографія. К : НАДУ, 2005. 296 с.
9. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення : монографія. К : Київ. екон. ін-т менеджменту, 2003. 320 с.
10. Фабозци Ф. Управление инвестициями / пер. с англ. М. : ИНФРА-М, 2000. 420 с.

СЕКЦІЯ 4. ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНУ, ПІДПРИЄМСТВА

ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ РЕГІОНУ

В.О. Онищенко, *доктор економічних наук, професор*

О.М. Бондаревська, *асистент*

Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

Забезпечення економічної безпеки регіонів України неможливе без досягнення належного рівня їх фінансової безпеки, в першу чергу за рахунок отримання достатнього обсягу фінансових ресурсів, в т.ч. власних для забезпечення самостійності місцевих бюджетів та стабільного регіонального розвитку.

Одним з інструментів забезпечення фінансової безпеки регіонів є децентралізація владних та фінансових повноважень держави на користь місцевого самоврядування. Бюджетна децентралізація дає змогу фінансувати витрати за місцем виникнення відповідних потреб користувачів у суспільних благах, що вимагає від регіональної влади обґрунтованого визначення необхідних обсягів надання та фінансування суспільних благ.

В умовах практичного здійснення реформи бюджетної децентралізації важливо оцінити її перші результати, зокрема виявити вплив бюджетної децентралізації на економічну безпеку регіону в цілому та на її фінансову складову, зокрема. Для цього розраховано значення показників фінансової безпеки відібраних для аналізу регіонів України (Полтавського, Харківського, Сумського, які представляють Північно-Східний регіон, а також Житомирського, Івано-Франківського, Миколаївського) з урахуванням бюджетної децентралізації та на основі припущення про її відсутність. В такий спосіб, для років, коли відбувалася бюджетна децентралізація, одержано два інтегральних субіндекса за фінансовою складовою економічної безпеки регіону, а різниця між ними відображає вплив бюджетної децентралізації на фінансову складову (рис.1).

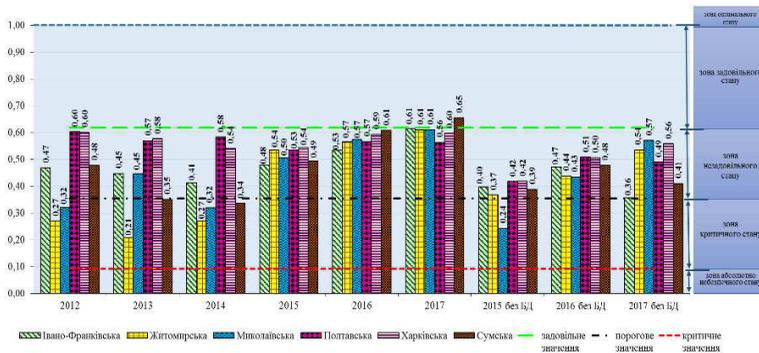

Рис. 1. Вплив бюджетної децентралізації на інтегральний субіндекс за фінансовою складовою економічної безпеки регіонів 2012-2017 рр.

Джерело: *розраховано авторами*

Бюджетна децентралізація позитивно вплинула на інтегральний субіндекс за фінансовою складовою в Івано-Франківській, Миколаївській та Сумській областях (інтегральний субіндекс перейшов із зони незадовільного стану в зону задовільного стану). У Житомирській, Полтавській та Харківській областях значення інтегрального субіндексу також збільшилося, хоча і не перейшло межі зони незадовільного стану.

Вплив бюджетної децентралізації на інтегральну оцінку економічної безпеки досліджуваних регіонів визначено в такий спосіб: для кожної області розраховано два значення інтегральної оцінки – в одній за фінансовою складовою враховано бюджетну децентралізацію, а другу розраховано без її врахування. На рис. 2 показано по дві інтегральні оцінки економічної безпеки регіонів (з урахуванням впливу бюджетної децентралізації та виходячи з припущення про її відсутність).

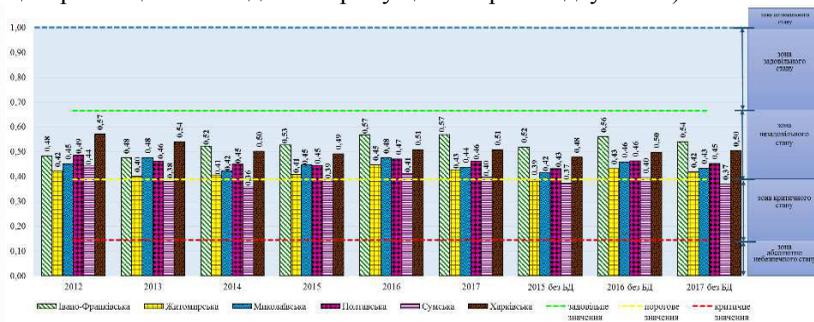

Рис. 2. Вплив бюджетної децентралізації на інтегральний індекс економічної безпеки регіонів 2012-2017 рр. (розраховано авторами)

Приріст інтегрального індексу економічної безпеки регіонів за рахунок впливу бюджетної децентралізації є ще незначним, найбільший виявлено у 2015 році у Миколаївській (0,03) та у 2017 році у Івано-Франківській (0,03) та Сумській (0,03) областях (рис. 3).

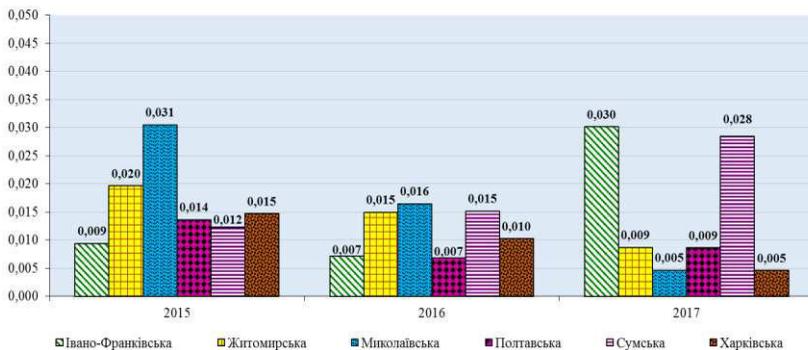

Рис. 3. Приріст інтегрального індексу економічної безпеки регіонів за рахунок бюджетної децентралізації у 2015-2017 рр.

Джерело: *розраховано авторами*

Результати визначення інтегральної оцінки економічної безпеки регіонів та її фінансової складової за запропонованим методичним підходом надають підставу стверджувати про позитивність впливу бюджетної децентралізації, хоча темпи змін мають істотну регіональну диференціацію та поки що не забезпечують вихід регіонів за межі зони незадовільного стану досліджуваних процесів.

Таким чином, бюджетна децентралізація є не лише інструментом перерозподілу коштів між бюджетами різних рівнів, формування фінансової самодостатності територіальних громад, оптимізації процесів інвестування пріоритетних галузей економіки та активізації соціально-економічного розвитку регіону, але і ефективним чинником впливу на економічну безпеку регіону.

Література

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. №2456-VI. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/>
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. №2755-VI зі зміна та доповненнями. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>
3. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформування міжбюджетних відносин: Закон України від 28.12.2014 р. [Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформування

міжбюджетних відносин від 28.12.2014 р. № 79-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/79-19>.

4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи від 28.12.2014 р. № 71-19. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/71-19>.

5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.minfin.gov.ua>.

6. Офіційний сайт ДКСУ. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua>

7. Офіційний сайт ГУ статистики у Полтавській області. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

8. Офіційний сайт Територіальних органів ДФС у Полтавській області. URL: <http://sfs.gov.ua>.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

О.А. Мельниченко, доктор державного управління, професор
Харківський національний медичний університет, м. Харків

Належне виконання державою притаманних їй економічних, соціальних та інших функцій убагацьється вкрай проблематичним за відсутності достатнього рівня економічної безпеки – "умови не лише мінімізації негативних ефектів від наявних та ймовірних загроз для господарюючих суб'єктів, а і сталих темпів їх розвитку за рахунок зваженого використання ринкових механізмів і механізмів державного регулювання суспільних процесів" [6, с. 1232]. Істотне покращання економічної безпеки держави можливе лише за умови розробки та реалізації комплексу взаємопов'язаних заходів, перелік яких значною мірою має визначатись не лише амбіціями Уряду та доступними для органів публічного управління ресурсами, а й результатами оцінки наявної ситуації. І хоча при цьому, частіше за все, вкрай складно уникнути суб'єктивності, необхідно доволі зважено поставитися до вибору переліку індикаторів економічної безпеки держави, зважене оцінювання чітких параметрів дозволять як виявити "слабкі місця", так і визначити "точки росту". Усе це й обумовлює актуальність даного дослідження.

Проведені узагальнення методик оцінювання економічної безпеки, а також результати власних досліджень за даною проблематикою дозволили отримати такі результати.

1. Конкретизувати перелік складових економічної безпеки, параметри яких слід оцінювати:

реальний сектор – безпека менеджменту та кадрів; виробнича безпека; екологічна безпека; енергетична безпека; інформаційна безпека; збутова безпека; зовнішньоторговельна безпека; інвестиційна безпека; інноваційна безпека; приватизаційна безпека; ресурсно-сировинна безпека; техніко-технологічна безпека; техногенна безпека;

фінансовий сектор – боргова безпека; зовнішньоекономічна безпека; макроекономічна безпека; фінансова безпека;

соціальний сектор – безпека культури; безпека ринку праці; безпека правопорядку; демографічна безпека; політико-правова безпека; продовольча безпека; соціальна безпека.

2. Виділити методики оцінювання економічної безпеки, які передбачають:

наявність чи відсутність граничних значень індикаторів;

використання інтегрального та/чи окремих показників економічної безпеки держави.

3. Уніфікувати одиниці виміру індикаторів економічної безпеки:

абсолютні та відносні;

натуральні (од., шт., частка, рази, %, ‰, осіб, строк, ккал, л, т/км², м², років), вартісні (£, \$, €) та коефіцієнти.

4. Узагальнити індикатори економічної безпеки національної економіки:

макроекономічні: відношення боргу міжнародним організаціям до валового зовнішнього боргу; відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до ВВП (річного експорту); відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП; відношення обсягу експорту/імпорту до ВВП; відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП; коефіцієнт покриття імпорту експортом; коефіцієнт технологічної залежності; питома вага сировинного та низького ступеня переробки експорту у загальному обсязі експорту товарів; покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень; самозабезпеченість регіону продовольством і виробничими ресурсами для його стійкого виробництва; темп зміни індексу офіційного курсу £ до \$ (€...) до показників попереднього періоду; частка власних джерел у балансі паливно-енергетичних ресурсів держави;

демографічні: відношення померлих до народжених (умовний коефіцієнт депопуляції); демографічне навантаження непрацездатного населення на працездатне; коефіцієнт старіння населення; очікувана тривалість життя; рівень інфляції; рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет; частка високотехнологічної продукції в загальних обсягах експорту/імпорту товарів;

соціальні: державні витрати на освіту та науку відносно ВВП; енергетична цінність добового раціону населення; кількість суїцидів на 1000 осіб населення; наявність житлового фонду в середньому на одну особу; перевищення грошових витрат населення над їхніми грошовими доходами; питома вага населення, яка має доходи нижче за прожитковий мінімум; рівень безробіття; рівень довіри населення до центральних органів влади; рівень злочинності; рівень споживання алкоголю; розміри стратегічних та оперативних продовольчих запасів відповідно до нормативних потреб; розрив між доходами 10 % найбільш високодохідних груп та 10 % найменш дохідних; частка витрат на харчування у загальному обсязі витрат домогосподарств; частка громадян, що виступає за кардинальну зміну політичної системи; частка населення, яке живе на пороті бідності...

5. Виокремити дискусійні підходи науковців щодо окремих індикаторів економічної безпеки:

"державний внутрішній та зовнішній борги, досягнутий рівень ВВП, рівень та якість життя населення" [1, с. 395; 2, с. 218], "структура економіки, структура зовнішньої торгівлі, витрати на освіту та науку" [2, с. 218], "дефіцит бюджету, торгове сальдо" [1, с. 395], є показниками стану національної економіки, чії абсолютні значення не дозволяють виявити реальну загрозу її економічній безпеці;

"відкритість національної економіки" [4, с. 14], "енергетична залежність, інтегрованість у світову економіку, стан демографічних процесів" [1, с. 395] є економічними категоріями, параметри яких віддзеркалюють декілька, а не один показник;

в Україні параметри прожиткового мінімуму відмінні залежно від категорії населення, а не регіону, а тому замість "диференціації регіонів за прожитковим мінімумом" [3, с. 76], радше за все, слід використовувати показник "вартість життя".

З урахуванням викладеного можна дійти таких висновків. Вибір складових та індикаторів істотною мірою залежать від цілей, які переслідували дослідники (дослідження всіх чи окремих аспектів економічної безпеки держави). Подальші наукові розвідки мають бути присвячені розробці рекомендацій, спрямованих на покращання економічної ситуації в Україні.

Література

1. Адамова З. О. Концептуальні основи національної економічної безпеки. Університетські наукові записки: зб. наук. пр. Хмельницький, 2008. № 4. С. 393–397.

2. Гіндес А. В. Ефективність реалізації механізмів регулювання економічної безпеки національної економіки. Науковий вісник Академії

муниципального управління. (Серія "Управління"). 2012. № 1. С. 217–224.

3. Гордієнко Т. М. Формування порогових значень показників економічної безпеки регіону. Держава та регіони. (Серія "Економіка та підприємництво"). 2011. № 5. С. 74–78.

4. Єдинак В. Ю. Забезпечення економічної безпеки країни в умовах глобалізації: автореф. дис. ... к.е.н.: спец. 08.00.03 - Економіка та управління національним господарством. Запоріжжя, 2010. 26 с.

5. Мельниченко О. А. Економічна безпека як складова національної безпеки. Молодий вчений. 2015. № 2. Ч. 6. С. 1230–1233.

ЖЕСТКИЕ, МЯГКИЕ И МЕНТАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ К БЕЗОПАСНОСТИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОБРАЗОВАНИЙ

В.А. Рач, доктор технических наук, профессор
Е.М. Медведева, доктор технических наук, профессор
Университет экономики и права «КРОК» (г. Киев)

Расширение границ познания Вселенной, раскрытие новых закономерностей, которые применимы на разных масштабах ее рассмотрения, признание объективного существования эксплицита (видимой, явной части Вселенной) и имплицита (невидимой, непроявленной части Вселенной), понимание примерного их отношения как 5% к 95% заставляет ученых кардинальным образом пересматривать свои эпистемологические пространства в рамках которых они описывали, объясняли и прогнозировали. С этих позиций меняются подходы к пониманию феномена безопасности. Он расширяет область своего проявления. Если раньше безопасность рассматривалась относительно социально-экономических образований, которые представлялись как целостность вещества, энергии и информации, то сегодня безопасность, как характеристика состояния прошлого, настоящего и будущего одновременно, охватила и ЗНАНИЯ (рис. 1). Понимание нематериальности знания, феномена личности как его носителя, вводит в онтологическое пространство безопасности такие понятия как “эмпатия”, “консонанс”, “диссонанс”, “гармония”, “интуиция”, “энтропия”, “негэнтропия” и др. Что общего между этими понятиями. Это отсутствие физического инструментария наблюдения явлений, в которых они проявляются, меры замера их характеристик, количественного аппарата их описания. Понятно, что все эти явления связаны с имплицитом. А их эксплициторами® выступают живые существа, к которым относится и личности. Традиционное признание человека как властелина всего живого сегодня

становится под сомнение. Основой такого сомнения является анализ результатов его деятельности для Вселенной, и тех последствий, к которым они уже привели и еще приведут в будущем с позиции безопасности.

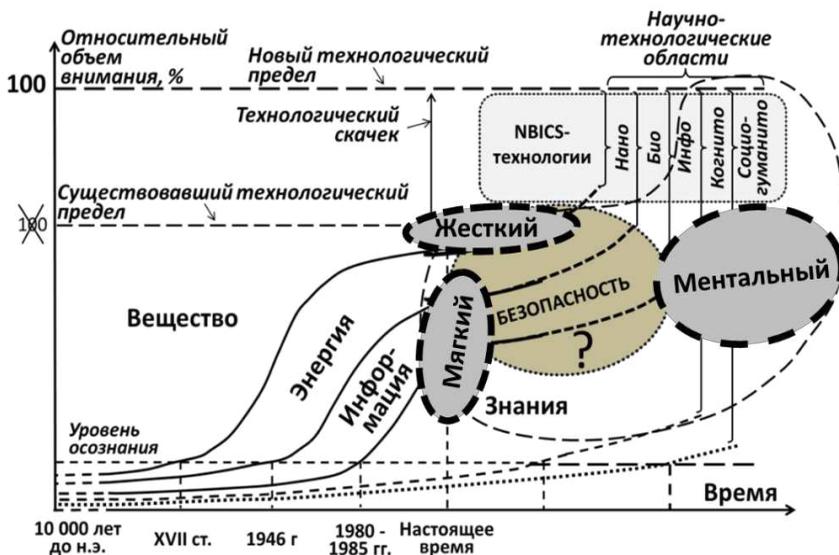

Рис. 1. Базовая основа подходов к оценке безопасности

Приведенные суждения позволяют высказать мысль о том, что к традиционным подходам к безопасности социально-экономических образований необходимо добавить еще один. В качестве классификационного признака деления подходов будем использовать модель триады «рацио-эмоцио-интуицио». Эти термины описывают «ядро» сознания. Оно позволяет рассматривать сознание, как и процесс, в котором ни на мгновение нельзя вычленить ничего устойчивого, а не как совокупность дискретных во времени состояний. Это коррелируется с идеей спонтанности сознания Налимова В.В., согласно которой в сознании предыдущие состояния не могут определять последующих, ибо этих состояний как таковых вообще нет, их выделяет лишь наш анализ.

Опираясь на эти суждения, можно выделить три подхода к безопасности: жесткий, мягкий и ментальный.

Первый связан с «рацио», с прошлым о деятельности социально-экономических образований. Прошлое достаточно точно зафиксировано.

Второй подход связан с «эмоцио», с настоящим. Все то, что мы воспринимаем от того или иного источника (раздражителя), в соответствии

с законом Вебера-Фехнера, воспринимается нами пропорционально логарифму интенсивности раздражителя, и проявляется в эмоциях.

Третий подход связан с «интуцией». «Интуицию» мы рассматриваем как свойство личности быть эксплицитором имплицита прошлого, настоящего и будущего как целого, т.е. одновременно.

Если проанализировать представительство этих подходов в безопасности социально-экономических образований, то наиболее представлен подход «рацио», менее – «эмоцио». Третий, ментальный, «интуицию» пока только находится на стадии «пилотного» проявления (рис. 1). Это коррелируется с нашим утверждением, высказанным ранее: Каждый, кто занимается безопасностью как в науке, так и на практике, может подтвердить, что пока к такому подходу мы еще не готовы. Признание нашей ограниченности в этих вопросах позволяет выйти за рамки этой ограниченности и убирает препятствия для открытия новых подходов, адекватных ситуациям будущего.

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ УНІВЕРСИТЕТУ ЯК КРИТЕРІЙ ЙОГО ВИЖИВАННЯ В СУЧАСНІЙ МОДЕЛІ ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

О.А. Лактіонова, *доктор економічних наук, доцент*

Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця

Фінансова стійкість є однією з найважливіших характеристик для оцінювання фінансової ситуації в університеті. Лише ті університети, які мають надійні фінансові структури та стабільні потоки доходів, зможуть виконувати свою місію та відповідати на поточні виклики у все більш складному та глобальному середовищі.

Основа фінансової стійкості в стратегічному управлінні – це підтримання поточної платоспроможності, а також створений відповідний фінансовий простір, який може біти представлений двома взаємопов'язаними складовими:

поточний (операційний) фінансовий простір – це фінансові можливості, утворені за рахунок перевищення доходів університету його мінімально необхідних витрат для виживання (функціонування);

стратегічний фінансовий простір - це фінансові можливості, утворені за рахунок перевищення доходів університету його необхідних витрат для розвитку.

Відповідно, розрив фінансового простору є величиною від'ємного поточного (операційного) або стратегічного фінансового простору.

До індикаторів поточної платоспроможності університету, з нашої точки зору, належать:

забезпечення стабільності залишку коштів на поточному рахунку (щомісячно; щоденно);

скорочення дебіторської заборгованості з оплати за навчання до 5% від нарахованих доходів за відповідний період;

забезпечення стабільно позитивного чистого грошового потоку від основної діяльності за надходженнями з бюджету;

забезпечення стабільно позитивного чистого грошового потоку від основної діяльності за позабюджетними надходженнями та збільшення пасивного доходу від управління вільним залишком коштів на рахунку.

До стратегічних заходів підвищення поточної платоспроможності вишу можемо віднести:

підвищення ефективності управління вільними грошовими коштами на основі принципів забезпечення ліквідності та отримання пасивного доходу;

вдосконалення системи довгострокового, середньострокового та короткострокового фінансового планування та бюджетування (бюджету доходів та витрат за основними статтями, бюджету грошових потоків, плану матеріальних витрат);

посилення платіжної дисципліни з боку отримувачів освітніх послуг.

Для визначення поточного (операційного) фінансового простору необхідне визначення мінімально необхідних витрат для функціонування (реалізації стратегії виживання):

Мінімально необхідні витрати для функціонування (реалізації стратегії виживання) = Оплата праці ПВС (штатні) + Оплата праці допоміжного та адміністративного персоналу + Постійні витрати

У свою чергу, необхідні мінімальні витрати для визначення стратегічного фінансового простору та, відповідно, його покриття, розраховуються в такий спосіб.

Необхідні витрати для реалізації стратегії розвитку = [Оплата праці ПВС (штатні) + Оплата праці допоміжного та адміністративного персоналу + Постійні витрати] + Оплата праці ПВС (зовнішні сумісники) + Інвестиції у розвиток.

Операційний фінансовий простір оцінюється на основі таких його характеристик, як:

диверсифікація джерел фінансування і доходів;

стабільність та гнучкість використання джерел фінансування і доходів.

Так, рівень диверсифікації доходів університету оцінюється:

за видами діяльності: від основної (академічної); наукової; від надання інших освітніх послуг;

в структурі основної (академічної) діяльності: частка доходів від бакалаврських і магістерських програм, форм навчання;

за джерелами фінансування: за рахунок бюджету; позабюджетних коштів (плата за навчання та надання інших послуг; гранди; благодійні внески та дарунки).

Стабільність доходів з відповідних джерел та від відповідних видів діяльності оцінюється на основі частки сталих джерел (від основної діяльності – бакалаврат 4 роки, магістратура – 1,5 роки, договір) – частка від загального обсягу. Частка гнучких джерел фінансування – це частка джерел із можливістю вибору напрямів фінансування або без визначеної цільової структури.

Для збереження фінансової стійкості університету важливо збільшувати доходність освітніх програм та освітньої діяльності. Індикаторами доходності можуть виступати:

доходи університету (факультету) в розрахунку на 1 студента контрактної форми навчання;

збільшення доходів університету (факультету) від основної діяльності на 1 ставку професорсько-викладацького складу (ПВС);

доходи університету від основної діяльності на 1 ставку додаткового персоналу;

частка доходів від «ефективних», «бюджетоутворюючих» освітніх програм у загальному обсязі доходів від основної діяльності університету (факультету);

запас міцності у доходах спеціального фонду від основної діяльності відносно точки беззбитковості за контингентом студентів університету (факультету). При цьому запас міцності у доходах спеціального фонду від основної діяльності відносно точки беззбитковості за контингентом студентів університету (факультету) дорівнює різниці між фактичним контингентом студентів контрактної форми навчання та точкою беззбитковості. Точка беззбитковості стосовно договірних студентів розраховується в такий спосіб:

Точка беззбитковості = [Постійні витрат університету, що покриваються за рахунок спеціального фонду] : [(Середньозважена «ціна» навчання одного студента – прями витрати на навчання одного студента)].

Отже, маржинальний дохід дорівнює різниці між доходами та змінними витратами на одного студента. Змінні (умовно-змінні) витрати – витрати, які залежать від контингенту студентів. Переважно, до таких належать витрати на оплату праці ПВС.

Покриття певних витрат університету доходами від відповідних видів діяльності також є важливою ознакою його фінансової стійкості. Так, ключовим є міра покриття витрат на оплату праці ПВС (прямих) і частини

постійних (на оплату праці допоміжного персоналу, орендної плати, комунальних витрат) джерелами доходів від основної діяльності у розрізі факультетів і університету в цілому.

Фінансову стійкість не можна досягти без досягнення оптимальності структури витрат, а саме, зменшення частки постійних витрат в структурі загальних витрат.

Стратегічний фінансовий простір - це фінансові можливості, утворені за рахунок перевищення доходів університету його необхідних витрат для розвитку. Необхідні витрати для реалізації стратегії розвитку містять інвестиції у розвиток (витрати на підвищення кваліфікації ПВС і персоналу, витрати на придбання основних фондів, обладнання лабораторій, бібліотечний фонд, видання навчальної і наукової літератури, придбання програмного забезпечення). Збільшення величини (ліквідація розриву) стратегічного фінансового простору у плановому періоді – важливе завдання стратегії університету.

Забезпечення стратегічної фінансової стійкості повинно відбуватися на основі:

- зростання фінансових можливостей (фінансового простору) для професійного зростання, формування гідних умов праці ПВС та відтворення кадрового потенціалу;

- зростання середньої оплати праці ПВС (по університету/факультетах);

- зменшення аудиторного навантаження на одного викладача (по університету, по факультетам);

- збільшення величини надбавок, премій та заохочень ПВС на одного штатного співробітника;

- збільшення фінансування витрат на підвищення кваліфікації ПВС, адміністративного персоналу на одну особу (по університету/факультетах);

- збільшення витрат на придбання основних фондів, обладнання лабораторій, поповнення бібліотечного фонду;

- видання навчальної і наукової літератури; придбання програмного забезпечення та доведення їх до обсягу не менше 10% спеціального фонду за основною діяльністю;

- фінансового забезпечення виконання ліцензійних вимог за матеріально-технічним забезпеченням, в тому числі мультимедійним обладнанням для одночасного використання в навчальних аудиторіях (не менше 30%).

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РИЗИКИ ВИКОРИСТАННЯ КРИПТОВАЛЮТ

І.О. Башинська, кандидат економічних наук, доцент

Г.І. Гомонюк, здобувач вищої освіти

Одеський національний політехнічний університет, м. Одеса

В період поглиблення кризових явищ в економіці України, домогосподарства та суб'єкти господарювання, як правило, уникають заощадження грошових ресурсів у національній валюті. Така ситуація пояснюється різким падінням курсу гривні. Тому громадяни України віддають перевагу вкладенню коштів в іноземну валюту, вартісні речі (зокрема, авто), нерухомість та золото. Вибір об'єкта інвестування часто обумовлюється рівнем коливань його вартості залежно від політичної ситуації в державі, ступенем втручання третіх сторін в процес володіння та розпорядження об'єктом, правовою захищеністю тощо. Останнім часом все більше осіб відзначають відповідність бажаним критеріям порівняно нового інструмента фінансового ринку – криптовалюти.

Єдиного підходу до визначення змісту поняття «криптовалюта» не існує.

Криптовалюти як новітні електронні засоби платежу сьогодні не мають законодавчого закріплення в Україні, а відтак – і нормативного визначення. Є загальне розуміння, що криптовалюти являють собою одиниці вартості, які зберігаються на електронних пристроях, використовуються як засоби платежу, а транзакції здійснюються за допомогою криптографії. У Верховній Раді України зареєстровано кілька законопроектів щодо обігу криптовалют, які демонструють різні підходи до правової кваліфікації цього інституту.

Проект Закону України № 7183 «Про обіг криптовалюти в Україні» визначає криптовалюту як програмний код (набір символів, цифр та букв), що є об'єктом права власності, може виступати засобом міни, відомості про який вносяться та зберігаються у системі блокчейн в якості облікових одиниць поточної системи блокчейн у вигляді даних (програмного коду) [5]. Визначення криптовалюти у такий спосіб видається не дуже вдалим через зосередження уваги на технічному аспекті, що відсуває на другий план економіко-правовий зміст поняття (з технічної точки зору категорія «програмний код» охоплює досить широке коло об'єктів, більшість з яких взагалі не пов'язані з криптовалютами, включаючи комп'ютерні програми, інформаційні бази даних тощо).

Альтернативний проект Закону України № 7183-1 «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні» пропонує

визначити криптовалюту як децентралізований цифровий вимір вартості, що може бути виражений у цифровому вигляді та функціонує як засіб обміну, збереження вартості або одиниця обліку, що заснований на математичних обчисленнях, є їх результатом та має криптографічний захист обліку. Криптовалюта для цілей правового регулювання вважається фінансовим активом.

Існує також таке визначення цього поняття: криптовалюта – це цифрова валюта, яка використовує криптографію для забезпечення безпеки та перевірки транзакцій у своїй мережі. На відміну від традиційних валютних валют криптовалюта не вимагає від центрального банку чи будь-якого іншого централізованого органу влади забезпечення безпеки або підтримки контролю над грошовою пропозицією.

Сьогодні ринок криптовалют розвивається швидкими темпами, збільшуючи видову варіацію даних фінансових інструментів. Нині найбільш популярною у світі є BITCOIN – перша децентралізована криптовалюта, що почала функціонувати в січні 2009 року. Доцільним є дослідження сутності її функціонування та відмінності від інших грошових систем.

При використанні традиційних коштів відбувається взаємозв'язок між «продавцями та покупцями» за принципом «гроші – товар», що забезпечує миттєвість операцій за умови однакової локалізації контрагентів, проте унеможливає їх реалізацію в протилежному випадку. Вирішенням проблеми стало використання цифрової валюти, яку в найзагальнішому вигляді можна описати як рядок бітів. За такої системи платежів обов'язково мусить бути наявний посередник – електронна платіжна система. Її завданням є централізоване керування фінансовими операціями з метою недопущення повторності набору бітів, іншими словами – бухгалтерський контроль.

Будучи електронно-цифровим «продуктом» комп'ютерних розробок з особливим алгоритмом «емісії», віртуальні інноваційні валюти містять недостатньо вивчений на сьогодні потенціал як позитивного, так і негативного ефекту. Тому нами узагальнено основні переваги та недоліки.

Переваги:

анонімність, яка є головною причиною, через яку багато країн не наважуються прийняти BTC як легітимний фінансовий інструмент, адже система може використовуватися для відмивання грошей та незаконних операцій купівлі-продажу;

відкритий код алгоритму дає змогу добувати її кожному бажаючому;

неможливість необґрунтованого зростання грошової маси через встановлення фіксованої величини BTC алгоритмічним способом, тому віртуальна валюта не схильна до інфляції;

децентралізована валюта, що не має законом визначеного емісійного центру, тому валютний курс не може бути ніким продиктований і встановлюється відповідно до умов і факторів впливу на нього з боку ринку власне цієї валюти;

ВТС не прив'язаний до жодної з наявних валют, забезпечений винятково попитом на нього;

можливість використання нецілого «числа» монет, адже грошова одиниця ділиться до восьми-десятитисячного знака;

за допомогою ВТС відбувається купівля-продаж товарів, послуг, здійснюється виплата дивідендів;

захищеність: її не можна скопіювати;

звядкий, дешевий та простий спосіб здійснення платежів з однієї часті світу в іншу. BITCOIN може бути використаний як більш дешевий засіб;

нові можливості у сфері мікроплатежів. Наприклад, стає технічно можливим надіслати адресату 0,00001 грн.;

із застосуванням криптовалюти дуже зручно збирати і відправляти пожертвування, а також організовувати благодійні фонди;

можливість вибору ступеня участі. У користувача є можливість або відстежувати всі транзакції, що відбуваються в системі, або просто оплачувати дрібні покупки.

Недоліки:

технічна складність використання. Працювати з валютами можна лише там, де їх приймають та є для цього технічна можливість (Інтернет, дві встановлені комп'ютерні програми, фахівці);

ненадійний об'єкт для інвестування через великі і раптові коливання курсу;

можливість розгортання спекулятивних та шахрайських операцій через створення фінансової піраміди, отримання відсотків і гри на різницях валютних курсів;

правова неврегульованість, що унеможливає оподаткування операцій. Як «продукт» комп'ютерного програмування віртуальні ВТС, LTC та ін. не мають будь-якого правового статусу;

криптовалюта відкриває нові можливості і інструменти для чорних ринків;

нові можливості й інструменти для ухилення від податків завдяки децентралізованості системи;

з'являється потенційна можливість здійснювати злочинцями анонімні транзакції;

нові схеми відмивання грошей;

неможливість заморозки рахунків, зважаючи на відсутність контролю над системою третіми особами, у тому числі і державою;
неможливість зупинки або скасування транзакцій;
у зв'язку з обмеженістю монет усі гроші через якийсь час стануть «брудними»;

високі ризики волатильності, що перетворюють BITCOIN у вкрай нестійкий з економічної точки зору актив.

У наш час віртуальні валюти не ставлять під загрозу фінансову стабільність, ураховуючи їх обмежений зв'язок із реальною економікою, низькі обсяги торгів і відсутність широкого визнання користувачів. Тим не менш, розвиток віртуальних валют повинен ретельно контролюватися, оскільки в майбутньому ситуація може суттєво змінитися. Користувачі віртуальних валют стикаються з типовими ризиками, пов'язаними з віртуальними платіжними системами.

Кредитний ризик. Користувачі піддаються кредитному ризику щодо будь-яких коштів, що знаходяться на віртуальних рахунках, оскільки не може бути гарантовано, що розрахункова установа в змозі повністю виконати свої фінансові зобов'язання через певний час у майбутньому.

Ризик ліквідності. Користувачі можуть знаходитися під ризиком ліквідності, якщо розрахункова установа не в змозі задовольнити будь-які зобов'язання, які вона зробила для забезпечення ліквідності.

Операційний ризик. Суб'єкти віртуальних платіжних систем повинні мати рахунки в емітента, отже, вони залежать від надійності, оперативності та безперервності його бізнес-процесів.

Правовий ризик. Існує багато правових невизначеностей щодо віртуальних валют. Відсутність належної правової бази істотно посилює всі інші ризики. Віртуальні валюти можуть мати тенденцію до недостатньої стабільності через відсутність довіри з боку користувачів системи, низькі обсяги торгів, відсутність правової визначеності, спекуляції, кібератаки тощо.

Натомість більшість фахівців вважає, що за віртуальними інноваційними валютами майбутнє, оскільки віртуальні валюти є ефективним інструментом здійснення транзакцій, розрахунково-платіжних та обмінних операцій у каналах руху національних грошей і світових валют. Інноваційний характер віртуальних валют впливає на розвиток нових напрямів бізнесу. Віртуальні валюти є потенційною альтернативою для країн і територій, де недостатньо розвинені банківські системи, а фінансові послуги для приватних і юридичних осіб обмежені.

Криптовалюта як платіжний засіб поки що не є популярною в Україні, що обумовлено невизначеною її позицією державними органами влади. Є ряд закладів, які приймають певні види криптовалют до сплати.

Серед них магазини харчових продуктів, кав'ярні, інтернет-магазини тощо. Бурхливий розвиток криптовалюти в Україні пов'язаний переважно з інвестиційною діяльністю в даний фінансовий інструмент представниками IT-сфери, що зумовлено сприятливими умовами для видобутку криптовалюти (кліматичними та енергетичними).

Таким чином, зважаючи на тенденції розвитку біткоїна та основних криптовалют можна зробити наступні висновки щодо теоретичного осмислення та використання криптографічних технологій у сучасному суспільстві.

Криптовалюта має ряд переваг перед реальними грошовими одиницями, для якої характерні такі якості як швидкість операцій, їх дешевизна та відносна анонімність користувачів. Важливим фактором залишається відсутність посередницьких організацій у забезпеченні транзакцій, що є додатковою перевагою та захистом від бюрократичних процедур.

Криптовалюта сьогодні стає інструментом прогидії монополізації держави у випуску грошових знаків (валютна монополія) та дозволяє запроваджувати приватні форми грошових розрахунків.

Ідеї криптовалютного розвитку створюють можливості для створення такої фінансової системи, при якій люди будуть захищені від посягань на їх капітал, в тому числі, зі сторони державних органів.

Сьогодні біткоїн не можна віднести до якогось класу активів, а тому виділення частини інвестиційного портфеля під його купівлю, повинно супроводжуватись усвідомленням ступенів ризику, особливо на фоні волатильності крипто валют. Проте чим більше країн будуть регулювати даний ринок, тим менша буде його волатильність в часових межах.

Сьогодні неможливо оцінити внутрішню вартість біткоїна, оскільки він немає реального забезпечення, а тому можна визначити лише його ціну на основі попиту та пропозиції на ринку. Це є додатковим аргументом на користь того, що сьогодні біткоїн можна віднести у ранг валюти, а не активу чи товару.

У довгостроковій перспективі ціна біткоїна та інших криптовалют буде залежати від того, наскільки він добре виконує функції грошей. Якщо його скрізь прийматимуть як засіб обігу та платежу, а також якщо його курс стабілізується, щоб виконувати функції засобу збереження вартості, ціна його буде високою. Якщо ж він стане подібним до золота, яке привертає до себе увагу лише в кризові періоди, то ціна його буде нижче очікуваної. Найгірший сценарій – якщо він виявиться чимось тимчасовим і втратить свою купівельну спроможність, оскільки буде замінений чимось унікальним і новим. В такому випадку біткоїн чекатимуть лише лаври першої крипто валюти, яка буде вписана в історію золотими літерами.

Література

1. Бречко О. В. Криптовалюта як феномен нової фінансової інфраструктури: проблематика теоретичного осмислення та практичного використання. Економічний аналіз: зб. наук. праць. Тернопіль : ВПЦ THEU «Економічна думка». 2017. Том 27. № 3. С. 144–150.
2. Григоревська О. О, Салазкін С. Л. Особливості функціонування віртуальних криптовалют: економічний аспект. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. №14. С. 760-765.
3. Марченко Н. А., Ю Краснянська Ю. В. Реалії функціонування криптовалют на світовому та вітчизняному ринках. Ефективна економіка: ел. наук. видання. 2018. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2018/53.pdf
4. Офіційний сайт Bitcoin. URL: <https://www.bitcoin.com/info/bitcoin-glossary>.
5. Проект Закону про обіг криптовалют в Україні від 06.10.2017 № 7183. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684.
6. Проект Закону про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні від 10.10.2017 № 7183-1. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710.
7. Проскурович О. В., Мішина І. О. Криптовалюта та її основні види. Сучасні інформаційні технології та системи в управлінні : зб. матеріалів І Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених, аспірантів і студентів, 19–20 квіт. 2018 р. ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». К. : КНЕУ, 2018. С. 187–188. URL: http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/25580/1/SIT_18_82.pdf.

ОЦІНЮВАННЯ ЗАГРОЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ПОЛТАВСЬКОГО РЕГІОНУ

Т.М. Завора, кандидат економічних наук, доцент
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

Посилення економічної та політичної нестабільності в державі під сукупним впливом внутрішніх і зовнішніх чинників та загострення соціальних проблем зумовлює потребу їх глибокого осмислення. В умовах бюджетної децентралізації та передання низки повноважень з державного на місцевий рівень питання забезпечення соціально-економічної безпеки регіону є першочерговим. За таких умов подальший соціально-економічний розвиток регіону потребує:

захисту від загроз;

корегування механізмів та інструментів його забезпечення на засадах спільної відповідальності суспільства, держави, бізнесу, подальших партнерських відносин місцевої влади з бізнесом із питань реалізації стратегічних завдань соціальної політики на місцевому рівні, що сприятиме підвищенню спроможності держави щодо виконання своїх функцій у сфері захисту прав і свобод людини в ринкових умовах, забезпеченню результативності соціальної політики й системи соціального захисту на загальнодержавному рівні з урахуванням існуючих диспропорцій у соціально-економічному розвитку регіонів, створенню передумов підвищення добробуту та якості життя населення [1].

Відповідно до Методичних рекомендацій, затверджених наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», оцінювання економічної безпеки держави здійснюється за її дев'ятьма складовими за допомогою зазначених у методиці індикаторів та математичного апарату [2]. Але оцінювання економічної безпеки держави в умовах трансформаційних змін потребує подальшого вивчення та удосконалення. У свою чергу правомірно зазначити і на необхідність запровадження методичного апарату для оцінювання соціально-економічної безпеки регіону, що є вкрай важливим для прийняття управлінських рішень з метою відвернення та мінімізації потенційних загроз на регіональному рівні.

Аналіз індикаторів оцінювання стану соціальної складової економічної безпеки держави за 2013-2017 рр. дозволив виявити показники, які мали позитивний вплив на інтегральний показник соціальної безпеки:

відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу;

співвідношення загальних доходів 10% найбільш та найменш забезпеченого населення;

загальна чисельність учнів денних загальноосвітніх навчальних закладів.

Задовільне значення мали такі індикатори оцінювання соціальної безпеки держави:

частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75 % медіанного рівня загальних доходів (але наявна тенденція до зниження до незадовільного рівня);

обсяг видатків зведеного бюджету на освіту;

рівень зайнятості населення у віці 15-70 років (але наявна тенденція до зниження до незадовільного рівня).

Незадовільні значення приймали такі показники:

відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність, яке мало тенденції до зниження до небезпечного рівня;

сума несплаченої заробітної плати станом на 1 січня (1 липня) до фонду оплати праці за грудень (червень) звітного року.

Між незадовільним та небезпечним рівнем знаходився індикатор «рівень злочинності».

Перевищували критичні значення такі індикатори:

частка витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств;

обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я;

чисельність ВІЛ-інфікованих осіб з діагнозом, що встановлений уперше в житті;

чисельність хворих на активний туберкульоз із діагнозом, що встановлений уперше в житті;

відношення середньомісячної заробітної плати, нарахованої в середньому за годину, у країнах ЄС-28 та в Україні [3].

Таким чином, найбільшими проблемами, що вплинули на стан соціальної безпеки держави протягом досліджуваного періоду стали:

фінансово-економічна криза;

ризики бідності, безробіття;

ризики з несплати (заборгованості) заробітної плати працівникам;

низький рівень пенсійного забезпечення;

корупція;

велика кількість захворювань та недостатній рівень фінансування у сфері охорони здоров'я населення.

Значні диспропорції у стані та тенденціях регіонального розвитку України потребують виявлення, аналізу, оцінювання загроз на рівні окремого регіону та визначення заходів щодо мінімізації їх впливу в системі пріоритетів економічного розвитку держави.

Таким чином, оцінювання стану соціально-економічної безпеки регіону повинно здійснюватися з урахуванням теоретичних основ формування соціально-економічної безпеки регіону й використання різноманітних методів організації самого процесу.

Алгоритм оцінювання являє собою послідовність застосування сукупності методів діагностування з певною послідовністю для розв'язання конкретних задач.

Елементами системи оцінювання соціально-економічної безпеки регіону є об'єкти, методи та засоби оцінювання.

Одним з етапів оцінювання є аналіз загроз соціально-економічній безпеці регіону [4-7]. Аналіз загроз соціально-економічній безпеці

Полтавського регіону за 2013-2017 рр. здійснено за такими її складовими як виробнича, продовольча, інвестиційно-інноваційна, соціальна, зовнішньоекономічна та демографічна.

Серед індикаторів, які характеризують соціальну складову соціально-економічної безпеки Полтавського регіону, тенденцію до покращення значень мали показники:

частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75% медіанного рівня загальних доходів;

відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу;

відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність; наявність житлового фонду в середньому на одну особу, м²;

загальна чисельність учнів денних загальноосвітніх навчальних закладів, відсотків до загальної чисельності постійного населення у віці 6-17 років.

Негативно вплинуло на соціально-економічну безпеку Полтавського регіону зростання таких показників:

рівень злочинності (кількість злочинів на 100 тис. осіб населення) з 12256,21 у 2013 р. до 16173,3 у 2017 р.;

зниження рівня зайнятості населення у віці 15-70 років з 59,4% у 2013 р. до 57 % у 2017 р.;

зменшення показника «чисельність спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи, до чисельності зайнятого населення (на 1 тис. осіб)».

За результатами аналізу визначено загрози соціально-економічній безпеці регіону, зокрема в інвестиційно-інноваційній складовій, яка порівняно з іншими знаходиться в найбільш кризовому стані, незважаючи на те, що валовий регіональний продукт у розрахунку на 1 особу, як і питома вага ВРП Полтавської області у ВВП України зростають, що у цілому є позитивним та свідчить про економічний розвиток Полтавського регіону і високий підприємницький потенціал.

Виявлене зростання витрат на наукові дослідження у Полтавському регіоні за досліджуваний період нівелюється скороченням чисельності працівників, зайнятих у наукових розробках, і зменшенням частки випущеної інноваційної продукції. Недостатній рівень введення інновацій у виробництво призводить до входження на ринок імпортних товарів замість доступних вітчизняних. Разом з тим продукція вітчизняних виробників стає неконкурентоспроможною на міжнародному ринку, що призводить до зменшення прибутку підприємств та погіршення стану соціально-економічної безпеки Полтавського регіону.

Негативний вплив на окремі складові соціально-економічної безпеки Полтавського регіону мали:

зменшення урожайності основних зернових та зернобобових культур, ц з 1 га площі збирання (виробнича складова);

зростання питомої ваги провідної країни-партнера в загальному обсязі експорту товарів, питомої ваги провідного товару (товарної групи) в загальному обсязі експорту (імпорту) товарів (зовнішньоекономічна складова);

чисельність наявного населення (у % до 1990 року);

коефіцієнт природного приросту на 1 тис. осіб наявного населення;

демографічне навантаження непрацездатного населення на працездатне;

загальний коефіцієнт міграційного приросту, скорочення (-) (на 10 тис. осіб) (демографічна складова);

чисельність спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи, до чисельності зайнятого населення (на 1 тис. осіб);

питома вага підприємств, що впроваджували інновації, у загальній кількості промислових підприємств;

питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промисловості (інвестиційно-інноваційна складова);

рівень безробіття (за методологією Міжнародної організації праці);

рівень тривалого безробіття (понад 12 місяців) (макроекономічна складова).

Таким чином, до проблем, що продовжують стримувати соціально-економічний розвиток Полтавського регіону, можна віднести:

соціально-політичну напруженість у результаті військового конфлікту на сході України, який позначився на ускладненні виробничого процесу;

залежність економіки регіону від зміни зовнішньоекономічної кон'юнктури;

високий рівень енергоємності базових галузей промисловості й житлово-комунального господарства;

високі ціни на енергоносії, сировину й матеріали, що збільшує ціну реалізації продукції та стримує зростання виробництва;

недостатність інвестиційних ресурсів для модернізації й технологічного оновлення виробництва, обумовлену певними ризиками для іноземних інвесторів;

невідповідність фахової структури трудових ресурсів потребам ринку.

Література

1. Онищенко В. О. Завора Т. М., Чепурний О. В. Соціальна безпека регіону: теоретичні та прикладні аспекти : монографія. Полтава : ПолтНТУ, 2015. 275 с.
2. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 року № 1277. URL: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.
3. Статистичний збірник «Україна в цифрах 2017». URL: www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/08/Ukr_cifra_2017_u.pdf.
4. Завора Т. М., Чепурний О. В. Комплексна система моніторингу соціальної безпеки регіону. Соціально-економічні проблеми адаптації реального сектора в сучасних умовах : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. Донецьк: Цифрова типографія, 2013. С. 20–22.
5. Козаченко Г. В., Буколова В. В. Соціально-економічна безпека регіону: поняття та особливості дослідження. У кн.: Економічна безпека: держава, регіон, підприємство : монографія в 3-х т., Т. 2. за заг. ред. В. О. Онищенка та Г. В. Козаченко. Полтава : ПолтНТУ, 2018. С. 169–179.
6. Козаченко Г. В. Буколова В. В. Аналіз підходів до оцінювання соціально-економічної безпеки регіону. Проблеми економіки. 2018. № 1. С. 150-157.
7. Чепурний О. В., Завора Т. М. Методичні підходи до діагностування стану соціальної безпеки регіону. Економіка і регіон. 2012. № 5(36). С. 86–92.

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

О.М. Ковальова, кандидат економічних наук, доцент

А.С. Каплун, здобувач ступеня магістра

Одеський національний політехнічний університет, м. Одеса

Однією з вагомих груп показників в системі оцінки фінансового стану підприємства є показники фінансової стійкості, що характеризують здатність підприємства відповідати за своїми зобов'язаннями. Недостатній рівень фінансової стійкості може спровокувати неплатоспроможність та надалі банкрутство підприємства, надлишковий – обтяжує підприємство надмірними резервами та запасами.

Отже, розгляд проблематики фінансової стійкості в контексті мінливих ринкових зовнішньоекономічних умов в системі забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства відповідає вимогам часу.

Інформаційною базою для визначення показників фінансової стійкості підприємства є бухгалтерський баланс. Розглянемо особливості розрахунку відносних та абсолютних показників фінансової стійкості на прикладі підприємства фармацевтичної галузі – СП «Оптіма-Фарм, ЛТД». У табл. 1 надано відносні показники фінансової стійкості підприємства.

Протягом 2014-2017 рр. постійно зростали власні обігові кошти. Це свідчить про поліпшення фінансового стану підприємства у 2014-2017 рр.

Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами знаходиться в межах нормативного значення ($>0,1$), що вказує на здатність підприємства фінансувати оборотні активи за рахунок власних коштів. Починаючи з 2015 р., спостерігається висхідна динаміка коефіцієнта, зростання склало 13,1 % у 2017 р. порівняно з 2016 р.

Тенденція показника маневреності робочого капіталу відповідає нормативному напрямку зменшення протягом 2014-2016 рр., проте у 2017 р. напрям руху змінився.

Маневреність власних обігових коштів вказує на зменшення практично у 4 рази частини власних обігових коштів, яка перебуває у грошовій формі протягом 2014-2017 рр.

Аналіз даних підприємства свідчить про зростання коефіцієнта забезпечення власними обіговими коштами запасів у 2014-2016 рр., що є позитивним явищем, та скорочення на 23,6 % у 2017 р., що йде у розріз з нормативним напрямом змін.

Таблиця 1

Показники фінансової стійкості СП «Оптіма-Фарм, ЛТД»
за 2014-2017 рр.

Показники	На 31.12. 2014 р.	На 31.12. 2015 р.	На 31.12. 2016 р.	На 31.12. 2017 р.	Зміна
Власні обігові кошти (ВОК), млн. грн.	845392	899461	1064775	1204114	Збільшення
Коефіцієнт забезпечення оборот. активів власн. коштами	0,24	0,22	0,23	0,17	Збільшення; $K > 0,1$
Маневреність робочого капіталу	2,45	2,38	2,33	3,06	Зменшення
Маневреність ВОК	0,38	0,24	0,02	0,09	Збільшення
Коефіцієнт забезпечення ВОК запасів	0,41	0,42	0,43	0,33	Збільшення
Коефіцієнт покриття запасів	1,48	1,62	1,53	1,62	Збільшення

Коефіцієнт фінансової автономії	0,259	0,240	0,251	0,195	Збільшення, K>0,5
Коефіцієнт фінансової залежності	3,86	4,17	3,98	5,13	Зменшення, K=2
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,231	0,213	0,224	0,170	Збільшення, K>0,1
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,741	0,760	0,749	0,805	Зменшення, K<0,5
Коефіцієнт фінансової стабільності	0,313	0,280	0,299	0,211	K>1
Коефіцієнт реальної вартості основних засобів	0,026	0,025	0,024	0,022	Збільшення
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,384	0,367	0,403	0,309	K=0,85-0,9
Коефіцієнт фінансового важеля	0,48	0,53	0,61	0,58	Ситуаційна оцінка

Коефіцієнт покриття запасів свідчить, що на одиницю коштів, які вкладено в запаси, припадає у сукупності 1,62 грн. власних коштів, довгострокових та короткострокових зобов'язань у 2017 р.. Фактичні розрахунки показали його зростання протягом 2016-2017 рр.

Коефіцієнт фінансової автономії або незалежності у 2017 р. склав 0,195, що вказує на здатність підприємства профінансувати за рахунок власного капіталу лише 19,5 % активів. Його значення свідчить про високий рівень фінансових ризиків, який наростає з кожним наступним роком, адже у 2014 році коефіцієнт фінансової автономії становив 0,259.

Частка власного капіталу, що спрямована на фінансування оборотних активів, становила 17 % у 2017 р., що свідчить про низхідну динаміку коефіцієнта маневреності власного капіталу, оскільки він знизився на 24 в.п. порівняно з 2016 р.. Коефіцієнт маневреності власного капіталу загалом відповідає нормативному значенню – 0,1 та вище протягом досліджуваного часового інтервалу.

За рахунок довгострокових та короткострокових позикових ресурсів у 2017 р. фінансувалося 80,5 % активів, що на 7,5 в.п. більше значення 2016 р.. Коефіцієнт концентрації позикового капіталу підтверджує високу залежність підприємства від позикових джерел фінансування.

Коефіцієнт фінансової стабільності має значно нижчі за нормативний показник значення, сягнувши мінімального рівня 0,211 у 2017 р. при нормативі в 1, що свідчить про суттєве перевищення обсягу позикових коштів над власними.

Коефіцієнт реальної вартості основних засобів свідчить, що питома вага залишкової вартості основних засобів у загальній вартості майна підприємства залишається практично незмінною і коливається в межах 2,2-2,6 %.

Коефіцієнт фінансової стійкості показує, що лише 30,9 % активів у 2017 р. фінансувалося за рахунок довгострокових джерел фінансування – власного капіталу та довгострокових позикових фінансових ресурсів. Зменшення показника за досліджуваний період 2014-2017 рр. свідчить про наростаючий ризик втрати платоспроможності.

Аналіз сукупності показників фінансової стійкості з урахуванням специфіки діяльності підприємства дає змогу зробити висновок, що підприємство протягом 2014-2017 рр. знаходилося у незадовільному фінансовому стані, на що вказує підвищення фінансового ризику та висока залежність від позикових джерел фінансування.

Фінансову стійкість підприємства діагностують і з використанням абсолютних показників, що характеризують міру забезпеченості запасів джерелами їхнього фінансування.

Абсолютні показники типу фінансової стійкості СП «Оптіма-Фарм, ЛТД» визначено за даними бухгалтерського балансу (табл. 2).

Таблиця 2

Тип фінансової стійкості СП «Оптіма-Фарм, ЛТД» за 2014-2017 рр.

Показники	На 31.12. 2014 р.	На 31.12. 2015 р.	На 31.12. 2016 р.	На 31.12. 2017 р.	Абс. відхилення 2017/2014
Наявність власного оборотного капіталу для формування запасів	845,39	899,46	1064,78	1204,11	358,72
Наявність власного оборотного капіталу, довгострокових кредитів та позик для формування запасів	1299,77	1434,43	1788,68	2009,04	709,27
Наявність власного оборотного капіталу, довгострокових, короткострокових кредитів та позик для формування запасів	1299,77	1716,27	2070,52	2903,88	1604,11
Запаси	2072,65	2139,15	2486,19	3678,61	1605,96
Надлишок (+) нестача (-) власного оборотного капіталу для формування запасів	-1227,26	-1239,69	-1421,41	-2474,5	-1247,24

Надлишок (+) нестача (-) власного оборотного капіталу, довгострокових кредитів та позик для формування запасів	-772,88	-704,72	-697,51	-1669,57	-896,69
Надлишок (+) нестача (-) власного оборотного капіталу, довгострокових, короткострокових кредитів та позик для формування запасів	-772,88	-422,88	-415,67	-774,73	-1,85
Надлишок (+) нестача (-) джерел фінансування на 1 грн. запасів, грн.	-0,37	-0,20	-0,17	-0,21	0,16
Тривимірний показник типу фінансової стійкості	(0; 0; 0)	(0; 0; 0)	(0; 0; 0)	(0; 0; 0)	-

Відповідно до значень показників підприємство протягом 2014-2017 рр. знаходилося у кризовому фінансовому стані - для забезпечення запасів не вистачало необхідних джерел їх формування. Тримірний показник фінансової стійкості набуває наступного значення – $(S - 0, 0, 0)$, оскільки $\Delta \text{ВОК} < 0$; $\Delta \text{ВДПК} < 0$; $\Delta \text{ОК} < 0$.

СП «Оптіма-Фарм, ЛТД» гостро відчувало зростаючу нестачу, по-перше, власних обігових коштів протягом досліджуваного періоду, а, по-друге, нестачу довгострокових та короткострокових джерел фінансування. На підприємстві спостерігалася нестача джерел фінансування на 1 грн. запасів, що у 2017 р. становило 0,21 грн.

Таким чином, аналіз абсолютних та відносних показників фінансової стійкості дозволив виявити в аналізованому періоді низьку фінансову стійкість підприємства та високий рівень залежності від позикових джерел фінансування діяльності. Рівень забезпеченості власними оборотними коштами був низьким. Тому потрібні невідкладні заходи для підвищення ефективності управління активами та пасивами підприємства, реструктуризації заборгованості та зваженої роботи з джерелами фінансових ресурсів.

Література

1. Офіційний сайт «СП Оптіма-Фарм, ЛТД». URL: <http://www.optimapharm.ua/>

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ТА ІСНУЮЧИХ ПРАКТИК РОЗРАХУНКУ ІНТЕГРАЛЬНОГО ІНДЕКСУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

А.В. Любич, голова ГО «Інститут фінансів та права», м. Полтава

Поняття економічної безпеки, як складової національної безпеки, що сформувалась у нормативно-правовому полі України та в міжнародному контексті, охоплює значно більше складових, ніж ті, що, наприклад, є в макроекономічних класичних та кейнсіанських моделях.

Наявні методики оцінювання економічної безпеки України для регіонального рівня затверджено Наказом Державного комітету статистики України від 15.04.2003 р. № 114, а для загальнодержавного рівня - Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277.

У пп. 19 п. 4 Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 459, визначено, що «Мінекономрозвитку відповідно до покладених на нього завдань бере участь у “розробленні механізму забезпечення економічної безпеки держави». Наказом Міністерства економічного розвитку та торгівлі України від 16.02.2016 № 242 затверджено Положення про департамент економічної стратегії та макроекономічного прогнозування¹.

Розроблену департаментом Методику розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджену Наказом Міністерства економіки України від 02.03.2007 р. № 60, де визначено економічну безпеку, загрози економічній безпеці, критерії економічної безпеки, індикатори економічної безпеки, оптимальні, порогові та граничні значення індикаторів, заміненено Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277², який затвердив нові Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України та поновому визначив саму економічну безпеку - як «стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання».

Недоліки Методики розрахунку рівня економічної безпеки України визначено в аналітичній записці «Щодо вдосконалення методології

¹ <http://zakon.rada.gov.ua/rada/file/v0242731-16>.

² <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>.

інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки України» Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД), у тому числі з академічної точки зору:

порушено безперервність функції інтегрального індексу, прийняті припущення щодо нормування індикаторів (стимуляторів, дестимуляторів та змішаного типу).

недосконалість прийнятих припущень щодо нормування індикаторів (стимуляторів, дестимуляторів та змішаного типу):

- 1) u_0 , $X^L_{\text{крит}}$, $X^R_{\text{крит}}$ – 0 – абсолютно небезпечний рівень (0%)
- 2) $u_{\text{крит}}$, $X^L_{\text{крит}}$, $X^R_{\text{крит}}$ – 0,2 – критичний рівень (20%)
- 3) $u_{\text{небезп}}$, $X^L_{\text{небезп}}$, $X^R_{\text{небезп}}$ – 0,4 – небезпечний рівень (40%)
- 4) $u_{\text{нездв}}$, $X^L_{\text{нездв}}$, $X^R_{\text{нездв}}$ – 0,6 – незадовільний рівень (60%)
- 5) $u_{\text{здв}}$, $X^L_{\text{здв}}$, $X^R_{\text{здв}}$ – 0,8 – задовільний рівень (80%)
- 6) $u_{\text{опт}}$, $X^L_{\text{опт}}$, $X^R_{\text{опт}}$ – 1 – оптимальний рівень (100%).

В аналітичній записці НІСД запропоновано включити інші індикатори для розрахунку кожного з субіндексів інтегрального індексу та проведено розрахунок вагових коефіцієнтів.

Як складові економічної безпеки (субіндекси інтегрального індексу), так і вагові коефіцієнти індикаторів (складників інтегрального індексу) можуть бути елементами багатofакторної економетричної регресії, яку можна увести до програмного забезпечення, наприклад, *EViews* чи *Stata*, або елементами векторно-матричного аналізу, який можна проводити, наприклад, у програмному забезпеченні *MatLab* чи *MathCad*.

З використанням економетричних моделей або результатів векторно-матричного аналізу можна прогнозувати економічне зростання та економічний розвиток регіонів і країни загалом, уможливити аналіз чутливості реагування субіндексів інтегрального індексу (виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макро-економічна, продовольча, соціальна, фінансова (банківська, небанківська фінансова, боргова, бюджетна, валютна, грошово-кредитна) безпеки) до змін залежних змінних для того, щоб:

прогнозувати та вчасно виявляти незадовільний, небезпечний, критичний і абсолютно небезпечний рівні величин індикаторів;

видавати нормативно-правові акти центральних та місцевих органів виконавчої влади з метою досягнення задовільних та оптимальних рівнів.

Проте у нормативно-правових актах Мінекономрозвитку немає посилань на результати багатofакторних регресій, в яких залежними змінними є субіндекси інтегрального індексу, і регресій, в яких залежною змінною є сам інтегральний індекс економічної безпеки. Результати таких досліджень не оприлюднено і в аналітичній записці НІСД. У таких результатах можна б не лише побачити вагові коефіцієнти, але і оцінити

параметри регресійних моделей на адекватність, побачити ступені вільності (DF), результати F-тестів, тощо.

Література

- 1) Жаліло Я. А., Покришка Д. С., Бабанін О. С. Реалії економічної кризи: чи є підстави для оптимізму. К. : НІСД, 2009. 128 с.
- 2) Лук'яненко І. Г., Краснікова Л. І. Економетрика : підручник. К. : Знання, 1998. 494 с.
- 3) Система економічної безпеки держави / за заг. ред. А. І. Сухорукова. К. : ВД «Стилос», 2010. 685 с.
- 4) Харазішвілі Ю. М. Теоретичні основи системного моделювання соціально-економічного розвитку України : монографія. К. : ТОВ «Поліграф-Консалтинг», 2007. – 324 с.
- 5) Сухоруков А. І., Харазішвілі Ю. М. Теоретико-методологічний підхід до інтегральної оцінки та регулювання рівня економічної безпеки держави. Банківська справа. 2011. № 4. С. 13–32.

ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ПОКАЗНИКІВ ЧАСУ

Є.В. Міщук, *кандидат економічних наук, доцент*
Криворізький національний університет, м. Кривий Ріг

Одним із суттєвих недоліків сучасних методик оцінювання економічної безпеки підприємств є недостатнє врахування категорії часу.

Проведений аналіз фахової літератури дозволяє дійти висновку, що більшість сучасних методик оцінювання економічної безпеки підприємств передбачає використання індикаторного підходу, який в загальному випадку передбачає порівняння досягнутих (фактичних) величин економічних показників зі значеннями індикаторів.

В оцінюванні фінансово-економічного стану підприємства загалом та фінансової складової економічної безпеки зокрема науковцями використовуються показники нестачі (надлишку) власного капіталу [1], зобов'язань [2, с.73–80], різних видів активів [3, с. 59–71], недоотриманого чистого й операційного прибутку [4, с.12–14], прибутку [5, с. 100] й недоотриманої величини ЕВІТДА [5, с. 113], недоотриманого грошового потоку [5, с. 102–105], а також приросту беззбиткового обсягу виробництва [6, с. 38–44].

Окрім вказаного недоліку їх упущенням є таке:

при визначенні нестачі, наприклад, активів, автори відповідних методик приймають умову щодо незмінності величини зобов'язань;

автори методик, заснованих на визначенні надлишку зобов'язань, приймають умову сталості величини активів.

Як зазначається в [5, с. 102], автори вирішують: що брати за константу – фактичну величину активів або зобов'язань. Однак у реальних умовах господарювання величини активів і зобов'язань змінюються якщо не одночасно, то, принаймні, взаємозалежно.

Разом з тим у [1–6] оцінюються нормативні значення економічних показників (капіталу, активів, зобов'язань, прибутку, грошового потоку та беззбиткового обсягу виробництва), що становлять величини, при яких значення відповідних фінансових коефіцієнтів (окремих економічних показників) дорівнюють нормативам.

Проте для того, щоб досягти бажаного значення економічного показника, недостатньо визначити потрібну суму капіталу, активів, зобов'язань, прибутку або грошового потоку. Важливо також виявити, чи має підприємство час для здійснення відповідних заходів.

Отже, для забезпечення економічної безпеки підприємству необхідно усунути, з одного боку, дефіцит певних ресурсів, а, з іншого, відставання в часі. Крім того, можуть мати місце випереджальні темпи зміни економічних показників, тобто нестача часу відсутня. У такому разі доцільно визначити його запас.

Зупинимося детальніше на фінансовій складовій економічної безпеки підприємства.

За висновком Г.А. Місько, на сьогоднішній день стійкий фінансовий стан забезпечує фінансово-економічну безпеку підприємства. Діагностика ймовірності банкрутства є найбільш наглядним індикатором, який характеризує фінансовий стан підприємства [7].

Дійсно, використання моделі ймовірності банкрутства при оцінюванні фінансової безпеки підприємства є більш доцільним, оскільки усуває необхідність вибору як константи величини того чи іншого показника

Відтак, на відміну від розглянутих методик, для оцінювання фінансової складової економічної безпеки підприємства пропонується визначити не окремі величини капіталу, активів, зобов'язань, прибутку або грошового потоку, необхідні для досягнення нормативних значень фінансових коефіцієнтів, а загальну нестачу (надлишок) значення моделі прогнозування ймовірності банкрутства (ΔZ):

$$\Delta Z = Z_n - Z_f,$$

де Z_n – нормативне значення показника Z моделі прогнозування ймовірності банкрутства, що відповідає бажаній у даному періоді ймовірності банкрутства (може інтерпретуватися залежно від обраної моделі. Наприклад, за моделлю Е. Альтмана від «ймовірність банкрутства

дуже низька» до «ймовірність банкрутства дуже висока»; за моделлю О.О. Терещенка - від «банкрутство не загрожує» до «підприємство є напівбанкрутом»), частки од.;

Z_f – фактичне значення показника Z моделі прогнозування ймовірності банкрутства, частки од.

Паралельно з розрахунком величини ΔZ , необхідно визначити, чи є в підприємства запас часу (ΔT_z) для досягнення бажаного значення Z_n :

$$\Delta T_z = T_{Z_n} - T_{Z_f},$$

де T_{Z_n} – момент часу, в якому значення показника Z моделі прогнозування ймовірності банкрутства досягне встановленого нормативного значення, рік (місяць);

T_{Z_f} – поточний момент часу, в якому значення показника Z моделі відповідає фактичній величині, рік (місяць).

Таким чином, при оцінюванні фінансової складової економічної безпеки підприємства пропонуємо вибрати модель ймовірності банкрутства (Альтмана, Спрінгейта, Лісса, Тафлера, Тішоу, Терещенка або будь-яку іншу), виходячи із завдань дослідження. Далі слід знайти величину нестачі (надлишку) її загального значення (деяке ΔZ).

Основним етапом при оцінюванні як окремої складової, так і економічної безпеки підприємства загалом є оцінювання величину часу, на який підприємство відстає у забезпеченні цієї складової безпеки та економічної безпеки загалом.

Якщо підприємство не відстає у забезпеченні певного рівня безпеки (оціненого через визначені планові та нормативні значення встановлених індикаторів безпеки), то дефіцит часу дорівнює нулю. У такому разі доцільно оцінити запас часу для досягнення певного рівня економічної безпеки (як за окремими складовими безпеки, так і економічної безпеки загалом). Загальний час визначається сумою часу, необхідного для досягнення значень індикаторів економічної безпеки та її складових. У випадках можливості паралельного здійснення процесів забезпечення економічної безпеки за її складовими, необхідна величина часу становитиме не суму, а максимум з його відповідних величин.

Література

1. Нусінова Я. В. Система показників оцінки фінансової стабільності підприємств, побудованих на основі власного капіталу. Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наукових праць. Дніпропетровськ: ДНУ, 2006. Вип. 220. Т.3. С.638–643.

2. Діагностика кризи в системі антикризового управління підприємствами : монографія / В. Я. Нусінов, О. В. Нусінова, С. П. Лобов та ін. Криви Ріг : ФО-П Чернявський Д.В., 2011. 408 с.

3. Нусінова О. В., Молодецька О. М. Комплексна оцінка соціально-економічної безпеки підприємства (на прикладі підприємств гірничодобувної промисловості) : монографія. Криви Ріг : Діоніс (ФОП Чернявський Д.В.), 2011. 240 с.

4. Нусінов В. Я., Молодецька О. М., Пономаренко К. О. Інвестиції як інструмент підвищення економічної безпеки бізнесу. Інвестиції: практика та досвід. 2012. № 23. С.11-14.

5. Нусінова О. В. Оцінка фінансової безпеки підприємств : монографія. Криви Ріг : Діоніс (ФО-П Чернявський Д.В.), 2011. 192 с.

6. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства на всіх етапах розвитку : монографія / Нусінов В. Я., Астаф'єва К. О., Нусінова О. В. Кривий Ріг : Чернявський Д. О., 2015. 185 с.

7. Місько Г. А. Діагностика ймовірності банкрутства як засіб фінансово-економічної безпеки підприємства. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. Науки: економіка, політологія, історія. 2013. №26 (205). С. 166–173.

ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ СТАНУ БЮДЖЕТНО – БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ ТА РИЗИКИ ВПЛИВУ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ЕСТОНІЇ)

Ю.Л. Наконечна, *кандидат економічних наук, доцент*

Л.М. Демиденко, *кандидат економічних наук, доцент,*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

Фінансова безпека країни складається з багатьох самостійних та одночасно взаємопов'язаних елементів. Провідне місце належить бюджетно-борговій безпеці, яка забезпечується рівновагою між доходами та соціально-економічними видатками бюджету, дефіцитом державного бюджету та видатками на обслуговування та погашення державного боргу. Бюджетно-боргова безпека країни визначається як на загальнодержавному рівні, так і на локальному. Вартість кредиту та ті фінансові можливості, які він надає для розвитку економіки, є постійним джерелом дискусій в урядових та громадських колах.

В Україні законодавчо визначеними є принаймні п'ять показників бюджетно-боргової безпеки. Зокрема, відповідно до статей Бюджетного кодексу України до цих індикаторів належать такі [1].

показник дефіциту державного бюджету на кожен рік середньострокового періоду не може перевищувати 3% прогнозного

номінального обсягу валового внутрішнього продукту України на відповідний рік (стаття 14 Бюджетного кодексу України);

граничне значення державного боргу та гарантованого державою боргу на кінець бюджетного періоду до ВВП відповідно до статті 18 Бюджетного кодексу України не може перевищувати 60% річного номінального обсягу ВВП України;

щорічно Законом про Державний бюджет визначається конкретна сума у гривневому еквіваленті (боргова стеія запозичень) на конкретний рік та абсолютна величина дефіциту бюджету з джерелами його погашення й обсяг видатків на обслуговування державного боргу у структурі видатків за функціональною класифікацією (як зазначалося вище, граничне значення не більше 15 %).

Граничний рівень державного боргу для країн з ринками, що формуються, складає 30-50%, тому цілком доцільним є виконання положення середньострокової стратегії управління державним боргом на 2018-2020 рр., в якій зазначено на необхідність зменшення державного боргу до 52,2% ВВП у 2019 р. та до 49 ВВП % у 2020 р.

Для визначення стану бюджетно-боргової безпеки в Україні широко використовуються показник, що характеризує співвідношення державного боргу та гарантованого державою боргу до доходів державного бюджету (граничне значення цього показника - 200%), а також індикатор зовнішніх боргів уряду - короткостроковий зовнішній борг у % до резервів (граничне значення - 100%). З 2014 р. граничне значення вказаних показників перевищується.

В Україні в останні роки сформувалася модель державного кредиту, при якій запозичення здебільшого здійснюються не на фінансування інноваційно-інвестиційних проектів або соціально значимих програм, а для рефінансування державних боргів.

Рівновага бюджетно-боргової безпеки сьогодні порушується через вплив таких чинників:

надмірні виплати з державного бюджету на обслуговування державного боргу. За останні п'ять років питома вага таких видатків коливалася від 10 до 15% від всіх видатків державного бюджету (останнє значення є критичним рівнем обслуговування державних запозичень з бюджету);

стійка тенденція до суттєвого перевищення зовнішніх запозичень над внутрішніми, відповідно, у структурі валюти запозичень - іноземної валюти над національною (залежність країни від зовнішнього кредитування);

зростання короткострокових запозичень, про що свідчить суттєве перевищення короткострокових та середньострокових кредитів над

довгостроковими у портфелі боргових зобов'язань уряду;

дорожчання вартості зовнішніх запозичень на ринку кредитних ресурсів для нашої держави як країни з низькими рейтингами кредитоспроможності.

У найближчій перспективі до цих чинників може приєднатися чинник, пов'язаний з умовами реструктуризації державного боргу, відповідно до яких щорічні суми боргових виплат залежатимуть від величини зростання ВВП країни.

На стан бюджетної безпеки в Україні в 2015-2019 рр. суттєво вплинула реформа бюджетних відносин на локальному рівні. Бюджетна децентралізація – реформа, наслідки якої можна оцінити в найближчій період. Станом на початок 2019 р. творено більше, ніж 800 об'єднаних територіальних громад, що мають прямі зв'язки з державним бюджетом. Структура бюджетної системи України повністю трансформується.

В цьому контексті доцільно розглянути позитивний досвід Естонської республіки, де у 2016-2017 рр. провели укрупнення територіальних громад з метою поліпшення їх фінансової спроможності.

В Естонії - країні з населенням 1,3 млн. осіб - ще в 90-х роках минулого століття було створено 213 місцевих органів влади різного розміру та можливостей. Така модель супроводжувалась стагнацією місцевого самоврядування, на фоні якого відбувалася повзуча централізація, тобто роль центральної влади у формуванні соціальних процесів та державних послуг поступово зростала. Аналогічна ситуація спостерігалась і в Україні. Водночас негнучка структура місцевого самоврядування не враховувала швидких демографічних змін, що відбулися в країні (старіння населення та урбанізація). У зв'язку з цим в Естонії назріла реформа місцевого самоврядування, яка була остаточно впроваджена у 2016–2017 рр.

Особливості сучасного етапу реформи об'єднання муніципалітетів в Естонії, їх позитивні результати зводяться до такого:

в сфері реалізації інвестиційних проєктів відбулось значне зростання інвестиційного капіталу внаслідок ефекту масштабу, здатність виконувати те, що було б неможливим в окремих органах місцевого самоврядування. Є численні приклади великих інвестицій, які були реалізовані після об'єднання громад, про які раніш могли тільки мріяти (нові спортивні споруди, магістралі, відремонтовані культурні центри та шкільні будівлі);

посилилася спеціалізація посадових осіб, збільшилася частка посадових осіб з вищою освітою, підвищення престиж чиновників сільської місцевості та зарплати працівників. В об'єднаних органах місцевого самоврядування рівень заробітної плати став порівнювальним з окружними центрами, що дає можливість найняти компетентних фахівців

і уникати «витоку мізків» з регіонів;

покращилися якість та різноманітність послуг, у тому числі якість послуг соціального забезпечення. Кілька необхідних послуг з'явилися в нових місцевих органах влади, які вони не могли запропонувати раніше;

з'явилися можливості підтримувати підприємництво. Місцеві органи влади тепер мають кошти для розвитку бізнес-середовища та створення інфраструктури (наприклад, для розвитку інфраструктури індустріального парку зі значним розподілом витрат). Місцеві громади стали активнішими, а органи місцевого самоврядування тепер мають визначених місцевих партнерів. Організована система підтримки місцевих ініціатив;

відбулось поліпшення якості роботи муніципальних рад, оскільки вимоги до професіоналізму членів рад збільшилися. У процесі прийняття рішень досягнуто кращого балансу між посадовими особами та членами ради, а роль комітетів Ради зросла. Як правило, більша політична конкуренція забезпечує вищу якість управління. Загальна чисельність посадових осіб та частка загальних витрат на управління у бюджетах місцевого самоврядування значно зменшилися порівняно з періодом до злиття. У багатьох містах стало можливим спрямовувати майже третину поточних витрат на управління в інші сфери, наприклад, на розвиток дитячих садків або культурної сфери. Усувається бюрократія у наданні послуг жителям інших місцевих органів влади. Менша кількість паперових робіт і менше чиновників роблять процес прийняття рішень більш швидким і дешевшим. Робота підрозділів муніципальних рад може бути більш ефективною та гнучкою за рахунок єдиної організації їхнього управління в містах, де органи місцевого самоврядування, як правило, залишаються занадто малими, коли населення зменшується, наприклад, бібліотеки, установи культури та комунальні послуги. Краще мати філіальні бібліотеки або громадські центри з єдиним управлінням у більшому регіоні в ситуації, коли може існувати альтернатива взагалі їх закрити [2, с. 48-49].

Цікавим є досвід уряду Естонії, який запровадив фінансові стимули для мотивування добровільного злиття

премія за злиття для добровільно об'єднаних органів місцевого самоврядування (загальні витрати близько 65 млн. євро);

одноразова компенсація у розмірі до одного року заробітної плати керівникам органів місцевого самоврядування, які залишають посаду, якщо вони не продовжують працювати на аналогічній посаді в новій місцевій владі;

забезпечення експертного супроводу з об'єднання, який фінансується урядом, та документацію стосовно надання допомоги місцевим органам влади.

Звичайно, такі стимули створювали невдоволення опонентів. Найбільша хвиля критики стосувалася одноразових компенсацій, які виплачувалися керівникам місцевого самоврядування. За словами самих голосних критиків, це було занадто дорого і непотрібно. Проте кожна реформа має свою ціну [2, с. 52].

Досвід інших країн також показує, що надання одноразових компенсацій керівникам місцевих органів влади звільнило багато напружень і перешкод. Адже зрештою, це люди, які повинні успішно провести злиття на місці. Проведення адміністративної реформи стосувалося майже всіх органів місцевого самоврядування Естонії та більшої частини населення. Раніше 80% старих органів місцевої влади не відповідало критерію 5000 жителів. Пізніші результати показали, що більшість органів місцевого самоврядування об'єдналися добровільно. Кілька десятків органів місцевого самоврядування уряд змушений був об'єднати з деякими з їхніх сусідніх місцевих органів влади. Були також місцеві протести жителів, які не переросли до загальнодержавного рівня. Жоден з цих протестів не мав помітного впливу на процес прийняття рішень.

Відносно заможний і густонаселений столичний регіон найменше постраждав від адміністративної реформи. З 213 місцевих органів влади після реформи залишилися 79 (15 міст і 64 сільських муніципалітетів). Медіана кількість мешканців місцевого самоврядування зросла в чотири рази (з 1887 до 7865), тоді як середній розмір органів місцевого самоврядування збільшився в три рази - до 512 квадратних кілометрів. Розміри та можливості місцевих органів влади були чітко узгоджені. У наступній фазі реформи держава також передала додаткові функції разом із збільшенням фінансування місцевих органів влади, і тому можна сказати, що роль і фінансове становище місцевих органів влади значно покращилися.

Після реформи 96,2% естонського населення проживали в органах місцевого самоврядування, що відповідало критеріям адміністративної реформи. В європейському контексті, починаючи з 2017 року, Естонія належить до середнього за кількістю мешканців місцевих органів влади, розташованих поряд з країнами Північної Європи [2, с. 52-53].

Звичайно, на думку Арто Ааса [2], жодна реформа, яка коли-небудь здійснювалась, ніколи не була ідеальною, і дебати триватимуть довго. Проте переважна більшість естонських місцевих органів влади, лідери, політики і експерти вважають, що реформа, проведена в 2016-2017 рр., була успішною. І хоча порівняно з Україною за кількістю населення Естонія є маленькою країною, але показала свою здатність досягати успіху в багатьох сферах.

Література

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 №2456-VI URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Aas A. Local government reform in Estonia. (De)Centralization. URL: http://4liberty.eu/wp-content/uploads/2018/11/ARTO-AAS_LOCAL-GOVERNMENT-REFORM-IN-ESTONIA.pdf

ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА У ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

В.В. Вахлакова, *кандидат економічних наук*
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля, м. Северодонецьк

Оцінювання завжди виступає передумовою певних дій – прийняття рішення, вибору, поведінки, розроблення, відбору тощо, тобто є окремим етапом цих процесів. Оцінювання в економічній безпекології мікрорівня потрібне для отримання кількісних оцінок її об'єктів, які викликають більшу довіру, однозначно сприймаються та інтерпретуються, позбавлені суб'єктивізму. Кількісні оцінки (або кількісний опис) є базою для аналізу та ухвалення різноманітних управлінських рішень.

Отримання достовірних оцінок економічної безпеки підприємства є невід'ємним елементом його безпекозабезпечувальної діяльності і однією з функцій системи економічної безпеки підприємства. Такі оцінки є підставою прийняття рішень не лише щодо забезпечення економічної безпеки підприємства, а й можливостей розвитку системи економічної безпеки підприємства, оцінювання її ефективності, результативності та ефективності діяльності структурно підрозділу підприємства з економічної безпеки.

Призначення та характер оцінок вибраного об'єкта оцінювання взаємопов'язані:

призначення оцінок висуває певні вимоги до їхнього характеру; характер оцінок, у свою чергу, визначає їхнє призначення.

У цьому контексті виявляється перетинання діяльнісного та логічного аспектів оцінної системи в економічній безпекології.

Так, оцінки вибраного об'єкта оцінювання можуть мати констатуючий характер. Такі оцінки встановлюють наявність фактів, що мали місце (як правило, у минулому), характеризують якість, вагомість, значення таких фактів для економічної безпеки підприємства.

Констатуючими є оцінки, що описують результати діяльності за певний період часу, наприклад, безпекозабезпечувальної діяльності підприємства або діяльності структурного підрозділу підприємства з економічної безпеки. Такі оцінки становлять собою систему показників, які описують ці результати.

Констатує оцінки економічної безпеки підприємства, що є переважно ретроспективними, є корисними для аналітичної роботи. Їхня корисність значно зменшується, якщо йдеться про прийняття рішень на майбутнє, оскільки зовнішнє середовище діяльності підприємства змінюється дуже швидко і часто непередбачувано, що зумовлює появу нових загроз діяльності підприємства і значно зменшує тривалість їхнього розвитку.

Оцінки системи економічної безпеки підприємства за характером також є констатуючими, вони описують якість проектування системи.

Стосовно економічної безпеки підприємства доречніше не лише констатувати її стан (або рівень), а виявляти тенденції розвитку цього феномена: економічна безпека підприємства зміцнюється, слабшає або залишається без суттєвих змін (у поточний період і у майбутньому).

Звернення уваги на виявлення тенденцій за допомогою встановлення напряму переважного руху показників, який свідчить про можливість забезпечення економічної безпеки підприємства або її втрату, зовсім не означає відмову від показників в оцінюванні економічної безпеки підприємства. Визначення тенденцій економічної безпеки підприємства не покликано замінити показники, а, радше, доповнити. Крім того, тенденції економічної безпеки можуть знайти безпосереднє застосування в прогнозуванні, розробленні відповідних заходів щодо зміцнення.

Суб'єкти використання оцінок економічної безпеки підприємства достатньо різноманітні. В економічній безпекології мікрорівня суб'єктами використання оцінок економічної безпеки підприємства є інсайтери (власники, керівництво та фахівці підприємства, структурний підрозділ з економічної безпеки) і аутсайтери (інвестори, кредитори, бізнес-партнери підприємства, органи місцевої влади, конкуренти) підприємства. Кожен з них певним чином мотивує свій інтерес до оцінок економічної безпеки підприємства. У табл. 1 у загальному вигляді надано мотиви отримання оцінок економічної безпеки підприємства суб'єктами, які потім знаходять цим оцінкам різноманітне застосування у своїй діяльності.

Мотиви отримання оцінок економічної безпеки підприємства розглянутими суб'єктами різняться, так само як різняться і використання ними цих оцінок. Виділення окремих суб'єктів використання оцінок об'єктів економічної безпеки дозволяє конкретизувати їхні інформаційні потреби і забезпечити цільову орієнтацію оцінювання об'єктів економічної безпеки підприємства.

Зацікавленість суб'єктів використання інформації про економічну безпеку підприємства в її отриманні різна, у тому числі за часовими горизонтами, додатковою інформацією та характеристиками її надання.

Таблиця 1

Суб'єкти використання оцінок економічної безпеки підприємства та
мотиви отримання оцінок

Суб'єкт	Мотиви отримання оцінок
Власники підприємства	Визначення надійності підприємства з точки зору доцільності зберігання частки у його капіталі Перспективи діяльності підприємства у контексті економічної безпеки Результативність діяльності топ-менеджменту підприємства та ефективність управління Визначення стратегічних ризиків та загроз діяльності підприємства, що можуть негативно вплинути на його економічну безпеку Можливості зменшити наслідки актуалізації загроз діяльності підприємства та необхідні для цього ресурси
Інвестори	Джерела загроз діяльності підприємства, можливість відвернути, попередити або нейтралізувати загрози та умови її реалізації Отримання уявлення про економічну безпеку підприємства Співвідношення очікуваного від інвестицій прибутку та безпечності діяльності підприємства
Керівництво підприємства	Отримання уявлення про економічну безпеку підприємства у контексті подальшої діяльності підприємства та його розвитку Оцінювання результатів безпекозабезпечувальної діяльності підприємства Оцінювання ефективності та результативності діяльності структурного підрозділу підприємства з економічної безпеки Отримання уявлення про привабливість підприємства для інвесторів та бізнес-партнерів
Фахівці підприємства	Оцінювання доцільності та перспектив роботи на підприємстві Отримання уявлення про можливість підприємства в подальшому забезпечувати умови праці, своєчасно й повному обсязі виплачувати заробітну плату
Структурний підрозділ економічної безпеки	3 Виконання функцій та завдань структурного підрозділу Розроблення рекомендацій зі зміцнення економічної безпеки, захисту об'єктів безпеки Визначення "вузьких" місць в діяльності підприємства у контексті економічної безпеки Аналіз впливу стану економічної безпеки на перспективи діяльності та розвитку підприємства Оцінювання участі структурних підрозділів у безпекозабезпечувальній діяльності підприємства Визначення ефективності безпекозабезпечувальної діяльності підприємства Планування бюджету забезпечення економічної безпеки підприємства Аналіз виконання бюджету забезпечення економічної безпеки підприємства

Суб'єкт	Мотиви отримання оцінок
Кредитори	Визначення можливості підприємства своєчасно та в повному обсязі погасити наявну кредиторську заборгованість Доцільність без додаткових ризиків зберегти поточний рівень кредиторської заборгованості підприємства або розроблення заходів щодо її термінового погашення
Бізнес-партнери підприємства	Визначення можливості формування тривалих партнерських відносин Прогнозування можливих втрат від співробітництва з підприємством Оцінювання надійності відносин с підприємством
Конкуренти	Оцінювання можливостей підприємства у конкурентній боротьбі Оцінювання можливостей підприємства у забезпеченні конкурентоспроможності Оцінювання власних можливостей щодо участі у конкурентній боротьбі з конкурентом Оцінювання можливих змін у кон'юктурі та структурі ринку Оцінювання професіоналізму дій структурного підрозділу підприємства з економічної безпеки
Органи місцевої влади	Оцінювання надійності діяльності підприємства для регіональної економіки (збереження або збільшення робочих місць, збереження величини надходжень до регіональних бюджетів) Оцінювання надійності діяльності підприємства для соціально-економічного становища регіону (своєчасна виплата заробітної плати та інших виплат, передбачених законом, своєчасні та повні розрахунки з іншими підприємствами регіону) Чи надійним є підприємство з позиції його економічної безпеки як платник податків у місцеві бюджети? Чи надійним є підприємство з позиції його економічної безпеки роботодавець з позиції утримання персоналу та нарахування й виплати йому своєчасно заробітної плати та всіх інших виплат, які передбачені законом? Які перспективи має підприємство з позиції його економічної безпеки з точки зору впливу на економічну безпеку регіону?

Визначення суб'єктів використання інформації про економічну безпеку підприємства є підставою забезпечення цільового змісту оцінювання у економічній безпекології мікрорівня, гнучкості її системи оцінювання та адресності оцінок.

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ У КОНТЕКСТІ БЕЗПЕКИ СТРАХОВОГО РИНКУ

М.Л. Перетяга, здобувач вищої освіти
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

Трансформаційні зміни у соціально-економічному розвитку держави призводять до появи нових та загострення існуючих ризиків та загроз. Така ситуація потребує інструментів захисту, одним із яких є страхування, використання якого сприяє соціальному захисту населення та формуванню інвестиційних ресурсів. Важливе місце в процесі акумулювання інвестиційних ресурсів відводиться саме страховим компаніям, ефективність діяльності яких потребує аналізу основних показників, зокрема прибутку та виявленню чинників що впливають на його розмір у контексті безпеки страхового ринку.

У зв'язку з цим виявлення та дослідження чинників, котрі впливають на формування прибутку страховика, є актуальним, що в результаті сприятиме поліпшенню фінансового стану страхової компанії.

Страховий ринок – важливий елемент фінансової системи України, оскільки за допомогою нього забезпечується перерозподіл ризиків в економіці, формується більш сприятливе для розвитку підприємництва зовнішнє середовище, знижується загальний рівень ризику. Ринок страхових послуг є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків. Основними суб'єктами страхового ринку виступають страхові компанії, кількість яких на початок III кварталу 2018 р. становила 291 (табл. 1).

Таблиця 1

Страхові компанії України

Тип страхової компанії	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
СК «life»	62	57	49	39	33
СК «non-life»	345	325	312	271	261
Усього	407	382	361	310	294

Сьогодні в Україні діють страхові компанії двох типів:

«life» – страхові компанії, що здійснюють страхування життя;

«non-life» – страхові компанії, які здійснюють страхування, відмінне від страхування життя.

Аналіз структури страхових компаній за типом дозволив виявити тенденцію до їх зменшення порівняно з 2013 р.: на 51,6% СК «life» та на

75,4% «non-life» на початок III кварталу 2018 р.

Розвиток страхування життя низький, адже характерною рисою українського страхового ринку є домінування страхових компаній «non-life», тобто компаній, що займаються ризиковим страхуванням (85,1 %). Причиною цього є недостатня платоспроможність населення України та низький рівень його довіри до страхової сфери.

Однією з причин зменшення загальної кількості страхових компаній є неможливість страхової компанії належним чином оцінити економічний потенціал та прибутковість. Так, Закон України «Про страхування» визначає, що страховики – це фінансові установи, створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств із додатковою відповідальністю, та такі, що одержали в установленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності [4].

Особливість діяльності страхових компаній полягає в специфічній сфері грошових відносин, де об'єктом купівлі-продажу виступає послуга, страховий захист на яку формують попит та пропозиція [2]. Тобто страхові компанії спочатку накопичують кошти, що надходять від страхування, створюють необхідний страховий фонд, а вже потім несуть витрати, пов'язані з компенсацією збитків за наслідками укладених страхових договорів. Саме ця особливість і викликає труднощі щодо оцінювання фінансових результатів страхових компаній.

Оцінювання фінансових результатів страхової компанії передбачає аналіз показників, які описують її здатність до розвитку й успішної роботи в ринкових умовах господарювання, зокрема в оперативних і стратегічних аспектах [1]. Аналіз фінансових показників у першу чергу потребує розкриття сутності поняття «прибуток», котре характеризує ефективність діяльності страхових компаній. Правомірно зазначити, що поряд із стимулюванням ділової та інвестиційної активності різних сфер економіки прибуток сприяє цілеспрямованому міжгалузевому й міжрегіональному перерозподілу капіталів.

Прибуток страхової компанії – фінансовий результат її діяльності за певний звітний період (квартал, півріччя, дев'ять місяців, рік). Фінансовий результат виступає як вартісна оцінка підсумків господарювання страховика і визначається як різниця між доходами та витратами [2]. Прибуток страхової організації складається з прибутку від страхової діяльності, інвестиційної, фінансової й іншої звичайної діяльності та визначається як різниця між доходами від страхової діяльності й витратами страховика на надання страхових послуг

У міжнародній страховій практиці прибуток страхової компанії розглядається як економічна додана вартість діяльності за вирахуванням зобов'язань перед акціонерами, збільшеними на передбачуваний рівень

прибутковості бізнесу. При цьому великі страховики, орієнтовані на світові страхові ринки, на підставі розрахунків прогнозують прибутковість з урахуванням передбачуваних обсягів продажу страхових послуг залежно від напрямів діяльності за лініями бізнесу [3]. За МСФЗ 4 «Страхові контракти» на прибуток страховика також впливають адекватність страхових зобов'язань, зменшення корисності активів перестраховування [5].

Прибуток від страхової діяльності, як правило, планується під час розроблення тарифів за всіма видами страхування. Згідно із Законом України «Про страхування», страховий тариф – ставка страхового внеску з одиниці страхової суми за визначений період страхування [4]. Таким чином, це ціна, встановлена за надання страхової послуги, що включає всі витрати, пов'язані з наданням послуг (собівартість), та сума прибутку, яку прагне отримати страховик за виконання своїх функцій.

Порядок визначення прибутку від страхової діяльності передбачає можливість ведення достовірного обліку доходів і витрат страхової діяльності та об'єктивного розрахунку страхових тарифів.

Головним джерелом формування прибутку від страхових операцій є прибуток у тарифах, який під час калькуляції навантаження закладається в тарифну ставку як самостійний елемент ціни страхової послуги. Частка прибутку в тарифах устанавлюється у відсотках або в абсолютному розмірі. Як елемент тарифу прибуток відіграє важливу роль у регулюванні попиту та пропозиції з окремих видів страхування, оскільки всі інші елементи тарифу мають суто об'єктивну основу. Прибуток у тарифах слід відрізнити від фактичного прибутку від проведення страхових операцій, джерелом якого може бути будь-який елемент тарифу, а величина формується під впливом низки внутрішніх і зовнішніх факторів.

Прибуток від інвестицій надає широкі можливості розширення страхової відповідальності та зменшення тарифів за окремими видами страхування, зміцнення матеріально-технічної бази страховика та інших напрямів розвитку страхової справи.

Показник «прибуток від іншої діяльності» включає доходи інших суб'єктів підприємницької діяльності, наприклад, оперативний та фінансовий лізинг, доходи від безоплатно наданих товарів, від безповоротно отриманої допомоги, індексації й відчуження основних фондів, надання консультаційних послуг та ін. Частка цих доходів є досить незначною стосовно перших двох видів, але іноді може бути достатньо вагомою для страховика.

Таким чином, систематизований понятійний апарат дозволяє зробити висновок, що прибуток страхової компанії доцільно розглядати як позитивний фінансовий результат (у грошовому вираженні) від усіх видів діяльності страховика, та є джерелом фінансування компанії й створення

резервів. Фактичний прибуток страхової компанії являє собою різницю доходів за звітний період і понесених витрат страховика. Крім цього, на його величину впливають результати інвестиційної діяльності страховика, а чистий прибуток характеризує фінансовий результат діяльності страхової компанії за вирахуванням податків та обов'язкових платежів у державний бюджет.

У контексті дослідження стану страхового ринку проаналізовано динаміку чистого прибутку й збитку страхових компаній (рис. 1).

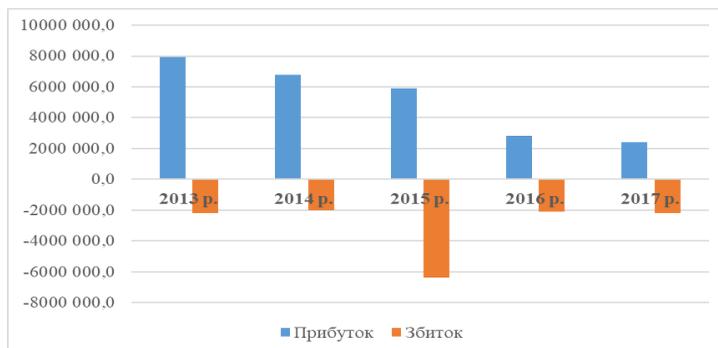

Рис. 1. Прибуток/збиток у страховому секторі України за 2013-2017 рр.

За економічним аспектом, коли витрати перевищують доходи, страховик отримує збиток. Як свідчить реальна дійсність, в основному страхові компанії від операційної (страхової) діяльності одержують саме збитки, які відшкодовуються за рахунок здійснення інших видів діяльності.

Виконані дослідження щодо сутності прибутку страхової компанії дали можливість констатувати, що прибуток страховиків безпосередньо залежить від доходів і витрат як основних показників фінансового результату та впливає на безпеку страхового ринку. Основне призначення прибутку – створення резервів та здатність страхової компанії до розвитку й успішної роботи, що в результаті сприятиме забезпеченню від виникнення та загострення існуючих загроз. Прибуток страхових компаній виступає не тільки результативним показником діяльності страховиків, а й джерелом формування резервних фондів, величина яких впливає на інвестиційну діяльність компанії, що у результаті сприятиме забезпеченню безпеки як страхової компанії так і страхового ринку в цілому. Збільшення видів резервів дозволяє ефективно реалізовувати основні напрями інвестиційної діяльності страхової компанії та забезпечувати прибутковість організації.

Література

1. Bazylevych V., Virchenko V. Nature of intellectual Property insurance and its Role in modern Economy, Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics. 2015. №1(166). P. 6-13, doi: dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/166-1/1.
2. Осадець С. Напрями модернізації страхової справи. Страхова справа. 2012. № 2(46). С. 13–17.
3. Пархоменко В. Финансовая отчетность по международным стандартам. Вестник налоговой службы Украины. 2012. № 11. С. 58-61.
4. Закон України «Про страхування» № 85/96-ВР від 07.03.1996. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
5. Міжнародний стандарт фінансової звітності. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
6. Онищенко В. О., Завора Т. М. Ринок фінансових послуг : навч. посібн. Полтава : ПолтНТУ, 2017. 409 с.
7. Завора Т. М., Перетята М. Л. Аналіз діяльності страхових компаній. Вісник Одеського Національного університету. Серія: Економіка. 2018. № 4 (69). Том. 23. С. 118–123.
8. Управління фінансово-економічною безпекою : підручник / Г. В. Козаченко, С. В. Онищенко, Т. М. Завора; за заг. ред. В. О. Онищенко та Г. В. Козаченко. Полтава: ПолтНТУ, 2018. 530 с.

СУЧАСНИЙ СТАН І ХАРАКТЕРИСТИКА РЕЙДЕРСТВА В УКРАЇНІ

Д.Д. Бочкарьова, К.О. Третяк, *здобувачі ступеня магістра*
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

В умовах становлення та розвитку вітчизняного економічного середовища гострим є питання незаконного захоплення підприємницьких структур шляхом рейдерських атак. Це явище перетворилося на реальну загрозу в економіці: руйнується вітчизняний бізнес, підприємництво і виробництво, посилюється напруга в економічному просторі країни.

У наукових працях вітчизняних вчених описано основні передумови, причини поширення та розвитку рейдерства в Україні, охарактеризовано основні шляхи протистояння рейдерським атакам як підприємницьких структур так і держави. Проте у наукових працях вітчизняних науковців недостатньо чітко висвітлено динаміку та тенденції розвитку рейдерства в Україні, оскільки сьогодні відсутня офіційна інформація про кількість та інтенсивність рейдерської діяльності.

У термінології Міністерства внутрішніх справ України рейдерство – це силове захоплення спірних підприємств в тому числі на виконання відповідних судових рішень на користь тих чи інших власників [1].

Рейдерство – це:

недружнє, поза межами дії цивільного законодавства, спрямоване проти волі власника, захоплення чужого майна на користь іншої особи, встановлення над майном повного контролю нового власника в юридичному та фізичному розумінні з використанням корумпованості чиновників та з застосуванням сили [2];

поглинання яке означає скуповування контрольного пакету акцій компанії без будь-якого узгодження з акціонерами та менеджментом компанії [3].

Рейдерами можуть бути:

окремі особи, що використовують корумпованість певних структур влади й управління, що прагнуть заволодіти чужим житлом й іншою власністю;

спеціальні фірми або групи людей, що об'єдналися з метою професійного зайняття рейдерством, у тому числі групи, що спеціалізуються на захопленні земель, квартир, підприємств, акцій тощо;

галузеві холдинги, що прагнуть до усунення конкурентів у своїй сфері шляхом їхнього поглинання;

великі холдинги й промислово-фінансові групи, що знаходяться, як правило, у великих містах, володіють великими ресурсами й можливостями, скуповують землі, бізнес у різних галузях, і все коштовне для збільшення своїх активів;

несумлінні керівники, що мають доступ до особливо важливих для компанії документів, схем управління та активів [4].

Зазначимо, що основними чинниками рейдерства в Україні є:

слабкість правової системи;

недосконалість судової влади;

корумпованість органів влади;

відсутність державних інститутів, які б ефективно захищали права власника;

правовий нігілізм як у суб'єктів господарювання так і представників органів влади

Явище рейдерства в Україні продовжує набувати масштабу:

починаючи з 2013 р. в Україні відбулося 1690 рейдерських захоплення (Opendatabot, платформа для роботи з відкритими даними);

щороку, починаючи з 2014 р., зростає кількість рейдерських захоплень. Найбільша кількість відбулася у 2017 р. – 414. Найменшу кількість рейдерських атак зареєстровано Генеральною прокуратурою у 2014 році – усього 234 справи (рис. 1) [5].

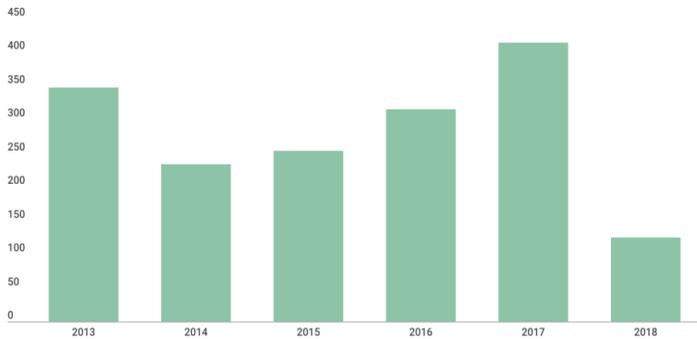

Рис. 1. Кількість рейдерських атак в Україні

Найчастіше рейдерські захоплення відбувалися в м. Київ та у Київській області. Далі йдуть Дніпропетровська (133) та Львівська (89) області (рис. 2) [5].

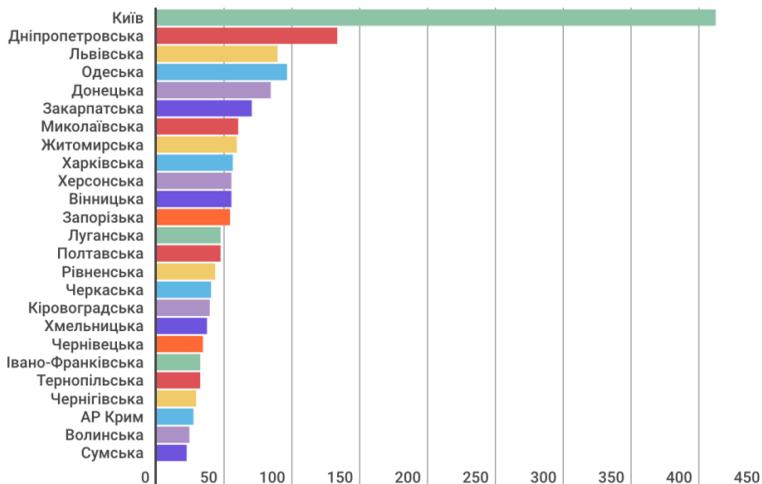

Рис. 2. Кількість рейдерських атак в областях України

Генеральна прокуратура України відносить до рейдерських захоплень правопорушення, які проходять за двома статтями кримінального кодексу:

протидія законній господарській діяльності (ст. 206 КК);

протиправне заволодіння майном підприємства, установи,

організації (ст. 206-2 КК).

Протидія законній господарській діяльності зустрічається майже у три рази частіше.

Для протидії рейдерству в Україні необхідно забезпечити розробку і реалізацію наступного комплексу заходів:

визначення і законодавче закріплення поняття «рейдерство», внесення змін до законодавства України, розмежування законних злиттів (поглинань) та рейдерства;

вдосконалення податкової системи, зменшення податкового тиску на підприємства, спрощення системи обліку, який дозволить підприємствам легалізувати прибуток, заробітну плату працівників, дивіденди акціонерів, зробіть діяльність підприємств відкритою і прозорою. Це, з одного боку, зменшить невдоволеність акціонерів, а з іншого, стимулюватиме зростання вартості підприємства і, відповідно, зробіть значну кількість рейдерських атак економічно не вигідними;

боротьба з корупцією в органах державної влади, у тому числі правоохоронних і в судах.

Без зменшення рівня корупції в Україні приймати всі інші заходи щодо протидії рейдерству безперспективно, оскільки в нашій країні активно використовується «чорне» рейдерство, побудоване саме на корумпованості та хабарництві посадових осіб органів виконавчої влади і суддів.

Отже, рейдерство, дійсно, є надзвичайно актуальною загрозою національній безпеці України. Через нестійкість, корумпованість державних органів, прогалин у законодавстві, несформованих інституцій прав власності такий феномен в Україні не лише виникає, а набирає високих «темів зростання». І хоча в розвинених країнах рейдерство є ефективним інструментом впливу на неефективні підприємства, у нас - це інструмент перерозподілу власності та особистих інтересів.

Література

1. Рейдерство як економіко-правове явище: загальна характеристика. URL: https://otherreferats.allbest.ru/law/00883327_0.html

2. Рейдерство в Україні та його вплив на фінансову безпеку підприємств. URL: http://www.confcontact.com/2013-sotsialno-ekonomicheskireformi/3_chajkovska.htm

3. Система регулювання рейдерства в Україні. URL: <http://docplayer.net/70757737-Sistema-regulyuvannya-reyderstva-v-ukrayini.html>

4. Основні передумови та шляхи подолання рейдерства в Україні. URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/juli/1.htm>

5. Сервіс моніторингу реєстраційних даних українських компаній та судового реєстру для захисту від рейдерських захоплень і контролю контрагентів. URL: <https://opendatabot.ua/blog/198-raiders>

Наукове видання

**ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА:
ДЕРЖАВА, РЕГІОН, ПІДПРИЄМСТВО**
Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції
з міжнародною участю

Комп'ютерна верстка

О.М. Бондаревська

Матеріали друкуються мовами оригіналів.
За виклад, зміст і достовірність матеріалів відповідають автори.
Електронне видання.
